

ЧОРНОМОРСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ПЕТРА МОГИЛИ

Навчально-науковий інститут післядипломної освіти
Кафедра міжнародних відносин та зовнішньої політики

Дипломна робота магістра

НЕЗАКОННИЙ ОБІГ ЗБРОЇ І ЙОГО ВПЛИВ НА МІЖНАРОДНІ
ВІДНОСИНИ

Виконав:

студент VI курсу, групи 691мз
спеціальності 291

«Міжнародні відносини, суспільні
комунікації та регіональні студії»

Кубік В'ячеслав Сергійович

Керівник: к. істор. н., доцент
кафедри міжнародних відносин та
зовнішньої політики

Богданова Тетяна Євгенівна

Рецензент: д. політ. н., професор,
завідувач кафедри міжнародних
відносин та зовнішньої політики

Шевчук Олександр

Володимирович

ЗМІСТ

АНОТАЦІЯ.....	I-XII
ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	3
ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ	9
1.1 Стан наукової розробки проблеми у вітчизняній та зарубіжній міжнародно-політичній науці.....	9
1.2. Джерельна база дослідження	17
1.3 Визначення незаконного обігу зброї.....	20
РОЗДІЛ 2. ПРИЧИНИ ТА МЕТОДИ КОНТРАБАНДИ ТА РОЗПОВСЮДЖЕННЯ ЗБРОЇ	38
2.1 Причини та мотивація незаконного обігу зброї.....	38
2.2. Основні канали та маршрути незаконного обігу зброї у світі	48
2.3 Дослідження незаконного обігу зброї.....	62
РОЗДІЛ 3. ВПЛИВ НЕЗАКОННОГО ОБІГУ ЗБРОЇ НА МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ	68
3.1. Економічно-соціальні наслідки: тероризм, конфлікти, нестабільність... 68	
3.2. Зв'язок регіональних конфліктів із незаконним обігом зброї	71
3.3 Вплив на національну безпеку, соціальну стабільність та громадську безпеку	78
РОЗДІЛ 4. МІЖНАРОДНІ АСПЕКТИ ПРОТИДІЇ НЕЗАКОННОМУ ОБІГУ ЗБРОЇ	84
4.1. Міжнародні договори та угоди щодо контролю за обігом зброї	84
4.2. Регулювання обігу зброї за зарубіжним законодавством	93
4.3. Пропозиції щодо покращення міжнародних заходів боротьби з незаконним обігом зброї.....	98
ВИСНОВКИ	101
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ	110
ДОДАТКИ	124

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

АТТ – Договір про торгівлю зброєю
ICAO – Міжнародної організації цивільної авіації
ICF – Міжнародний Валютний Фонд
ІМО – Міжнародної морської організації
UNPoA – United Nations Programme of Action
WCO – World Customs Organization
WCO – Всесвітньої митної організації
АС – Африканський Союз
АТО – Антитерористична Операція
ВВП – Валовий Внутрішній Продукт
ГА ООН – Генеральна Асамблея Організація Об’єднаних Націй
ЄК – Європейської Комісії
ЄС – Європейський Союз
МДТЗ – Міжнародний Договір про торгівлю зброєю
МКС – Міжнародний кримінальний суд
НАТО – Північно-атлантичний альянс
ОАД – Організація американських держав
СБУ – Служба Безпеки України
США – Сполучені Штати Америки
ШІ – Штучний інтелект

ВСТУП

Актуальність даної теми. Незаконний обіг зброї є однією з найгостріших глобальних проблем, що безпосередньо впливає на стабільність міжнародної системи, підриває безпеку держав і сприяє поширенню конфліктів. Незаконне постачання зброї до зон бойових дій, терористичних угруповань і організованих злочинних структур ускладнює міжнародне співробітництво в сфері контролю над озброєннями, провокує ескалацію конфліктів і створює загрози регіональній безпеці.

Незаконна торгівля зброєю призводить до розпалу конфліктів, тероризму та збільшує рівень насильства в усьому світі, особливо в регіонах, де спостерігається політична нестабільність або збройні повстання. Незаконна торгівля сприяє вільному доступу недержавним суб'єктам, таким як терористичні групи, повстанські сили та злочинні організації, зброю, яка дозволяє їм дестабілізувати уряди, здійснювати напади та затягувати конфлікти. Поширення нелегальної зброї може перерости у регіональні конфлікти в міжнародні кризи.

Досить часто незаконний продаж зброї використовується для терористичних дій, надаючи екстремістським групам засоби для здійснення атак. Це ускладнює міжнародні зусилля по боротьбі з тероризмом, оскільки країни повинні координувати зусилля для відстеження та перехоплення поставок зброї, а також усунути першопричини тероризму.

Торгівля нелегальною зброєю зазвичай погіршує не лише ситуацію в країні, а й дипломатичні відносини між країнами, особливо коли потоки зброї простежуються до певних країн або регіонів. Наприклад, країни, які вважаються джерелами або пунктами транзиту незаконної зброї, можуть зіткнутися з міжнародними санкціями, дипломатичним тиском або навіть військовим втручанням.

Особливого значення набуває проблема в контексті сучасних міжнародних криз – від війни в Україні та конфліктів на Близькому Сході до активізації терористичних угруповань у Африці та Латинській Америці. Водночас тіньовий ринок озброєнь підриває механізми міжнародного права, послаблює зусилля ООН та інших міжнародних інституцій у сфері контролю за нерозповсюдженням зброї та веденням відповідної санкційної політики.

У світі виокремлюють маршрути та незаконні напрями поширення та обігу зброї. Особливо дана проблема постає гостро у тих регіонах, які мають загострення конфліктів, воєнні стани тощо. Окрім цього, політична нестабільність і корупційні схеми в багатьох державах створюють сприятливе підґрунтя для розширення нелегальної торгівлі зброєю. Зокрема, у Західній Африці та Латинській Америці, поширена корупція серед представників влади полегшує контрабанду зброї та її неконтрольоване розповсюдження. У глобальному вимірі незаконна торгівля зброєю не лише дестабілізує внутрішню безпеку окремих країн, але й несе значну загрозу для міжнародного миру та стабільності. Для України дане питання має особливу актуальність, адже з початком повномасштабного вторгнення Росії на територію України у 2022 році різко відбулося зростання обсягу різного виду зброї. Тому є необхідність більш детально розглянути питання впливу незаконного обігу зброї у світі на міжнародні відносини для розробки ефективних механізмів протидії незаконному обігу зброї на міжнародному рівні.

Об'єктом дослідження є незаконний обіг зброї у сучасному світі, а **предметом** – вплив незаконного обігу зброї на міжнародні відносини.

Хронологічні рамки дослідження обмежуються 1990-ми роками ХХ ст. і до 20-х років ХХІ ст. *Нижня межа* дослідження пояснюється початком світової комп'ютеризації. Саме цей період характеризується використанням сучасних технологій для поширення незаконної зброї. *Верхня межа* – сучасний світ. Особливо дане питання гостро постає для України на міжнародній арені, зважаючи на початок повномасштабного вторгнення Росії

у 2022 році, що триває донині. Зважаючи на дані події, існують високі ризики для створення маршрутів поширення незаконного обігу зброї.

Територіальні рамки дослідження поширюються на весь світ.

Метою магістерського дослідження є з'ясування впливу незаконного обігу зброї на сучасні міжнародні відносини.

Виходячи із цієї мети можна визначити такі **завдання роботи**:

- дослідити стан наукової розробки проблеми у вітчизняній та зарубіжній міжнародно-політичній науці;
- охарактеризувати джерельну базу дослідження;
- розкрити поняття незаконного обігу зброї;
- проаналізувати причини та мотивацію незаконного обігу зброї;
- розглянути основні канали та маршрути незаконного обігу зброї у світі;
- дослідити незаконний обіг зброї;
- проаналізувати економічно-соціальні наслідки: тероризм, конфлікти, нестабільність;
- визначити специфіку зв'язку регіональних конфліктів із незаконним обігом зброї;
- дослідити вплив на національну безпеку, соціальну стабільність та громадську безпеку;
- вивчити особливості міжнародних договорів та угод щодо контролю за обігом зброї;
- розглянути процес регулювання обігу зброї за зарубіжним законодавством;
- запропонувати пропозиції щодо покращення міжнародних заходів боротьби з незаконним обігом зброї.

Методи дослідження. Для виконання розроблених завдань використовувались методи: теоретичного узагальнення, який дозволяє розглянути проблему в її часовій послідовності та динаміці, узагальнення, що надає можливість простежити діяльність, звернувши увагу на вирішальні та важливі події. Описово-хронологічний метод допомагає провести паралелі у

часовому вимірі між ситуаціями всередині країн та подій на міжнародній арені. Так, наприклад, щодо початком повномасштабного вторгнення на території України та зміною у маршрутах незаконного обігу зброї. Також був використаний аналіз документів та літератури. За допомогою конвенцій та звітів міжнародних організацій вдалося провести детальний аналіз. Наявна джерельна база, ретельно опрацьована й систематизована література, застосування для їх аналізу широкого спектру методів дослідження дозволяють достатньою мірою розв'язати поставлені у магістерській роботі завдання.

Наукова новизна отриманих у процесі дослідження результатів полягає в тому, що у магістерській роботі:

- вперше здійснено системне та комплексне дослідження незаконного обігу зброї у світі, як загрозу регіональній та міжнародній безпеці;
- поглиблено розгляд нормативно-правової бази, особливості міжнародних договорів, щодо протидії незаконному обігу зброї;
- здійснено спробу виявлення перспективних шляхів, щодо покращення міжнародних заходів боротьби з незаконним обігом зброї.

Практичне значення роботи полягає в тому, що роботу написано в наукових та навчальних цілях та адресовано студентам, аспірантам та викладачам гуманітарних факультетів. Матеріали магістерського дослідження можуть бути використані при написанні освітньо-кваліфікаційних та магістерських робіт, при написанні навчальних посібників і підручників, а також під час викладання загальних і спеціальних курсів таких як «Історія міжнародних відносин», «Міжнародні відносини та світова політика», «Військовий чинник у міжнародних відносинах» тощо.

Апробація результатів дослідження. Частина теоретичних положень та висновків цього дослідження знайшла відображення у виступах на 2-х наукових конференціях: XXI Міжнародна наукова конференція «Ольвійський форум-2024: стратегії країн Причорноморського регіону в геополітичному просторі» (м. Миколаїв, 20-23 червня 2024 р.); Всеукраїнська наукова

конференція «Сучасні виклики в умовах трансформації системи міжнародних відносин», (м. Київ, 17 квітня 2025 року).

Публікації. За темою магістерської роботи опубліковано 2 тез і матеріалів конференцій.

Структура роботи відбиває поставлені перед дослідженням цілі та завдання. Загальний обсяг її становить 128 сторінок, з них основного тексту – 109 сторінок. Дослідження складається з переліку умовних скорочень, вступу, чотирьох розділів, дванадцяти підрозділів, висновків, списку використаних джерел та літератури (121 найменування англійською та українською мовами), додатків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1 Стан наукової розробки проблеми у вітчизняній та зарубіжній міжнародно-політичній науці

У процесі проведення дослідження було здійснено аналіз різних літературних джерел. Тому доцільно класифікувати використані літературні джерела дослідження за країнознавчим підходом: роботи вітчизняних авторів, європейських фахівців у галузі міжнародних відносин, науковців зі США.

В Україні питання незаконного обігу зброї активно досліджують через геополітичну ситуацію, війни на сході країни та ризики неконтрольованого поширення зброї в регіоні. Українські дослідники зосереджуються на проблемах контролю над зброєю, законодавчих механізмах боротьби з нелегальним обігом та на виявленні зв'язків між кримінальними угрупованнями й нелегальним ринком зброї. У роботах українських науковців аналізуються виклики, які постають перед національною безпекою та політичними інститутами, а також вплив незаконного обігу зброї на міжнародні відносини та регіональну стабільність. Крім цього, вітчизняні дослідження значну увагу приділяють оцінці міжнародного співробітництва України з міжнародними організаціями, такими як ООН та ЄС, у протидії незаконному обігу зброї.

Серед українських дослідників можна виділити тих, які предметом своїх досліджень обрав саме український аспект, або ж міжнародну проблему поширення нелегального обігу зброї. До першої групи можна віднести І.В. Бойко, Д.Л. Вітюк, Ю.П. Жванко та інші. І.В. Бойка¹, який аналізував саме приклади інших країн, щодо правового регулювання протидії злочинам з

¹ Бойко І.В. Зарубіжний досвід у сфері правового регулювання протидії злочинам з незаконного обігу та застосування вогнепальної зброї // International scientific and practical conference. 2021. №10. С. 193 – 199.

незаконного обігу та застосування вогнепальної зброї. Д.Л. Вітюк² розглядав дану проблему у розрізі кримінальних покарань та міжнародну співпрацю у сфері запобігання злочинності на сучасному етапі. Ю.П. Жванко³ акцентував увагу на вивченні даної проблеми в країнах ЄС та її правовому регулюванні. Питання аналізу досвіду боротьби із незаконним обігом зброї в Європейському союзі цікавило й В. В. Мальцева⁴ також, саме тому він провів аналіз досвіду різних країн, щодо вирішення даного питання. А.С. Нерсесян⁵ у своєму дослідженні також вивчав законодавчу регламентацію та ефективність регулювання обігу зброї за зарубіжним законодавством. І.Ю. Слюсаренко⁶ розкрив сутність та класифікацію загроз міжнародній безпеці на глобальному рівні базуючись на основі резолюцій Генеральної Асамблеї ООН. О.Романов⁷ у своїй монографії розкрив значення міжнародно-правового регулювання обігу зброї у світі. Е.В. Расюк⁸ вивчав чорний ринок зброї в глобалізованому світі злочинності. Автор зосередив увагу на транснаціональний характер чорного ринку зброї та боєприпасів, що обумовлюється певними чинниками. Проаналізовав структуру та динаміку окремих видів злочинів у сфері незаконного обігу зброї та боєприпасів.

² Вітюк Д.Л. Міжнародна співпраця у сфері запобігання злочинності на сучасному етапі // Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право. 2020. №10 (112). С.100 – 107.

³ Жванко Ю.П. Особливості правового регулювання обігу зброї в країнах Європейського союзу // Наука і правоохорона. 2018. №3 (41). С. 22 – 29.

⁴ Мальцев В. В. Право на зброю: досвід країн Європейського Союзу // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2018. Спеціальний випуск № 3: Права людини. Методологічний, гносеологічний та онтологічний аспекти. С. 185–189.

⁵ Нерсесян А.С. Законодавча регламентація та ефективність регулювання обігу зброї за зарубіжним законодавством // Правова держава. 2023. №24. С. 518 – 529.

⁶ Слюсаренко І.Ю. Сутність та класифікація загроз міжнародній безпеці на глобальному рівні (на основі резолюцій Першого комітету Генеральної Асамблеї ООН 2014–2021 рр.) // Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти. 2024. №13. С. 57-70..

⁷ Романов О. Міжнародно-правове регулювання обігу зброї у світі та національний досвід України. URL: <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=2028>

⁸ Расюк Е.В, Чорний ринок зброї в глобалізованому світі злочинності // Криминологія. 2020. URL: http://criminology.nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/10/zbirnik_kriminologiya_2020_ch.1__foto_pdf.pdf#page=217

Інша група науковців розглядала саме значення незаконного обігу зброї для України. К.Л. Бугайчук⁹ розглядав актуальні питання нормативного регулювання протидії незаконному обігу зброї в Україні, беручи до уваги військові дії та підвищення ризиків поширення нелегальної зброї. Г. Ф.Герега та О. О. Зарубінський¹⁰ аналізували обіг зброї в Україні, а також порівнювали із міжнародним досвідом легалізації та контролю. О. В.Джафарова, Т. Є. Дунаєва¹¹ досліджували способи та методи попередження незаконному обігу вогнепальної зброї в умовах повномасштабної агресії РФ проти України з 2022 року. С. В. Мельник, О. В.Грецьких¹² вивчали закон про зброю в Україні, беручи до уваги воєнний час. Р.В. Миронюк¹³ досліджував специфіку проведення контролю правоохоронними органами за обігом вогнепальної зброї в умовах воєнного стану.

Зважаючи на поточні ризики та погіршення ситуації, у зв'язку із посиленням російського вторгнення Н.Є.Міняйло¹⁴ дослідив зростання світових обсягів незаконного обігу вогнепальної зброї та їх наслідки для України, у результаті чого було доведено важливість та роль України у даних процесах. К. Є. Шевелєв¹⁵ аналізував особливості протидії незаконному обігу

⁹ Бугайчук К.Л. Актуальні питання нормативного регулювання протидії незаконному обігу зброї в Україні // Вісник ХНУВС. Актуальні проблеми правоохоронної діяльності. 2024. №1 (104). С.270 – 282.

¹⁰Герега Г. Ф., Зарубінський О. О. Цивільна зброя в Україні: міфи та реальність. Українська дійсність і міжнародний досвід легалізації та контролю. Київ: Видавничий дім «АДЕФ-Україна», 2015. С. 89–90. URL: <https://docplayer.net/72303101-Civilna-zbroya-v-ukrayini-mifi-ta-realnist.html>

¹¹ Джафарова О. В., Дунаєва Т. Є. Запобігання незаконному обігу вогнепальної зброї в умовах повномасштабної агресії РФ проти України // Наукові перспективи. 2023. № 11 (41). С. 848–857.

¹² Мельник С. В., Грецьких О. В. Закон про зброю в Україні: воєнна необхідність чи вимога часу? // Аналітично-порівняльне правознавство. 2022. № 3. С. 250–253.

¹³ Миронюк Р.В. Особливості здійснення контролю поліцією за обігом вогнепальної зброї в умовах воєнного стану // Юридичний бюлетень. 2022. №26. С. 158 – 167.

¹⁴ Міняйло Н.Є. Зростання світових обсягів незаконного обігу вогнепальної зброї та їх наслідки для України // Науковий вісник публічного та приватного права. 2018. №1. С. 160 – 172.

¹⁵ Шевелєв К. Є. Проблеми протидії незаконному обігу зброї і боєприпасів серед військовослужбовців в умовах війни // Злочинність і протидія їй в умовах війни: глобальний, регіональний та національний виміри : зб. доп. наук.-практ. конф. (м. Вінниця, 12 квіт. 2023 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, Кримінол. асоц. України, Наук. парк «Наука та безпека». Харків: ХНУВС, 2023. С. 246–248.

зброї і боєприпасів серед військовослужбовців в умовах повномасштабного вторгнення росії, а також значення для світової спільноти.

В.А. Кобко вивчав питання протидії незаконному обігу зброї в Україні. Як зазначив автор, ефективна протидія незаконному обігу зброї виступає передумовою безпеки в Україні, протидії тероризму, насильницькій злочинності та порушенню громадського порядку¹⁶.

Важливу роль відіграла у дослідженні монографія українських вчених М.Г. Щербаковського та Д.В. Андрєєва¹⁷. Науковці охарактеризували можливі засади розслідування незаконного обігу зброї в Україні. Слідчі ситуації та організація розслідування незаконного обігу зброї також були дослідженні.

О.М. Брисковська¹⁸ після початку повномасштабного вторгнення на територію України досліджувала загострення проблеми поширення незаконного обігу зброї, а також запобігання незаконному обігу зброї в Україні. Однією з ключових проблем залишається необхідність удосконалення роботи правоохоронних органів держави у сфері протидії незаконному обігу зброї, боєприпасів і вибухових речовин. Особливу увагу слід зосередити на виявленні та вилученні з незаконного обігу зброї та боєприпасів, а також на ліквідації каналів їх нелегального переміщення в межах України, включно з надходженням із районів проведення АТО. Важливим аспектом аналізу стає посилення форм співпраці з міжнародними організаціями, що дозволить не лише підвищити ефективність правоохоронної діяльності, але й забезпечити інтеграцію України до глобальної системи протидії незаконному обігу зброї.

Закордонні дослідники, а саме *європейські науковці та науковців із США* також значну увагу приділяли вивченню даного питання. Зарубіжні науковці розглядають незаконний обіг зброї, який є однією з ключових загроз глобальній безпеці, що впливає на численні сфери міжнародних відносин,

¹⁶ Кобко О.О. Протидія незаконному обігу зброї // The First international forum.2024. №8. С. 201 – 204.

¹⁷ Щербаковський М.Г., Андрєєв Д.В. Розслідування незаконного обігу зброї. Монографія. Харків, 2021. 192 с.

¹⁸ Брисковська О.М. Запобігання незаконному обігу зброї в Україні // Електронне наукове видання «Порівняльно-аналітичне право». 2020. №4. С. 692 – 698.

зокрема тероризм, регіональні конфлікти, торгівлю людьми та наркотиками. У США, Європі та інших країнах активно вивчаються транснаціональні злочинні мережі, що займаються нелегальною торгівлею зброєю, а також наслідки для міждержавних відносин. Дослідники аналізують вплив незаконного ринку зброї на політику безпеки, співпрацю в рамках міжнародних організацій, а також двосторонніх відносин між державами.

Д.Бланк¹⁹ розібрав питання легалізації зброї в Україні, висловивши всі переваги та недоліки. М.Галеотті, А.Арутюнян²⁰ розглянули проблему російсько-української війни і нелегальна торгівля зброєю, зважаючи на різні аспекти розпорядження зброєю.

Дж.Женев'єв, С.Формер²¹ досліджували питання торгівлі зброєю та Розпалювання конфлікту в Сахелі, що також мало значний вплив на ситуацію у світі щодо незаконного обігу зброї. Л. Худ²² аналізував саме питання поширення зброї незабезпечених районах Малі, а саме, що стимулює незаконну торгівлю зброєю в Бамако.

Також Дж.Блочер²³ досліджував можливості регулювання поширення вогнепальної зброї, а також найбільшу юридичну перешкода для регулювання вогнепальної зброї. Дж.Л. Померанз та С.А. Лієф²⁴ розглядали державні закони щодо контролю над зброєю, прав на зброю та превентивного

¹⁹ Балик Д. Легалізація зброї в Україні: за і проти // IAC. URL: <http://iac.org.ua/legalizatsiya-zbroyi-v-ukrayini-za-i-proti>

²⁰ Галеотті М., Арутюнян А. Мир і розповсюдження зброї. Російсько-українська війна і нелегальна торгівля зброєю // Global Initiative. 2023. URL: <https://globalinitiative.net/wp-content/uploads/2023/03/Mark-Galeotti-Anna-Arutunyan-Peace-and-proliferation-The-Russo-Ukrainian-war-and-the-illegal-arms-trade-UKRAINIAN-March-2023.pdf>

²¹ Genevieve J., Former C. Arms Trafficking: Fueling Conflict in the Sahel // The international affairs review. URL: <https://www.iar-gwu.org/print-archive/ikjtfxf3nmqgd0np1ht10mvkfron6n-bykaf-ey3hc-rfbxp-dpte8-klmp4>

²² Hood L. Slums and guns in Bamako: what's driving the illegal weapon trade in Mali's capital city // The conversation. URL: <https://theconversation.com/slums-and-guns-in-bamako-whats-driving-the-illegal-weapon-trade-in-malis-capital-city-221326>

²³ Blocher J. The biggest legal obstacle to gun regulation: State preemption laws, not the second amendment // American Journal of Public Health, 2021. №111(7), P. 1192–1193.

²⁴ Pomeranz J.L., Silver D., & Lieff S.A. State gun-control, gun-rights, and preemptive firearm-related laws across 50 US states for 2009–2018 // American Journal of Public Health, 2021. №111(7), P. 1273–1280

використання вогнепальної зброї в США. Аналізували проблеми поширення та незаконного використання зброї в США. Н. Джеймс та М. Мензіє²⁵с провели подвійний аналіз інцидентів із застосуванням зброї в Сполучених Штатах. На основі проведеного аналізу розобили рекомендації, щодо подальших змін у законодавстві, що допоможуть урегулювати дані питання у майбутньому.

М.Унгар²⁶ аналізував збройну арену світу, а саме торгівлю зброєю в Центральній Америці. Автор пов'язав високий рівень злочинності у Центральній Америці та поганому регулюванні зброї регіону. Однією з найбільш руйнівних є торгівля вогнепальною зброєю.

Е.А. Огхувбу²⁷ досліджував розповсюдження стрілецької зброї та легкого озброєння в Африці та наслідки цього для Нігерії. Також дослідив процеси незаконної торгівлі та транспортування через державні кордони. У дослідженні використовується теорія невдалої держави, щоб пояснити розповсюдження зброї та її наслідки.

П. Сквейрес²⁸ аналізував транзит нелегальної вогнепальної зброї, а також незаконні ринки та торгівлю зброєю у світі. Дослідник намагався розібратися з поставками нелегальної вогнепальної зброї (торгівлею) та функціонуванням незаконних ринків зброї. Ідея ринку зброї зазвичай викликає уявлення про місце, де товари, товари та послуги купуються та продаються, проте науковець висуває іншу точку зору, та доводить її вагомість та правоту.

А.Дашвіш²⁹ також досліджував незаконну торгівлю зброєю. На думку науковця це є проблемою, яка лежить в епіцентрі сучасної глобальної безпеки.

²⁵ James N., & Menzies M. Dual-domain analysis of gun violence incidents in the United States // *Chaos: An Interdisciplinary Journal of Nonlinear Science*, 2023. № 32(11), P. 101 –111.

²⁶ Ungar M. The Armed Arena: Arms Trafficking in Central America // *Latin American Research Review*. 2020. #55(3) P. 445-460. URL: <https://www.cambridge.org/core/journals/latin-american-research-review/article/armed-arena-arms-trafficking-in-central-america/9A009D77F8483A3437A3E93725EF2BDE#article>

²⁷ Oghuvbu E. A. Arms Trading and Weapons Proliferation in Africa: Implications for Nigeria. *Acta Universitatis Danubius // Relationes Internationales*. 2020. №2.P. 17 – 29.

²⁸ Squires P. Illegal firearms, illicit markets and weapon trafficking // *Firearms*. 2021. P.95-116.

²⁹ Darwish A. Illicit Arms Trade. *The Palgrave Encyclopedia of Global Security Studies*. 2023. P. 770-778.

Останніми роками це явище привернуло все більшу увагу науковців та політики через побоювання, що така протизаконна діяльність сприяє продовженню гуманітарних криз, загрожує миру та стабільності, підриває програми запобігання конфліктам і мирні процеси, а також негативно впливає на соціальну та економічну реабілітацію.

Також розглядалися правові наслідки, пов'язані з незаконною торгівлею зброєю, охоплюють широкий спектр питань. До них належать злочини, безпосередньо пов'язані із застосуванням вогнепальної зброї, послаблення ефективності правоохоронних органів, зниження довіри суспільства до державних установ, економічні втрати та підтримка розвитку інших форм організованої злочинності.

Боротьба з нелегальною торгівлею зброєю є не лише юридичною, а й соціальною та економічною проблемою. Ефективні дії в цій сфері мають фундаментальне значення для забезпечення громадської безпеки, політичної стабільності та зміцнення соціальної довіри. Розвиток такої діяльності сприяє побудові більш сталих і стійких громад.

А.Е. Варіско³⁰ аналізував типи вогнепальної зброї, які найчастіше використовуються під час насильства, відрізняються в країнах Європейського Союзу. Аналізував випадки поширення нелегальної вогнепальної зброї в ЄС. Слід відзначити, що не всі країни ЄС поділилися даними про види вогнепальної зброї, яка використовується під час насильства. Проте, автор аналізував і відкриті джерела та статті ЗМІ, які беззаперечно можуть надати додаткові джерела даних для покращення розуміння різних типів вогнепальної зброї. Підкреслено важливість соціальних наслідків від торгівлі зброєю, що включають послаблення соціальної стабільності та громадської безпеки. Високий рівень збройного насильства сприяє зниженню якості життя, зростанню страху серед населення та зниженню довіри до правоохоронних

³⁰ Varisco A.E. Types of Firearms Used in Violence in the European Union. Research report. 2023. №12. 24 p. // Gun Violence. URL: https://gunviolence.eu/wp-content/uploads/2023/11/Project_INSIGHT_Types_guns_DEF-1.pdf

органів. Крім того, це може негативно вплинути на економічний розвиток, зокрема через зниження інвестиційної привабливості регіону та збільшення видатків на охорону здоров'я та державну політику.

Крім цього, П. Члебович та С. Бужинські³¹ вивчали дане питання – нелегального обігу зброї всередині європейського ринку зброї, на прикладі Польщі. У цьому дослідженні були отримані та опрацьовані дані з державних баз даних, а також офіційних звітів і заяв. Основним джерелом даних були судові справи 2010–2017 років. Цей дослідницький матеріал був доповнений прес-матеріалами щодо незаконного обігу, вилучення, виробництва та переробки вогнепальної зброї, які пропонували високий рівень деталізації та велику кількість змінних. Важливим фактором поширення нелегальної зброї у даному дослідженні є насамперед Україна після 2014 року. Через унікальне розташування Польщі та інші причини, ці коливання можуть мати вплив на громадську безпеку держав-учасниць Шенгенської угоди щодо організованої злочинності, екстремізму та тероризму.

Н. Вареник³² описав основні фактори, які перешкоджають зброї для самооборони, а саме дорого, небезпечно і незаконно. Х.Шаріфе³³ наводив дані, щодо незаконної торгівлі зброєю.

Таким чином, було досліджено стан наукової розробки проблеми у вітчизняній та зарубіжній міжнародно-політичній науці. Розглянуті дослідження незаконного обігу зброї та його впливу на міжнародні відносини є багатограним, охоплюючи питання національної та міжнародної безпеки, економічної стабільності та співпраці між державами. Вітчизняні та зарубіжні науковці приділяють увагу різним аспектам цієї проблеми, що сприяє комплексному розумінню процесів і виробленню ефективних підходів для подолання наслідків незаконного обігу зброї на глобальному рівні.

³¹ Chlebowicz P., Buczyński S.M. Tracing the shadows: Inside the European illegal arms market – the case of Poland // Instytut Nauk Prawnych PAN. 2023. №1. P. 75 – 113.

³² Вареник Н. Зброя самооборони: дорого, небезпечно і незаконно // Дзеркало тижня. URL: <http://gazeta.dt.ua/business/zbroya-samooboroni-dorogo-nebezpechno-i-nezakon-no-html>

³³ Шаріфе Х. Незаконна торгівля зброєю // GIJN. URL: <https://gijn.org/ua/resurs-ua/nezakonna-torgivla-zbroeu/>

1.2. Джерельна база дослідження

Під час проведення дослідження було виявлено потребу у залучені низки джерел, що дозволяють підвищити рівень об'єктивності аналізу впливу незаконного обігу зброї у світі на міжнародні відносини.

Джерельну базу дослідження умовно можна поділити на такі групи:

Документи глав держав та урядів. Було розглянуто Угоду між Кабінетом Міністрів України і Урядом Республіки Польща про співробітництво в сфері боротьби з організованою злочинністю³⁴. Згідно із даним документом країни повинні здійснювати співпрацю між органами державної безпеки і охорони громадського порядку в сфері запобігання організованій злочинності, боротьби з нею та виявлення осіб. Також до цієї групи можна додати Спільні безпекові зобов'язання між Україною та Європейським Союзом³⁵.

Договори та документи міжнародних організацій. До цієї групи входить документи, які демонструють основні засади, щодо впливу незаконного обігу зброї у світі на міжнародні відносини. У першу чергу варто відзначити Вассенаарська домовленість щодо контролю за експортом звичайних озброєнь та товарів і технологій подвійного використання, враховуючи зміни, що були внесені на Пленарному засіданні у грудні 2003 р.³⁶.

Також бралися до уваги директиви. Наприклад, Директива Ради Європейських співтовариств № 91/477/ЄЕС від 18 червня 1991 року про

³⁴ Угода між Кабінетом Міністрів України і Урядом Республіки Польща про співробітництво в сфері боротьби з організованою злочинністю (Із змінами, внесеними згідно з Угодою (616_252) від 27.08.2015) // Верховна Рада України. Законодавство. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/616_049#Text

³⁵ Спільні безпекові зобов'язання між Україною та Європейським Союзом (27 червня 2024 року) // Офіційний сайт Президента України. URL: <https://www.president.gov.ua/news/spilni-bezpekovi-zobov'yazannya-mizh-ukrayinoyu-ta-yevropejsk-91801>

³⁶ Вассенаарська домовленість щодо контролю за експортом звичайних озброєнь та товарів і технологій подвійного використання. (зі змінами, внесеними на Пленарному засіданні у грудні 2003 р.) // Верховна Рада України. Законодавство. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_177#Text

контроль за придбанням зброї та володінням нею³⁷, а також Директива Європейської Комісії від 16 січня 2019³⁸ р. Крім цього, до цієї групи було віднесено і конвенції. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності передбачає основи регулювання даної політики³⁹. У той час, як Конвенція про заборону або обмеження застосування конкретних видів звичайної зброї, які можуть вважатися такими, що завдають надмірних ушкоджень або мають невибірккову дію, українською мовою з поправкою, було внесено 21 грудня 2001 року⁴⁰. Крім цього, було розглянуто протокол проти незаконного виготовлення та обігу вогнепальної зброї, її складових частин і компонентів, а також боєприпасів до неї, який доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності⁴¹.

Наступний документ – Резолюція ГА ООН⁴² від 31 травня 2001р. Також важливим документом для регулювання та контролю вогнепальної зброї є закон про вогнепальну зброю в США⁴³ від 1997 року.

Наступною групою є *аналітичні звіти міжнародних організацій*. Будь-яке дослідження стає більш вагомим, за умов підтвердження його статистичними даними. Тому було розглянуто та використано результати

³⁷ Директива ради від 18 червня 1991 року про контроль за придбанням зброї та володінням нею (91/477/ЄЕС) // Верховна Рада України. Законодавство. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/155357___666060

³⁸ Директива Європейської Комісії (ЄК) від 16.01.2019 р. № 2019/68 // Верховна Рада України. Законодавство. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_017-19#Text

³⁹ Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності // Верховна Рада України. Законодавство. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_789#Text

⁴⁰ Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності // Верховна Рада України. Законодавство. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_789#Text

⁴¹ Протокол проти незаконного виготовлення та обігу вогнепальної зброї, її складових частин і компонентів, а також боєприпасів до неї, який доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності // Верховна Рада України. Законодавство. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_792#Text

⁴² Резолюція ГА ООН 55/255 від 31 травня 2001р. // Zakononline. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/228067___228132

⁴³ Firearms (Amendment) Act 1997 // Global firearms programme. URL: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1997/5>

глобального дослідження незаконного обігу вогнепальної зброї⁴⁴. У дослідженні наведено динаміку зміни ситуації, щодо поширення незаконного обігу вогнепальної зброї, а також розглянуто проблему, зважаючи на регіональний аспект. Також проаналізовано протокол протидії незаконній торгівлі зброєю та її зв'язком з транснаціональною організованою злочинністю та тероризмом та сприяння міжнародній співпраці⁴⁵. Крім цього, варто зазначити щорічник СІПРІ⁴⁶, у якому наводяться дані з першоджерел у таких сферах, як світові військові витрати, міжнародні поставки озброєнь, виробництво зброї, ядерні сили, збройні конфлікти та багатосторонні миротворчі операції, тощо.

Наступною групою стали *публікації ЗМІ*. Також були розглянуті публікації у всесвітньо відомих ЗМІ. Таких наприклад, як *The Guardian*⁴⁷ у якому у 2023 році розглядали війну в Україні, як потенційним місцем «створення» нелегальної зброї, за рахунок втрати зброї російськими військовими на території України та можливості її подальшої реалізації або використання. Видання *The daily beast*⁴⁸ у 2022 році наводило аргументи для збільшення обсягів надходження зброї із-за кордону для підтримки території

⁴⁴ Глобального дослідження незаконного обігу вогнепальної зброї // Global firearms programme. 2020. URL: https://www.unodc.org/documents/firearms-protocol/2021/Global_Study_Compedium_UKR.pdf

⁴⁵ Countering Illicit Arms Trafficking and its Links to Transnational Organized Crime and Terrorism and Fostering International Cooperation. The GFP at a Glance // Global firearms programme. URL: https://www.unodc.org/documents/firearms-protocol/2023/BROCHURE_GFP_2022_FINAL_21122022_PT_28122022toPRINT.pdf

⁴⁶ Щорічник СІПРІ 2023 Озброєння, роззброєння та міжнародна безпека: переклад з англійської. Стокгольм. міжнар. ін-т дослідження миру; Укр. центр екон. і політ. досліджень ім. О. Разумкова; Редкол. укр. вид.: О. Мельник (керівник проєкту) та ін. К.: Заповіт, 2024. 662 с. URL: https://razumkov.org.ua/images/2024/07/24/2024-SIPRI_2023-SITE.pdf

⁴⁷ The Ukraine repair shop: Where Russian tanks go to change sides // The Guardian, 2023, 3 February. URL: <https://www.theguardian.com/world/2023/feb/03/the-ukraine-repairshop-where-russian-tanks-go-to-change-sides>.

⁴⁸ They want to fight for Ukraine. They just need guns // The Daily Beast, 18 March 2022. URL: <https://www.thedailybeast.com/these-ukrainians-want-to-fight-against-vladimir-putin-they-just-need-guns>

України. У виданні *The New York Times*⁴⁹, 27 січня 2023 року розглядали значення представників США, які контролюють військову допомогу Україні. У виданні *Press*⁵⁰ досліджували дебати спікерів у Раді Безпеки ООН, які борються з впливом незаконної стрілецької та легкої зброї. Д.Копель⁵¹ наводив специфіку контролю за використання зброї в Японії. Також важливо відзначити видання *Global initiative*⁵², які розглядали ризики збільшення кількості зброї в Україну після повномасштабного вторгнення Росії в лютому 2022 року, накопичення доданого до вже великого резерву зброї в країні (особливо після початку конфлікту в 2014 році), викликав занепокоєння щодо поширення цієї зброї в руки злочинців далі в Західній Європі та можливий вплив на організовану злочинну діяльність.

Таким чином, було розглянуто різні джерела, яких цілком достатньо для повного та об'єктивного дослідження незаконного обігу зброї і його вплив на міжнародні відносини. Варто зазначити, що саме джерельна база дозволила прослідкувати та проаналізувати останні зміни на міжнародній арені, а також роль та значення України.

1.3 Визначення незаконного обігу зброї

При написанні роботи автор здійснив аналіз основних концепцій і наукових категорій міжнародно-політичної науки, які лягли в основу теоретичного обґрунтування досліджуваної проблеми.

⁴⁹ U.S. officials overseeing aid say Ukrainian leaders are tackling corruption // *The New York Times*, 2023⁶ January 27. URL: <https://www.nytimes.com/2023/01/27/us/politics/ukraine-corruption-scandal.html>

⁵⁰ In Day-long Debate, Speakers in Security Council Wrestle with Impacts of Illicit Small Arms, Light Weapons as Both 'Source and Symptom' of Violent Conflict // *Press UN*, 2023. URL: <https://press.un.org/en/2023/sc15533.doc.htm>

⁵¹ Kopel D. Japanese Gun Control // *Guncite*, URL: <http://www.guncite.com/journals/dkjgc.html>

⁵² The influx of weapons to Ukraine after Russia's full-scale invasion in February 2022, added to an already large reservoir of weapons in the country (especially since the outbreak of the conflict in 2014), raised concern over the spread of these weapons in the hands of criminals further in Western Europe, and the possible effect on organized criminal activities // *Global initiative*. 2024. URL: <https://globalinitiative.net/analysis/trends-arms-trafficking-conflict-ukraine-russia-monitor/>

Незаконна торгівля зброєю є однією з найбільших загроз глобальній безпеці та стабільності міжнародних відносин. Це явище впливає на міждержавні відносини, внутрішню стабільність країни та міжнародне співробітництво. Для вивчення даної проблеми варто визначити ключові поняття, категорії та умови, які дозволяють оцінити масштаби та наслідки незаконної торгівлі зброєю в контексті міжнародних відносин. Слід підкреслити, що основними науковими категоріями, до якої звертався автор, була «зовнішня політика держави» та «міжнародні відносини», «незаконний обіг зброї», «ядерна зброя» тощо.

Основу концептуального аналізу дослідження склала теорія «жорсткої сили», яка застосовується як у контексті міжнародних відносин, так і через призму механізмів реалізації зовнішньої політики держав. У подальшому це питання буде розглянуто на прикладах таких країн, як Лівія, Малі, США, Україна, Велика Британія, Німеччина, Франція та інших.

Термін «зовнішня політика» має різні трактування у науковій літературі, однак більшість дослідників сходяться на думці, що він відображає поведінку держави у взаємодії з іншими країнами.

Доречно розглянути різні концепції понять більш детально. І.В. Бойко⁵³ розглядав незаконний обіг зброї як діяльність, що пов'язана з виробництвом, розповсюдженням, продажем і транспортуванням зброї, що порушує міжнародні та національні закони.

Ю.П. Жванко⁵⁴ та К.Л. Бугайчук⁵⁵ аналізували поняття незаконного обігу зброї. Так, можна узагальнити їх точки зору, щодо визначення даного питання та встановити, що незаконний обіг зброї – діяльність, пов'язана з

⁵³ Бойко І.В. Зарубіжний досвід у сфері правового регулювання протидії злочинам з незаконного обігу та застосування вогнепальної зброї. *International scientific and practical conference*. 2021. №10. С. 195.

⁵⁴ Жванко Ю.П. Особливості правового регулювання обігу зброї в країнах Європейського союзу. 2018. №3 (41). С. 25.

⁵⁵ Бугайчук К.Л. Актуальні питання нормативного регулювання протидії незаконному обігу зброї в Україні. *Вісник ХНУВС. Актуальні проблеми правоохоронної діяльності*. 2024. №1 (104). С.279.

виробництвом, розповсюдженням, продажем і транспортуванням зброї, що порушує міжнародні та національні закони.

Різні науковці досліджували поняття міжнародної безпеки. Тому були визначені різні ключові моменти, можна узагальнити, що міжнародна безпека – стан відносин між державами та міжнародними акторами, який забезпечує мінімізацію ризиків виникнення конфліктів, тероризму та інших загроз, пов'язаних із незаконною зброєю.

Саме завдяки врегулюванню міжнародній співпраці можна досягти вирішення даних проблем. Адже саме міжнародна співпраця є ключовим елементом у боротьбі з незаконним обігом зброї. Це явище має транснаціональний характер, що вимагає скоординованих дій держав, міжнародних організацій та інших суб'єктів. Для цього потрібно у першу чергу забезпечити міжнародні ініціативи що сприятимуть стандартизації національного законодавства для запобігання правовим прогалинам, які використовуються злочинцями. Уніфікація інформаційні системи, таких як наприклад, бази даних з серійними номерами зброї, що дозволяють простежувати походження та переміщення зброї. Багатосторонні організації та союзи мають забезпечити технічну підтримку країнам для зміцнення митного, прикордонного контролю та удосконалення правоохоронних органів. Все це підводить до наступного наукового поняття такого як «міжнародна співпраця»⁵⁶. А.С. Нерсисян також вивчав дане питання за рахунок чого дійшов висновку, що міжнародна співпраця є комплексом заходів, що здійснюються міждержавними організаціями, окремими державами, та недержавними суб'єктами з метою запобігання незаконному обігу зброї.

Поняття тероризм та організована злочинність є наслідками незаконного обігу зброї та несуть небезпеку, особливо на міжнародному рівні. Саме терористичні організації і виступають основними споживачами незаконної зброї, які використовують її для досягнення своїх цілей, дестабілізуючи

⁵⁶ Нерсисян А.С. Законодавча регламентація та ефективність регулювання обігу зброї за зарубіжним законодавством. Правова держава. 2023. №24. С. 520.

держави та регіони, а також розповсюдженні регіональних конфліктів. У загальному розумінні регіональні конфлікти – збройні протистояння, що як правило, забезпечуються незаконними поставками зброї, впливаючи на міжнародну систему через масову міграцію, порушення прав людини та економічні втрати.

Варто акцентувати увагу на концептуальній основі зовнішньої політики держави. З позиції міжнародної взаємодії, концепція відіграє важливу репрезентативну роль: вона демонструє позицію держави, засвідчує її сприйняття сучасних глобальних процесів, оцінює структуру міжнародних відносин і визначає межі реалізації національних інтересів.

Зовнішньополітичний курс держави значною мірою визначається впливом зовнішнього середовища, особливо актуальними загрозами, які формують базу для її позиціонування як у регіональному, так і у глобальному контексті міжнародної системи.

Забезпечення захисту держави, її національних інтересів і безпеки від зовнішніх загроз, а також втілення зовнішньополітичної стратегії здійснюється за допомогою двох основних інструментів: військових засобів і дипломатичних методів. Для ефективного аналізу зовнішньополітичних підходів держави доцільно використовувати концепції «жорсткої сили» та «м'якої сили», які дозволяють оцінити як примусові, так і ненасильницькі механізми впливу на міжнародній арені.

Проте, можна зазначити, що для протидії незаконному обігу зброї використовуються як «жорстка сила» так і «м'яка сила», але залежно від конкретного випадку. Розробка законів, створення методів контролю та врегулювання ситуації, перемовини тощо – ці заходи можна віднести до концепції «м'якої сили». Натомість, роззброєння у зонах конфліктів, застосування санкцій, покарань тощо – ці заходи можна віднести до концепції «жорсткої сили».

Так, можна більш детально розглянути дані категорії із конкретними прикладами. Концепція «м'яка сила»⁵⁷ є важливим інструментом для вирішення глобальної проблеми незаконного обігу зброї. Вона передбачає використання невійськових та неагресивних засобів впливу, таких як дипломатія, культура, освіта, економічне співробітництво та інформаційна робота, для досягнення міжнародної безпеки. Серед прикладів можна навести міжнародну дипломатію. Саме завдяки укладанню угод, у першу чергу, й проявляється «м'яка сила». Використання дипломатичних механізмів для укладення міжнародних договорів та домовленостей. До таких можна віднести Вассенаарська домовленість щодо контролю за експортом звичайних озброєнь та товарів і технологій подвійного використання⁵⁸, який встановлює стандарти щодо законного обігу зброї. Важливими також є перемовини, як правило відбувається організація переговорів на рівні ООН та інших міжнародних організацій для узгодження дій із протидії нелегальній торгівлі зброєю. На основі проведених домовленостей та переговорів створюються директиви. Такі документи поєднують заяви лідерів держав та міжнародних організацій, які формують міжнародний дискурс навколо проблеми незаконного обігу зброї. Можна виділити директиву про контроль за придбанням зброї та володінням нею⁵⁹.

Важливими елементами для контролю ситуації є також Публікація звітів про постачання та використання зброї, наприклад, через ініціативи на кшталт Small Arms Survey або Глобальне дослідження незаконного обігу вогнепальної

⁵⁷ Nye J. S. Soft power: The means to success in world politics/ Joseph Nye. New York : Public Affairs. 2004. P. 2.

⁵⁸ Вассенаарська домовленість щодо контролю за експортом звичайних озброєнь та товарів і технологій подвійного використання. (зі змінами, внесеними на Пленарному засіданні у грудні 2003 р.) // Верховна Рада України. Законодавство. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_177#Text

⁵⁹ Директива ради від 18 червня 1991 року про контроль за придбанням зброї та володінням нею (91/477/ЄС) // Верховна Рада України. Законодавство. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/155357___666060

зброї⁶⁰. Такі звіти допомагають більше поширити інформації про проведену роботу щодо виявлення та демонстрації діяльності організованих злочинних груп. Для цього також використовується академічна співпраця, за рахунок підтримки досліджень у сфері контролю над озброєннями через університети та аналітичні центри.

Для забезпечення протидії незаконному обігу зброї важливо проводити спеціальне навчання правоохоронців. Організація тренінгів для митних і прикордонних служб із виявлення каналів нелегальної торгівлі зброєю. Крім цього проводиться просвітницькі програми для громадян про небезпеку незаконного володіння зброєю..

Крім цього, також міжнародні організації вживають заходи для підвищення обізнаності населення, щодо такої проблеми та небезпеки, яку вона може нести. З цією метою відбувається проведення глобальних і регіональних інформаційних кампаній для висвітлення наслідків незаконного обігу зброї для міжнародної безпеки. Важливо залучати до таких заходів та використовувати мистецтво, літературу кінематограф для формування негативного ставлення до незаконного обігу зброї. Надається підтримка неурядових організацій, які пропагують мир і роззброєння, наприклад, через кампанії Amnesty International. У подальшому можливе використання громадських організацій для впливу на уряди з метою прийняття ефективних законів та посилення міжнародного контролю за незаконним обігом зброї.

Також забезпечується підтримка, щодо допомоги країнам для посилення їхньої спроможності у боротьбі з незаконним обігом зброї (наприклад зміцнення прикордонного контролю, створення реєстрів тощо).

Проте, варто відзначити, що інструменти «м'якої сили» здатні змінювати соціальні уявлення та поведінкові моделі, сприяючи формуванню культури миру та ненасильства у довгостроковій перспективі. Хоча це

⁶⁰ Глобальне дослідження незаконного обігу вогнепальної зброї. 2020 // Управління ООН з наркотиків та злочинності. 2021. URL: https://www.unodc.org/documents/firearms-protocol/2021/Global_Study_Compedium_UKR.pdf

особливо важливо у регіонах, які страждають від конфліктів, що підживлюються нелегальною зброєю, проте важливим є вжиття заходів завчасно, щоб не допустити складнощів у майбутньому. Тому на відміну від короткострокових військових жорстких операцій, «м'яка сила» сприяє створенню умов для довготривалого зменшення попиту на незаконну зброю. Наприклад, розвиток економіки та поліпшення соціальних умов у країнах, які є джерелами або транзитними пунктами для незаконної зброї, може зменшити її обіг.

Таким чином, такі приклади використання «м'якої сили» у боротьбі з незаконним обігом зброї сприяють не лише формуванню довгострокових механізмів вирішення проблеми шляхом взаємодії різних сфер, а й попередити виникнення таких ситуацій. Однак, дана концепція є важливим доповненням до «жорсткої сили», що зосереджується на вирішенні вже наявних проблем.

Концепція «жорсткої сили», у боротьбі з незаконним обігом зброї та їх наслідками, передбачає використання силових, економічних і правових засобів примусу. Ці методи спрямовані на безпосереднє припинення діяльності злочинних мереж, знищення каналів постачання зброї та покарання винних.

У разі неефективності превентивних заходів все ж виникають озброєнні конфлікти, тому важливим є вчасна реакція та роззброєння. Для цього застосовуються миротворчі місії під керівництвом ООН, НАТО або регіональних організацій із вилучення незаконної зброї у воєнізованих груп. У деяких випадках доводиться використовувати армію або спеціальні підрозділи для ліквідації баз виробництва та зберігання нелегальної зброї. У результаті такого роззброєння проводиться затримання злочинців, вирахування та блокування міжнародного каналу поширення нелегальної зброї. Це відбувається за рахунок виконання операцій правоохоронними органами для виявлення та арешту членів мереж, що займаються незаконним обігом зброї. Надалі важливими є посилення контролю на митницях та кордонах через

розгортання спеціальних підрозділів або технологічних засобів, таких як сканери чи дрони.

За результатами пошуку винних у нелегальному поширенні зброї можливе ініціювання міжнародних кримінальних справ проти ключових учасників торгівлі зброєю через Інтерпол чи МКС. На основі таких проваджень можливе введення суворіших покарань за участь у незаконному обігу зброї на національному та міжнародному рівнях. За результатами перевірок важливо вжити заходи для організації програм зі знищення вилученої нелегальної зброї, щоб запобігти її повторному потраплянню на чорний ринок. Проведення акцій з утилізації як показник ефективності боротьби з незаконною торгівлею.

За результатами пошуку каналів поширення та збуту такої зброї встановлюються зв'язки різних країн-учасниць. Також можуть бути введені санкції щодо країн, уряди яких сприяють незаконній торгівлі зброєю, або компаній, що порушують міжнародне право. Важливим методом покарання виступає блокування фінансових ресурсів організаторів незаконного обігу зброї через міжнародні фінансові інституції.

Транспортні маршрути та логістика є дуже важливими аспектами в системі торгівлі зброєю, оскільки вони визначають ефективність переміщення товарів через кордони. Контрабандисти використовують різні методи та маршрути для забезпечення безперервного транспортування зброї від постачальників до кінцевих користувачів. Ці методи включають використання моря, повітря та суші, а також складні логістичні схеми, які приховують незаконні товари всередині законних товарів. Тому важливо саме завдяки «жорсткій силі» перешкодити цьому.

Крім цього «жорсткої сили» потребує врегулювання ситуації із контрабандистами, які часто використовують багаторівневу мережу країн транзиту та посередників, щоб мінімізувати ризик виявлення джерела та призначення зброї.

Важливу роль у забезпеченні протиправної діяльності на транспортних шляхах відіграє корупція. Приклади, коли корумповані чиновники допомагають контрабандистам обійти прикордонний контроль або легалізувати незаконні поставки, є поширеними і створюють серйозні проблеми для правоохоронних органів.

Важливу роль у вирішенні цієї проблеми відіграє міжнародне співробітництво та обмін інформацією. Завдяки спільним операціям, обміну даними про підозрілі вантажі та міждержавній координації можна значно підвищити ефективність виявлення та перехоплення незаконних поставок зброї.

Морські шляхи є одним із найважливіших каналів для незаконного обігу зброї. Великі обсяги контейнерів, що переміщуються через морські порти ускладнюють детальний огляд кожного вантажу, що дозволяє контрабандистам ховати зброю серед легальних товарів. Використання фальшивих документів та подвійних контейнерів є типовими методами приховування зброї під час морських перевезень. Повітряні шляхи також активно використовуються для контрабанди зброї, особливо коли йдеться про швидке переміщення відносно невеликих партій зброї. Повітряний транспорт забезпечує високу швидкість доставки та гнучкість у виборі маршрутів, що робить його привабливим для злочинних угруповань. За даними. Наземні шляхи залишаються основним каналом для контрабанди зброї в багатьох частинах світу, особливо в регіонах з довгими та пористими кордонами. Переміщення зброї через сухопутні маршрути може відбуватися як легальними транспортними засобами, так і не легальними шляхами через важкодоступні райони.

Ще одним важливим аспектом впливу нелегальної торгівлі зброєю на національну безпеку є дестабілізація політичної системи. Незаконну зброю можна використовувати для здійснення переворотів і підтримки сепаратистських рухів та інших форм політичного насильства. У 2020 році незаконна зброя зіграла важливу роль у збройному перевороті в Малі, який

призвів до зміни уряду та подальшої політичної нестабільності. Такі події показують, що незаконна торгівля зброєю може підірвати державний суверенітет і створити довгострокові проблеми для політичної стабільності.

Отже, концепція «жорсткої сили» є ефективним засобом для швидкого реагування на проблему незаконного обігу зброї. Вона дозволяє зупиняти незаконну діяльність, зруйнувати злочинні мережі та встановлювати контроль над ситуацією. Однак ці заходи потребують координації на міжнародному рівні, адже певні дії окремих країн можуть бути менш ефективними через глобальну природу проблеми.

Особливої уваги заслуговує ситуація з можливим поширенням нелегального обігу зброї на території України як результат збройного конфлікту у 2014 року та початком повномасштабного вторгнення у 2022 році. Саме дана територія є найбільшим озброєним конфліктом на території Європи протягом останніх 10 років. Після початку повномасштабного вторгнення росії Україні вдалося заручитися підтримкою міжнародної спільноти, що призвело до накладення санкцій на росію та її партнерів, включаючи заборону на постачання зброї в зону конфлікту. Проте важливим також є посилення міжнародного тиску на країни, які співпрацюють з росією та постачають зброю в зону війни.

Проте, варто було з початком збройного конфлікту у 2014 році вжити заходів, щодо викриття та блокування наявності каналів постачання зброї на тимчасово окуповані території. Це потребувало активних дій силових структур, включаючи спеціальні операції з вилучення зброї з незаконного обігу.

На разі українські прикордонники, поліція та СБУ активно працюють над виявленням та знищенням контрабандних шляхів, що проходять через західні кордони та через окуповані території.

Під час написання роботи автор прийняв типовий методологічний підхід до своїх досліджень у сфері міжнародних відносин. Вона містить набір принципів і методів аналізу окремих явищ, процесів і тенденцій у цій галузі.

Методологія – це сукупність теоретичних основ і принципів, якими керується напрям дослідження⁶¹. Цей метод служить інструментом, що дозволяє ідентифікувати проблему за допомогою відповідних структурних елементів аналізу.

У ході проведеного дослідження були застосовані такі основні принципи: об'єктивність, системність та точність термінології. Автор орієнтувався на комплексний, системний, інституційний та аксіологічний підходи в процесі аналізу обраної теми.

Принцип об'єктивності, що враховує обмеження впливу особистої думки автора та його ставлення до досліджуваних проблем, динамічні зміни в політиці обмеження та протидії незаконного обігу зброї та міжнародних відносинах на аналіз проблем з мінімальним впливом суб'єктивності, дав змогу більш збалансовано та об'єктивно дивитися на досліджувані проблеми, таким чином багата база даних джерел, у тому числі інформаційні документи та записи, відіграє важливу роль у даному дослідженні.

Термінологічний принцип включає в себе вивчення термінів і понять, які вони позначають. Для потреб цього дослідження були сформульовані теоретичні визначення таких категорій, як «зовнішня політика», «незаконний обіг зброї», «регіон», «м'яка сила», «жорстка сила» тощо. Використання цих понять дало змогу розкрити основні підходи та рівні реалізації покращення міжнародних заходів боротьби з незаконним обігом зброї.

Системний принцип дає змогу вивчати кожне явище та об'єкт дослідження як самостійну систему, що має свою внутрішню структуру та функціонує в певному середовищі. Саме принцип системності в контексті міжнародних відносин дозволяє розглядати сучасну міжнародну систему як цілісний процес, що включає історичні етапи та динаміку розвитку, без розподілу зовнішньополітичної діяльності окремих держав на незалежні відносини між собою.

⁶¹ Галян О.В. Методологія та організація наукових досліджень: навч.-метод. видання. Луцьк : Вежа-Друк, 2021. С. 5.

Тож, відповідно до результатів проведеного глобального дослідження незаконного обігу вогнепальної зброї дана проблема є досить вагомою. У світі є маршрути та незаконні напрями поширення та обігу зброї. Особливо дана проблема постає гостро у тих регіонах, які мають загострення конфліктів, воєнні стани тощо. Окрім цього, політична нестабільність і корупційні схеми в багатьох державах створюють сприятливе підґрунтя для розширення нелегальної торгівлі зброєю. Зокрема, у Західній Африці та Латинській Америці, поширена корупція серед представників влади полегшує контрабанду зброї та її неконтрольоване розповсюдження. У глобальному вимірі незаконна торгівля зброєю не лише дестабілізує внутрішню безпеку окремих країн, але й несе значну загрозу для міжнародного миру та стабільності. Для України дане питання має особливу актуальність, адже з початком повномасштабного вторгнення росії на територію України у 2022 році різко відбулося зростання обсягу різного виду зброї. Тому вивчення сучасних тенденцій є надзвичайно важливим для розробки ефективних механізмів протидії незаконному обігу зброї на міжнародному рівні.

Інтегрований підхід дозволив проаналізувати відносини між країнами та міжнародними організаціями, щодо питання врегулювання незаконного обігу зброї.

Таким чином, інституційний підхід дав змогу дослідити механізм формування зовнішньополітичної стратегії та рішень. Іншим аспектом інституційного підходу є вивчення механізмів взаємодії між країнами. Тут можна розглянути Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності. Держави-учасниці здійснюють свої зобов'язання за цією Конвенцією відповідно до принципів суверенної рівності та територіальної цілісності держав і принципу невтручання у внутрішні справи інших держав⁶².

⁶² Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності // Верховна Рада України. Законодавство. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_789#Text

На основі даної конвенції був підписаний Протокол проти незаконного виготовлення та обігу вогнепальної зброї, її складових частин і компонентів, а також боєприпасів до неї, який доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності. Основна мета – сприяння, полегшення та зміцнення співробітництва між Державами-учасницями для недопущення, боротьба й викорінення незаконного виготовлення та обігу вогнепальної зброї, її складових частин і компонентів, а також боєприпасів до неї та боротьби із цими діяннями⁶³. Цей Протокол спрямований на запобігання незаконному виробництву та обігу вогнепальної зброї, її складових частин і компонентів, а також боєприпасів, а також на розслідування і кримінальне переслідування злочинів, визначених у статті 5 цього Протоколу. Документ набирає чинності у випадках, коли ці злочини мають транснаціональний характер і здійснюються за участі організованих злочинних угруповань.

Міжнародний Договір про торгівлю зброєю (МДТЗ) є першим глобальним договором, що встановлює правила для контролю над торгівлею озброєннями. Вартість міжнародної торгівлі зброєю оцінюється приблизно в \$85 млрд щорічно. МДТЗ охоплює різноманітні види озброєнь, включаючи танки, бойові бронемашини, артилерійські системи, військові літаки та вертольоти, а також кораблі і ракетні комплекси, разом з легкою стрілецькою зброєю, від пістолетів до автоматичних гвинтівок. Проте договір не передбачає збирання або знищення зброї, і не класифікує конкретні види озброєння як незаконні. МДТЗ був ухвалений на Генеральній асамблеї ООН 2 квітня 2013 року, отримавши підтримку 154 країн, тоді як Іран, КНДР та Сирія виступили проти. Ще 23 держави, включаючи Росію, Білорусь, Болівію, Венесуелу, Китай і Кубу, утрималися від голосування. На момент ухвалення угоди, США, які є провідним експортером зброї, ще не ратифікували договір.

⁶³ Протокол проти незаконного виготовлення та обігу вогнепальної зброї, її складових частин і компонентів, а також боєприпасів до неї, який доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_792#Text

Національна стрілецька асоціація США, яка представляє збройне лобі країни, виступає проти ратифікації, хоча договір стосується лише експорту зброї, а не її внутрішнього ринку. Великобританія, Франція та Німеччина серед провідних експортерів, які підписали та ратифікували МДТЗ. Відповідно до цього договору, країни-учасниці повинні переглядати свої міжнародні контракти, щоб запобігти використанню зброї для порушення прав людини, гуманітарних прав або терористичної діяльності, а також уникати передачі зброї організованим злочинним угрупованням.

Важливо підкреслити, що Вассенаарські домовленості⁶⁴ функціонують як неофіційна міжнародна структура, спрямована на регулювання звичайних озброєнь і відповідних технологій подвійного використання. Офіційно створена 19 грудня 1995 року після зустрічі високого рівня за участю 28 країн-учасниць, Вассенаарська угода стала першою багатосторонньою угодою для розгляду як звичайної зброї, так і чутливих предметів подвійного використання. Ця домовленість спрямована на посилення регіональної безпеки та стабільності шляхом сприяння прозорості передачі звичайних озброєнь і товарів подвійного використання. Він також прагне встановити обов'язкові зобов'язання між державами-членами щодо процедур таких передач. Основною метою Вассенаарської домовленості є зміцнення співпраці між державами-членами для запобігання придбанню зброї та чутливих технологій подвійного використання для військових цілей, особливо коли регіональні умови чи поведінка приймаючої держави викликають значне занепокоєння у країн-учасниць.

Також варто відзначити Програма дій ООН щодо боротьби з незаконним обігом стрілецької зброї та легких озброєнь. Ця програма закликає держави до розробки національних заходів контролю за обігом стрілецької зброї та легких

⁶⁴ Вассенаарська домовленість щодо контролю за експортом звичайних озброєнь та товарів і технологій подвійного використання. (зі змінами, внесеними на Пленарному засіданні у грудні 2003 р.) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_177#Text

озброєнь, а також до міжнародного співробітництва для запобігання незаконному поширенню цієї зброї.

При розробці даного дослідження були використані різноманітні методи та методології, щоб забезпечити всебічний та комплексний аналіз проблеми незаконного обігу зброї. Автор застосував загальнонаукові методи, зокрема: аналізу, синтезу, дедукції та індукції, теоретичного узагальнення, аналіз документів та літератури, статистичний аналіз, порівняльний аналіз, описово-хронологічний, геополітичного аналізу, компаративний метод, ретроспективний, контент-аналіз, узагальнення та групування, кейсовий метод та метод системного підходу.

Метод синтезу та аналізу тісно взаємопов'язані та обґрунтовують процес об'єднання окремих елементів об'єкта дослідження в єдину цілісну структуру. Завдяки даному методу вдалося розглянути стратегії подальшого розвитку у сфері протидії обігу нелегальної зброї.

Метод аналізу документів та літератури проявився у використанні різноманітні наукові публікації, звіти міжнародних організацій (таких як ООН, Інтерпол, Європол), державні документи та законодавчі акти. Це дозволило нам зібрати інформацію про поточний стан проблеми, існуючі методи боротьби та успішні стратегії.

Статистичний аналіз полягав у використанні статистичних даних з різних джерел для виявлення тенденцій у незаконному обігу зброї. Це включало аналіз даних про кількість вилученої зброї, рівень насильства, пов'язаного з незаконною зброєю, та економічні втрати від нелегального обігу.

Порівняльний аналіз полягав у порівнянні законодавчих норм та стратегії боротьби з незаконним обігом зброї в різних країнах. Це дозволило виявити найефективніші практики та розробити рекомендації для покращення ситуації в Україні та інших країнах.

Індуктивний і дедуктивний методи тісно пов'язані між собою і дають змогу за допомогою логічних операцій досліджувати об'єкт від конкретного до загального та зворотно – від загального до індивідуального знання. Такий

підхід сприяє подальшій систематизації зібраних даних. Ці методи були застосовані при аналізі окремих аспектів досліджуваної події.

Метод теоретичного узагальнення дає змогу аналізувати проблему в її хронологічному розвитку та динаміці, забезпечуючи можливість виділення ключових моментів і значущих подій, що мали вплив на процеси та результати досліджуваного явища.

Описово-хронологічний метод допомагає здійснити аналіз у ретроспективі між ситуаціями всередині країн та подій на міжнародній арені. Так, наприклад, щодо початком повномасштабного вторгнення на території України та зміною у маршрутах незаконного обігу зброї.

Також був використаний аналіз документів та літератури. За допомогою конвенцій та звітів міжнародних організацій вдалося провести детальний аналіз. Доступна джерельна база, ґрунтовно опрацьована та структурована література, а також використання різноманітних методів аналізу забезпечують можливість ефективного вирішення поставлених завдань.

За допомогою методу геополітичного аналізу було розглянуто роль та значення України, у системі нелегального обігу зброї на території Європи, а також світу в цілому.

Компаративістський метод полягає в порівнянні та аналізі певних процесів чи явищ, що дозволяє виявити як схожі, так і відмінні характеристики. У цьому дослідженні автор використовував метод компаративного аналізу для визначення кардинально різних підходів до питання незаконного обігу зброї у зовнішній політиці різних країн та груп країн. Було оцінено різні регіони світу, щодо поширення тероризму, як наслідок незаконного поширення зброї.

Ретроспективний метод є методом пізнання, який застосовується не лише в історичних дисциплінах, але й у різних сферах для вивчення минулих умов та виявлення причин і факторів, що призвели до сучасних явищ. Використовуючи цей метод, автор аналізує історичні передумови та ретроспективу розвитку проблеми незаконного обігу зброї. Хронологічні

рамки дослідження обмежуються періодом 1990-т.ч., пояснюючи початком світової комп'ютеризації, що, в свою чергу, дало можливість вести облікові і статистичні записи усіх прецедентів, які стосувались і стосуються незаконного обігу зброї у світовому масштабі.

У сучасних умовах доступу до різних матеріалів, метод контент-аналізу є досить важливим. Даний метод дозволяє вивчення текстів в широкому розумінні (документів, відео-, аудіоматеріалів, зображень). Контент-аналіз дозволив виявити різні матеріали ЗМІ, опубліковані матеріали, що висвітлювали дане питання за різних умов та у різний час.

Метод узагальнення полягає у виявленні спільних характеристик і ознак досліджуваного явища, що притаманні різним його аспектам, і включає перехід до більш широких знань і узагальнень. Завдяки цьому методу вдалося обґрунтувати загальний стан незаконного обігу зброї в різних регіонах, оцінити вплив безпекових і економічних факторів на розвиток подій.

Метод групування передбачає поділ об'єкта або інформації на категорії з метою їх більш детального дослідження. У цьому дослідженні інформація була класифікована на групи за основними сферами: безпековою, економічною та соціально-політичною.

Кейсовий метод полягав у аналізі конкретних випадків незаконного обігу зброї та успішні операції з його припинення. Це дозволило глибше зрозуміти механізми функціонування нелегальних мереж та ефективні методи їхнього викриття.

Метод системного підходу, завдяки якому розглядали проблему незаконного обігу зброї як комплексну систему, враховуючи взаємодію економічних, соціально-політичних та технологічних чинників. Це дозволило створити більш цілісну картину та розробити комплексні стратегії боротьби з цим явищем. Незаконний обіг зброї у міжнародних відносинах є системною проблемою, яка не лише має свої складові, а й впливає на систему міжнародних відносин, яка у свою чергу, має свою складову. Зокрема, на національному рівні міжнародних відносин обіг зброї втілюється у таких

елементах як національні закони, що регулюють виробництво, транспортування та продаж зброї, внутрішня безпека та боротьба з тероризмом, а також механізми контролю за експортом зброї. На міждержавному рівні крізь призму окремих регіональних систем міжнародної системи. А також глобальний рівень міжнародної системи, де відбувається координування зусиль міжнародної спільноти в межах міжнародних організацій як регіонального рівня, так і глобального, наприклад ООН та відповідних її структурних підрозділів.

Таким чином, можна стверджувати, що понятійно-категоріальний апарат та концептуальна основа дослідження в повній мірі дають змогу ефективно охарактеризувати та оцінити результативність незаконного обігу зброї. Варто підкреслити, що ключову роль у цьому аналізі відіграють концепції «м'якої сили» та «жорсткої сили». Автором були розглянуті та оцінені принципи, підходи та методи наукового пізнання, а також міжнародно-політичної науки, що створили основу для всебічного аналізу проблеми незаконного обігу зброї.

РОЗДІЛ 2

ПРИЧИНИ ТА МЕТОДИ КОНТРАБАНДИ ТА РОЗПОВСЮДЕННЯ ЗБРОЇ

2.1 Причини та мотивація незаконного обігу зброї

Незаконний обіг вогнепальної зброї має далекосяжні наслідки для глобальної стабільності, створюючи значні проблеми для безпеки громадян і стаючи основною причиною для збільшення зусиль правоохоронних органів, щодо вирішення проблеми безпеки. Вогнепальна зброя відіграє вирішальну роль у різних формах насильства, включаючи вбивства, і часто використовується організованими злочинними синдикатами, а також під час збройних конфліктів і терористичної діяльності. Незважаючи на те, що незаконна торгівля стрілецькою зброєю та пістолетами залишається найпоширенішою формою торгівлі зброєю, специфіка такої діяльності може значно відрізнятися залежно від географічного регіону та типів зброї.

Обіг зброї чітко регламентований міжнародним і зарубіжним законодавством. Так, зокрема, серед міжнародних нормативно-правових актів, що врегульовують цю сферу суспільних відносин, варто вказати такі, як Директива Європарламенту і Ради від 18.06.1991 р № 91/477/ЄЕС щодо контролю за придбанням зброї і володінням зброєю⁶⁵, яка була змінена директивами Європарламенту та Ради ЄС 2008/51/ЄС від 21 травня 2008 р. та 2017/852 від 17.05.2017, а також ряд вторинних нормативно-правових актів у межах дії цієї директиви – директиви ЄК від 16.01.2019 р. № 2019/68⁶⁶ та від 16.01.2019 р. № 2019/69, Регламент Європарламенту та Ради ЄС від 14.05.2012 р. № 258/2012, Регламент ЄК від 15.12.2015 р. № 2015/2403. Законодавства різних країн про вогнепальну зброю часто включає положення, які відповідають нормам, встановленим різними міжнародно-правовими

⁶⁵ Директива ради від 18 червня 1991 року про контроль за придбанням зброї та володінням нею (91/477/ЄЕС). URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/155357__666060

⁶⁶ Директива Європейської Комісії (ЄК) від 16.01.2019 р. № 2019/68. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_017-19#Text

документами в цій сфері регулювання. Проте єдиного глобального підходу до регулювання обігу зброї серед різних категорій населення досі немає. Отже, правові межі щодо цивільного володіння, носіння та використання вогнепальної зброї значно відрізняються від однієї країни до іншої. У багатьох країнах закони, які регулюють цю сферу, як правило, є відносно ліберальними, допускаючи значні відмінності в тому, як регулюється та контролюється вогнепальна зброя⁶⁷.

Правила користування вогнепальною зброєю в Швейцарії є одними з найліберальніших у світі. Країна дозволяє цивільним особам мати широкий спектр вогнепальної зброї, включаючи напівавтоматичну зброю, і може похвалитися одним із найвищих показників володіння зброєю на душу населення в Європі. Громадянам Швейцарії, які досягли 18-річного віку та пройшли перевірку в державному Бюро судимостей, дозволено купувати як цивільну, так і військову зброю з окремим дозволом на її носіння. У Швейцарії регулярно проводяться змагання зі стрільби, щоб відточити навички поводження зі зброєю, і ця країна є домом для найбільшого стрільбища в світі, яке щорічно приваблює близько 200 000 відвідувачів. Збройні сили Швейцарії діють за моделлю міліції, щоб забезпечити швидку мобілізацію у разі зовнішніх загроз. Чоловіки починають військову підготовку з 20 років і залишаються в запасі до 30 (34 для офіцерів), протягом цього часу зберігають табельну зброю вдома. Після виходу із запасів ця зброя виводиться з озброєння та залишається під наглядом правоохоронних органів.

У 2018 році Швейцарія адаптувала своє законодавство щодо зброї відповідно до Директиви Європейського Парламенту і Ради № 91/477/ЄЕС від 18 червня 1991 року, що стосувалася посилення контролю за придбанням та володінням зброєю, включаючи введення обмежень на її носіння та використання. За порушення законів, пов'язаних із незаконним обігом і

⁶⁷ Мальцев В. В. Право на зброю: досвід країн Європейського Союзу. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2018. Спеціальний випуск № 3: Права людини. Методологічний, гносеологічний та онтологічний аспекти. С. 186.

використанням зброї, передбачена сувора кримінальна відповідальність. Таке законодавче регулювання в Швейцарії сприяє позитивним змінам: попри велику кількість зброї у приватній власності громадян (від 1,2 до 3 мільйонів одиниць на 8,7 мільйона населення), рівень злочинності демонструє зниження. Зокрема, за даними статистики, у 2019 році рівень злочинності знизився на 6,3% порівняно з попереднім роком. Щодо окремих злочинів, то у 2019 р. було скоєно вбивств – 46; розбійних нападів з обтяжуючими обставинами – 637; зґвалтувань – 6795 . За показниками рівня злочинності Швейцарію було визнано однією з найбезпечніших країн світу для проживання та туристів⁶⁸.

Найбільш зразковим і показовим у сфері регулювання обігу зброї вважається законодавство США. Для боротьби із незаконним обігом зброї у 1968 р. прийнято такі закони, як Gun Control (регламентує встановлений контроль за обігом вогнепальної зброї у межах держави) та Omnibus Crime Control and Safe Streets Act (регламентує контроль за злочинністю і безпекою в державі). Ці закони встановлюють окремі категорії ліцензування на основі типу зброї та вибухових речовин у межах законодавчої бази, а також вимоги щодо отримання відповідних дозволів. Вони також зобов'язали реєструвати всі комерційні операції, пов'язані зі зброєю, і окреслили умови дострокового припинення дії ліцензій. Окремим групам, наприклад особам, засудженим або звинуваченим у вчиненні серйозних злочинів, особам із психічними захворюваннями та наркоманам, прямо заборонено володіти вогнепальною зброєю. Крім того, продаж ручної зброї обмежено особами віком до 21 року, а гвинтівки та карабіни не можна продавати особам молодше 18 років. Подальші обмеження застосовуються до колишніх членів збройних сил США, які були звільнені, осіб які відмовилися від громадянства США та іммігранти без документів. Закони встановлюють суворі покарання за порушення, пов'язані з торгівлею зброєю, посилюючи нормативну базу⁶⁹. У 1984 р. було прийнято ще

⁶⁸ Швейцарія. Мандри клуб. URL: <https://mandry.club/krainy/switzerland/>

⁶⁹ Кримінальна відповідальність за незаконний обіг зброї / За заг. ред. к.ю.н., доцента Шалгунової С.А. Дніпро: Дніпропетр. державний університет внутрішніх справ, 2020. 364с.

один закон у досліджуваній сфері – Armed Career Act (стосується покарання професійних злочинців, які вчинили злочин із застосуванням зброї). Закони США передбачають суворі покарання за правопорушення, пов'язані з торгівлею зброєю. За повідомленнями, щороку легально озброєні громадяни США захищають своє життя, майно або життя та майно інших приблизно мільйон разів. Приблизно в 98% цих випадків простого показу вогнепальної зброї чи попереджувального пострілу достатньо, щоб відлякати загрозу чи зловмисника. Лише у 2% випадків цивільні вдаються до фактичного застосування зброї проти злочинця. Крім того, озброєні громадяни відповідають за нейтралізацію від 2000 до 3000 злочинців на рік, що випереджає поліцію в таких ситуаціях. Однак у 2% випадків невинним людям, помилково визнаним злочинцями, завдають шкоди озброєні цивільні особи⁷⁰.

Сполучене Королівство є світовим лідером у русі проти зброї, а його закони про зброю є одними з найсуворіших. Національна політика зосереджена на громадській безпеці та запобіганні вбивствам із застосуванням вогнепальної зброї. З 1997 року використання або володіння вогнепальною зброєю для самооборони заборонено. Раніше, в 1988 році, у Великобританії заборонили автоматичну і напівавтоматичну зброю, а також помпові рушниці. Заборона була розширена в 1999 році, щоб включити короткоствольну вогнепальну зброю, ще більше посиливши обмеження на володіння цивільною зброєю⁷¹. У 1998 році масштабна реформа поклала початок широкомасштабній здачі вогнепальної зброї, особливо мисливської та спортивної. Цей закон торкнувся навіть спортсменів національної збірної зі стрільби, змушуючи їх тренуватися за кордоном. У 2005 році Великобританія розпочала законодавчу кампанію з обмеження носіння ножів серед молоді, а в 2006 році була введена загальнонаціональна заборона на продаж предметів,

⁷⁰ Гергега Г. Ф., Зарубінський О. О. Цивільна зброя в Україні: міфи та реальність. Українська дійсність і міжнародний досвід легалізації та контролю. Київ: Видавничий дім «АДЕФ-Україна», 2015. С. 89–90. URL: <https://docplayer.net/72303101-Civilna-zbroya-v-ukrayini-mifi-ta-realnist.html>

⁷¹ Firearms (Amendment) Act 1997. URL: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1997/5>

схожих на вогнепальну зброю, таких як копії, іграшки та сувеніри. Цікаво, що навіть поліцейські у Великій Британії зазвичай не носять зброї, оскільки вважається, що наявність вогнепальної зброї підвищує ймовірність серйозної шкоди. Цю точку зору підтримують 82% поліцейських. Суворе регулювання вогнепальної зброї та зброї у Великій Британії виявилось ефективним інструментом у підтримці закону та порядку навіть у деяких із найбільш злочинних районів країни. У результаті кількість насильницьких злочинів значно зменшилася, а рівень вбивств коливається від 650 до 1000 випадків на рік, що робить Великобританію одним із найбезпечніших місць для життя⁷².

Безумовно, незаконний обіг зброї є складним і багатофакторним явищем, яке охоплює широкий спектр економічних, соціально-політичних та технологічних чинників. Ці фактори взаємодіють між собою, створюючи сприятливі умови для розповсюдження нелегальної зброї. Високий попит на зброю серед злочинних угруповань, терористичних організацій і навіть окремих осіб є основним рушійним чинником цього явища. Економічні чинники включають прибутковість цього бізнесу, що стимулює корупцію та участь у ньому навіть державних службовців. Соціально-політичні чинники, такі як політична нестабільність, війни і конфлікти, сприяють зростанню попиту на зброю, оскільки різні групи намагаються забезпечити свою безпеку або отримати вплив. Технологічні аспекти, зокрема розвиток цифрових технологій і кіберпростору, полегшують доступ до зброї через інтернет і створюють нові виклики для правоохоронних органів. Аналіз цих причин та мотивацій є важливим для розробки ефективних стратегій протидії незаконному обігу зброї та забезпечення безпеки як на національному, так і на міжнародному рівнях, тому доречно розглянути окремо декілька груп чинників.

Отже, першою групою є економічні чинники, що виступають однією з ключових рушійних сил незаконного обігу зброї. Вони визначають як

⁷² Нерсисян А.С. Законодавча регламентація та ефективність регулювання обігу зброї за зарубіжним законодавством. Правова держава. 2023. №24. С. 518 – 529.

мотивацію злочинців, так і можливості для розширення цього виду діяльності. Незаконний обіг зброї генерує значні прибутки, що робить його привабливим для різних злочинних угруповань і навіть окремих осіб. За даними ООН, обсяг нелегального ринку зброї оцінюється у близько 1 мільярда доларів США щорічно. Висока прибутковість цього бізнесу створює стимули для корупції та залучення нових учасників, включаючи державних службовців.

Попит на нелегальну зброю є одним із основних економічних чинників, що сприяє її обігу. Попит формується з боку злочинних угруповань, терористичних організацій, а також окремих осіб, які прагнуть отримати доступ до зброї для здійснення злочинів або забезпечення власної безпеки. У Латинській Америці високий рівень насильства та організованої злочинності сприяє зростанню попиту на зброю. Згідно з дослідженням Small Arms Survey, в цьому регіоні налічується близько 40 мільйонів одиниць нелегальної зброї⁷³. Високий попит на зброю стимулює зростання пропозиції з боку контрабандистів та нелегальних виробників.

Прибутковість незаконного обігу зброї є ще одним важливим економічним чинником. Високі ціни на нелегальну зброю та боєприпаси забезпечують значні прибутки для злочинців. За даними Europol, середня ціна на автоматичну гвинтівку на чорному ринку в Європі коливається від 1,000 до 3,000 євро⁷⁴, залежно від моделі та стану зброї. Ці прибутки стимулюють злочинні угруповання до розширення своєї діяльності та пошуку нових каналів постачання зброї.

Корупція є невід'ємною частиною економічних чинників, що сприяють незаконному обігу зброї. Корумповані посадовці можуть допомагати контрабандистам уникати перевірок, забезпечувати доступ до арсеналів та полегшувати транспортування зброї через кордони. Згідно з дослідженням Transparency International, корупція є однією з головних перешкод у боротьбі з

⁷³ Global Firearms Holdings. // Small Arms Survey. 2018. URL <https://www.smallarmssurvey.org/database/global-firearms-holdings>

⁷⁴ Illicit Firearms Trafficking. // EUROPOL. URL: <https://www.europol.europa.eu/crime-areas/illicit-firearms-trafficking>

незаконним обігом зброї⁷⁵, особливо у країнах з низьким рівнем правопорядку. Так, у Нігерії та Мексиці корумповані посадовці часто сприяють нелегальному переміщенню зброї через кордони, що значно ускладнює боротьбу з цим явищем.

Економічна нестабільність також відіграє важливу роль у формуванні умов для незаконного обігу зброї. У країнах, що переживають економічні кризи, високий рівень безробіття та низькі доходи сприяють зростанню злочинності та попиту на нелегальну зброю. Наприклад, у Венесуелі, де економічна криза призвела до значного зростання рівня злочинності, кількість нелегальної зброї значно збільшилася⁷⁶. Економічні труднощі змушують багатьох людей шукати способи захисту, включаючи придбання нелегальної зброї.

У підсумку, економічні чинники є однією з ключових рушійних сил незаконного обігу зброї. Висока прибутковість цього бізнесу, попит на зброю, корупція та економічна нестабільність створюють сприятливі умови для розширення цього виду діяльності. Для ефективної боротьби з незаконним обігом зброї необхідно враховувати ці чинники та розробляти комплексні стратегії, спрямовані на зниження попиту на нелегальну зброю, підвищення прозорості у діяльності правоохоронних органів та зміцнення економічної стабільності у суспільстві.

Наступна група – соціально-політичні чинники, які відіграють значну роль у формуванні умов для незаконного обігу зброї. Ці чинники включають політичну нестабільність, збройні конфлікти, високий рівень злочинності та недостатню ефективність правоохоронних органів. Взаємодія цих елементів створює середовище, в якому нелегальна торгівля зброєю стає привабливою та прибутковою діяльністю.

⁷⁵CPI 2022: Corruption as a Fundamental Threat to Peace and Security. URL: <https://www.transparency.org/en/news/cpi-2022-corruption-fundamental-threat-peace-security>

⁷⁶Venezuela Events of 2022. // Human Rights Watch. 2023. URL: <https://www.hrw.org/world-report/2023/country-chapters/venezuela>

Політична нестабільність є одним з основних чинників, що сприяють незаконному обігу зброї. У країнах з слабкими політичними інститутами та високим рівнем корупції злочинні угруповання можуть легко отримати доступ до зброї. У країнах Близького Сходу, таких як Сирія та Лівія, політична нестабільність та громадянські війни призвели до значного зростання кількості нелегальної зброї. Нестабільність створює попит на зброю серед різних груп, які прагнуть забезпечити свою безпеку або отримати вплив.

Збройні конфлікти також значно підвищують попит на нелегальну зброю. У зонах конфлікту різні угруповання, включаючи повстанців, терористів та інших збройних акторів, потребують постійного постачання зброї для ведення бойових дій. Та, у конфлікті на сході України значна частина зброї, що використовується, була нелегально ввезена або вироблена⁷⁷. Конфлікти не тільки сприяють поширенню зброї, але й створюють умови для подальшого розширення її обігу після закінчення бойових дій.

Високий рівень злочинності є ще одним важливим соціально-політичним чинником. У країнах з високим рівнем насильницьких злочинів, таких як грабежі, вбивства та викрадення, попит на нелегальну зброю значно зростає. У країнах Латинської Америки, таких як Бразилія та Венесуела, високий рівень злочинності створює сприятливі умови для поширення нелегальної зброї.

Недостатня ефективність правоохоронних органів також сприяє незаконному обігу зброї. У країнах з низьким рівнем правопорядку та слабкою системою контролю злочинці можуть легко уникати покарання. Це підриває довіру громадян до державних інститутів і сприяє розширенню нелегальної торгівлі зброєю. Наприклад, у багатьох країнах Африки слабкі правоохоронні структури не в змозі ефективно боротися з незаконним обігом зброї⁷⁸.

⁷⁷ Pinson L. Addressing the linkages between illicit arms, organized crime and armed conflict, UNIDIR 2022, 22 p.

⁷⁸ United Nations Office on Drugs and Crime, Global Study on Firearms Trafficking, Vienna, 2020, 68 p.

Таким чином, соціально-політичні чинники є важливими елементами, що впливають на поширення незаконного обігу зброї. Політична нестабільність, збройні конфлікти, високий рівень злочинності та недостатня ефективність правоохоронних органів створюють сприятливі умови для розвитку цього явища. Розуміння цих чинників є важливим для розробки ефективних стратегій протидії та забезпечення безпеки у суспільстві.

Також варто розглянути технологічні аспекти є не менш важливими чинниками, що впливають на незаконний обіг зброї, оскільки вони визначають способи виробництва, транспортування, зберігання та продажу зброї. Розвиток цифрових технологій, зокрема інтернету та криптовалют, значно ускладнює завдання правоохоронних органів з виявлення та запобігання незаконному обігу зброї.

Один з найважливіших технологічних аспектів, що сприяє незаконному обігу зброї, – це доступність зброї через інтернет, зокрема через темний веб (Dark Web). Темний веб є частиною інтернету, яка недоступна через звичайні пошукові системи і вимагає спеціального програмного забезпечення для доступу. За даними дослідження Europol⁷⁹, темний веб активно використовується для продажу вогнепальної зброї, включаючи автоматичні гвинтівки, пістолети та вибухові пристрої. Це дозволяє злочинцям здійснювати угоди анонімно, що ускладнює роботу правоохоронних органів.

Криптовалюти, такі як біткоїн, ефіріум та інші, стали ще одним важливим інструментом у фінансуванні незаконного обігу зброї. Завдяки своїй децентралізованій природі та можливості анонімних транзакцій, криптовалюти використовуються для оплати зброї на темному вебi. За даними дослідження RAND Corporation⁸⁰, використання криптовалют для

⁷⁹ Global law enforcement action against vendors and buyers on the dark web. // EUROPOL 26 March 2019. URL: <https://www.europol.europa.eu/media-press/newsroom/news/global-law-enforcement-action-against-vendors-and-buyers-dark-web>

⁸⁰ Dion-Schwarz C. Terrorist Use of Cryptocurrencies // Rand. Mar 27 2019. URL: https://www.rand.org/pubs/research_reports/RR3026.html

фінансування незаконних дій, включаючи торгівлю зброєю, зростає з кожним роком. Це ускладнює відстеження фінансових потоків та виявлення злочинців.

Розвиток 3D-друку також відкриває нові можливості для нелегального виробництва зброї. З появою доступних 3D-принтерів стало можливим виготовлення вогнепальної зброї з пластикових матеріалів, які важко виявити за допомогою традиційних методів огляду. За даними дослідження Small Arms Survey, у світі зафіксовано кілька випадків використання 3D-друку для виготовлення нелегальної зброї⁸¹. Це створює додаткові виклики для правоохоронних органів, оскільки така зброя може бути виготовлена без використання традиційних матеріалів та обладнання.

Соціальні медіа та онлайн-платформи також використовуються для організації продажу зброї. Платформи, такі як Facebook, Instagram та WhatsApp, можуть слугувати каналами для пошуку покупців і продавців, а також для обміну інформацією про зброю. Соціальні медіа все частіше використовуються для організації продажу зброї, особливо в регіонах з обмеженим доступом до традиційних каналів торгівлі. Це дозволяє злочинцям використовувати широке коло потенційних покупців та підтримувати контакт з ними.

Технологічні інновації, такі як штучний інтелект (ШІ) та аналітика великих даних, можуть також використовуватися для протидії незаконному обігу зброї. Використання ШІ для аналізу великих обсягів даних з інтернету, соціальних медіа та фінансових транзакцій дозволяє правоохоронним органам виявляти підозрілі патерни та аномалії, що можуть вказувати на незаконну діяльність. Наприклад, алгоритми машинного навчання можуть використовуватися для моніторингу онлайн-транзакцій у реальному часі та ідентифікації потенційно підозрілих дій⁸².

⁸¹New Technologies, New Control Challenges, Part 1: Polymers, 3D printing, and appropriate policies. // Small Arms Survey. URL: <https://www.smallarmssurvey.org/resource/small-arms-survey-podcast-26-new-technologies-new-control-challenges-part-1-polymers-3d>

⁸² Singh J. Department of Computing and informatics, Bournemouth University, Bournemouth, United Kingdom, 15 dec 2022, 7-14 p.

Технологічні аспекти значно впливають на сучасний ландшафт незаконного обігу зброї. Інтернет, криптовалюти, 3D-друк та соціальні медіа забезпечують нові можливості для злочинців, ускладнюючи виявлення та переслідування незаконних дій. Для ефективної боротьби з цією проблемою необхідно впроваджувати сучасні технології, посилювати міжнародну співпрацю та забезпечувати належний рівень кібербезпеки. Це дозволить правоохоронним органам краще адаптуватися до нових викликів та забезпечити безпеку на національному та міжнародному рівнях.

Таким чином, незаконний обіг зброї – це будь-яка діяльність, пов'язана з виробництвом, придбанням, продажем, транспортуванням, передачею або зберіганням вогнепальної зброї, боєприпасів, вибухових речовин або інших засобів ураження, що здійснюється в порушення національного або міжнародного законодавства. Також до даного поняття можна віднести як внутрішньодержавну, так і транснаціональну торгівлю зброєю, що виходить за межі легального контролю та загрожує безпеці, стабільності та правопорядку в різних країнах і регіонах. Незаконний обіг зброї також сприяє зростанню рівня насильства, конфліктів, тероризму та організованої злочинності.

2.2. Основні канали та маршрути незаконного обігу зброї у світі

Сучасні контрабандисти використовують широкий спектр тактик, що включають як традиційні методи транспортування та приховування, так і інноваційні технологічні рішення, які ускладнюють роботу правоохоронних органів. Цей розділ присвячений аналізу основних методів, які використовуються для незаконного переміщення зброї через кордони та її розповсюдження.

Одним з найважливіших аспектів у боротьбі з незаконним обігом зброї є розуміння транспортних шляхів та логістичних схем, що використовуються контрабандистами. Незаконне переміщення зброї часто відбувається через складні ланцюги постачання, що включають морські, повітряні та сухопутні

маршрути. Морські порти відіграють ключову роль у глобальній торгівлі, і саме через них проходить велика частина незаконно переміщеної зброї.

Крім того, кордони та митні служби є важливою ланкою в системі запобігання незаконному обігу зброї. Ефективність їх роботи часто залежить від здатності виявляти та інтерцептувати підозрілі вантажі. Проте корупція та недостатнє фінансування можуть значно знижувати ефективність митних служб.

Використання цифрових технологій і кіберпростору є ще одним важливим аспектом у сучасному контексті контрабанди зброї. Інтернет і соціальні медіа надають злочинцям нові канали для збуту і придбання зброї, забезпечуючи високий рівень анонімності для обох сторін угоди.

У боротьбі з незаконним обігом зброї важливо враховувати роль міжнародної співпраці та обміну інформацією між країнами. Це включає спільні тренінги для митних служб, координацію операцій та обмін даними про підозрілі вантажі.

Транспортні шляхи та логістика є вкрай важливими аспектами в системі незаконного обігу зброї, оскільки вони визначають ефективність переміщення товарів через міжнародні кордони. Контрабандисти використовують різноманітні методи та маршрути, щоб забезпечити безперешкодний транзит зброї від постачальника до кінцевого споживача. Ці методи включають використання морських, повітряних і наземних шляхів, а також складних логістичних схем, які приховують нелегальні вантажі серед легальних товарів.

Морські шляхи є одним із найважливіших каналів для незаконного обігу зброї. За даними ІМО, близько 80% світової торгівлі вантажами здійснюється через море⁸³, що створює значні можливості для контрабандистів. Великі обсяги контейнерів, що переміщуються через морські порти ускладнюють детальний огляд кожного вантажу, що дозволяє контрабандистам ховати

⁸³ Addressing maritime law enforcement challenges. // IMO 2019. URL: <https://www.imo.org/en/MediaCentre/MeetingSummaries/Pages/IMO-INTERPORTPOLICE-Symposium--.aspx>

зброю серед легальних товарів. Наприклад, в 2018 році в порту іспанської Валенсії було затримано контейнер, який офіційно перевозив автомобільні запчастини, але в якому було виявлено понад 10 тисяч одиниць зброї⁸⁴, призначеної для продажу на чорному ринку (Europol, 2018). Використання фальшивих документів та подвійних контейнерів є типовими методами приховування зброї під час морських перевезень.

Повітряні шляхи також активно використовуються для контрабанди зброї, особливо коли йдеться про швидке переміщення відносно невеликих партій зброї. Повітряний транспорт забезпечує високу швидкість доставки та гнучкість у виборі маршрутів, що робить його привабливим для злочинних угруповань. За даними ІКАО, близько 4% всіх нелегальних вантажів переміщуються повітряним шляхом. Одним із прикладів є випадок у 2020 році, коли в аеропорту Джомо Кеніятта в Кенії було затримано вантаж, що офіційно містив медичне обладнання, але фактично перевозив автоматичні гвинтівки та боєприпаси⁸⁵, призначені для використання в регіональних конфліктах.

Наземні шляхи залишаються основним каналом для контрабанди зброї в багатьох частинах світу, особливо в регіонах з довгими та пористими кордонами. Переміщення зброї через сухопутні маршрути може відбуватися як легальними транспортними засобами, так і не легальними шляхами через важкодоступні райони. Використання нелегальних маршрутів особливо поширене в Африці та Південній Америці, де контроль за прикордонними зонами є слабким. Наприклад, у 2019 році в Колумбії було виявлено мережу контрабандистів, яка використовувала автомобілі з подвійним дном для перевезення зброї через кордони з Венесуелою⁸⁶ та Бразилією.

⁸⁴ Traffickers supplying conflict zones with weapons and explosives disarmed in Spain. // EUROPOL 14 Nov 2020. URL: <https://www.europol.europa.eu/media-press/newsroom/news/traffickers-supplying-conflict-zones-weapons-and-explosives-disarmed-in-spain>

⁸⁵ Reporting of Security Incidents. // KCAA 2021. URL: <https://www.kcaa.or.ke/safety-security-oversight/aviation-security/reporting-of-security-incidents>

⁸⁶ Gas Smugglers Busted as Colombia-Venezuela Contraband in Flux. // Venezuela Investigative Unit 15 Aug 2016. URL: <https://insightcrime.org/news/brief/gasoline-smugglers-busted-as-colombia-venezuela-contraband-dynamic-evolves/>

Складні логістичні схеми є невід'ємною частиною системи незаконного обігу зброї. Контрабандисти часто використовують транзитні країни та кілька рівнів посередників, щоб ускладнити відстеження походження та кінцевого призначення зброї. Ці схеми можуть включати перевантаження зброї з одного транспортного засобу на інший, зміну маршрутів та використання фальшивих документів. За даними звіту Організації Об'єднаних Націй, у 2020 році було виявлено, що близько 40% випадків незаконного переміщення зброї здійснювалися з використанням складних логістичних схем, що включають кілька країн⁸⁷.

Корупція відіграє значну роль у полегшенні незаконного обігу зброї через транспортні шляхи. Корумповані посадовці можуть допомагати контрабандистам уникати перевірок та забезпечувати безпечний прохід вантажів через кордони. За даними Transparency International, корупція на кордонах є однією з основних перешкод у боротьбі з незаконним обігом зброї. Так, у 2019 році в Нігерії було заарештовано кілька високопосадовців митниці, які брали хабарі за пропуск вантажів зі зброєю через кордони країни⁸⁸.

Важливу роль у боротьбі з незаконним обігом зброї відіграє міжнародна співпраця та обмін інформацією. Спільні операції між країнами, обмін даними про підозрілі вантажі та координація дій можуть значно підвищити ефективність виявлення та перехоплення незаконних вантажів. У 2020 році спільна операція «Кенгуру»⁸⁹ між митними службами Австралії та Індонезії призвела до виявлення та конфіскації великої партії зброї, що перевозилася через морські шляхи.

Отже, транспортні шляхи та логістика є критичними компонентами системи незаконного обігу зброї. Контрабандисти використовують

⁸⁷ UNODC, Global Study on Firearms Trafficking, Vienna, 2020, 13-14 p

⁸⁸ Suleiman Q. EXCLUSIVE: Top Nigeria Customs officers enmeshed in multi-billion naira corruption scandal. // Premium Times. February 27, 2024. URL: <https://www.premiumtimesng.com/news/top-news/672132-exclusive-top-nigeria-customs-officers-enmeshed-in-multi-billion-naira-corruption-scandal.html?tztc=1>

⁸⁹ Kangaroo '95 defence exercises. // Senator Margetts. URL: <https://parlinfo.aph.gov.au/parlInfo/search/display/display.w3p;db=CHAMBER;id=chamber/hansards/1995-05-09/0181;query=Id:%22chamber/hansards/1995-05-09/0032%22>

різноманітні методи та маршрути, щоб уникнути виявлення та забезпечити безперешкодний транзит зброї через кордони. Використання морських, повітряних та наземних шляхів, складні логістичні схеми та корупція ускладнюють роботу правоохоронних органів. Для ефективної боротьби з незаконним обігом зброї необхідно впроваджувати сучасні технології, посилювати міжнародну співпрацю та забезпечувати належний рівень фінансування та підтримки митних служб.

Кордони та митні служби відіграють також критичну роль у запобіганні незаконному обігу зброї, оскільки вони є першою лінією захисту проти контрабанди. Ефективність їх роботи визначається здатністю виявляти та перехоплювати нелегальні вантажі, а також запобігати проникненню зброї через кордони. Однак ця задача ускладнюється багатьма чинниками, включаючи корупцію, недостатнє фінансування, обмежені технологічні можливості та високий обсяг вантажів, які потребують перевірки.

Згідно зі звітом Всесвітньої митної організації (WCO), щорічно через митниці проходять мільйони контейнерів, але лише близько 2% з них піддаються детальному огляду. Це створює значні виклики для митних служб, оскільки необхідно знайти баланс між забезпеченням безпеки та підтриманням ефективного потоку глобальної торгівлі. Контрабандисти використовують цю ситуацію, змішуючи нелегальні вантажі з легальними товарами, що ускладнює їх виявлення.

Технологічне оснащення митних служб є ще одним важливим аспектом у боротьбі з незаконним обігом зброї. Використання сучасних технологій, таких як рентгенівські сканери, системи штучного інтелекту для аналізу даних про вантажі та автоматизовані системи управління ризиками, може значно підвищити здатність митних служб виявляти підозрілі вантажі. За даними IMF, інвестиції в такі технології можуть скоротити кількість нелегально переміщеної зброї на 20-30% . Наприклад, використання портативних рентгенівських сканерів дозволяє швидко і ефективно перевіряти вантажі без необхідності їх розпакування, що значно знижує час і витрати на перевірку.

Міжнародне співробітництво є ключовим елементом у боротьбі з незаконним обігом зброї. Спільні операції між країнами, обмін даними про підозрілі вантажі та координація дій можуть значно підвищити ефективність виявлення та перехоплення незаконних вантажів. Ініціативи, такі як програма WCO «SAFE», спрямовані на підвищення міжнародних стандартів безпеки та сприяння кооперації між митними організаціями, є важливими кроками у цьому напрямку (World Customs Organization, 2021). У 2021 році спільна операція «Нептун» між українськими та румунськими прикордонними службами призвела до виявлення та конфіскації арсеналу зброї та боєприпасів, що перевозилися через річку Дунай.

Одним із важливих аспектів є також національні законодавчі рамки, які можуть значно впливати на ефективність боротьби з незаконним обігом зброї. Посилення законодавства та забезпечення його суворого дотримання є ключовими елементами у зменшенні можливостей для контрабандистів. У багатьох країнах передбачені суворі покарання за контрабанду зброї, що може слугувати потужним стримуючим фактором.

Впровадження системи аналізу ризиків є важливим інструментом у підвищенні ефективності митних перевірок. Такі системи дозволяють митним службам фокусувати свої зусилля на вантажах, які мають високий ризик бути нелегальними, що підвищує ймовірність виявлення контрабанди. Наприклад, використання алгоритмів машинного навчання для аналізу даних про вантажі може допомогти виявити підозрілі патерни та аномалії, що вказують на можливу контрабанду.

Роль кордонів та митних служб у протидії незаконному обігу зброї є незамінною. Вони забезпечують першу лінію захисту проти контрабанди, але їх ефективність часто обмежується такими факторами, як корупція, недостатнє фінансування та обмежені технологічні можливості. Для підвищення ефективності митних перевірок необхідно впроваджувати сучасні технології, посилювати міжнародну співпрацю, покращувати законодавчу базу та забезпечувати належний рівень фінансування та підтримки митних служб. Ці

заходи можуть значно підвищити здатність митних служб виявляти та перехоплювати незаконні вантажі, що сприятиме зменшенню обсягу незаконного обігу зброї на міжнародному рівні та забезпеченню глобальної безпеки.

Сучасні цифрові технології та кіберпростір відіграють все більшу роль у незаконному обігу зброї. Від використання темного вебу для продажу зброї до транзакцій за допомогою криптовалют – ці технології забезпечують злочинцям високий рівень анонімності та ефективності. Це значно ускладнює завдання правоохоронних органів з виявлення та розслідування таких злочинних дій.

Темний веб, або Dark Web, є одним з ключових інструментів для незаконної торгівлі зброєю. Ця частина інтернету, яка недоступна через звичайні пошукові системи і потребує спеціальних програм для доступу, забезпечує високий рівень анонімності для своїх користувачів. За даними дослідження RAND Corporation, темний веб активно використовується для продажу вогнепальної зброї, включаючи автоматичні гвинтівки, пістолети та вибухові пристрої⁹⁰. Торгові майданчики на темному вебi дозволяють покупцям і продавцям взаємодіяти анонімно, використовуючи псевдоніми та шифровані комунікації, що значно ускладнює роботу правоохоронців.

Криптовалюти, такі як Bitcoin, Ethereum та інші, стали важливим елементом фінансових транзакцій у сфері незаконного обігу зброї. Завдяки своїй децентралізованій природі та можливості анонімних транзакцій, криптовалюти використовуються для оплати зброї на темному вебi. Згідно з даними Europol⁹¹, використання криптовалют для фінансування незаконних дій, включаючи торгівлю зброєю, зростає з кожним роком. Це ускладнює виявлення та відстеження фінансових потоків, пов'язаних з незаконною

⁹⁰ Persi Paoli G. Behind the curtain the illicit trade of firearms, explosives and ammunition on the dark web // Rand. Jul 19 2017. URL; https://www.rand.org/pubs/research_reports/RR2091.html

⁹¹ Europol spotlight, Cryptocurrencies Tracing The Evolution Of Criminal Finances, 5-7 p.

торгівлею зброєю, оскільки традиційні фінансові установи не завжди мають доступ до таких транзакцій.

Соціальні медіа також використовуються для незаконної торгівлі зброєю. Платформи, такі як Facebook, Instagram та WhatsApp, можуть слугувати каналами для пошуку покупців і продавців, а також для обміну інформацією про зброю. Згідно з дослідженням Small Arms Survey, соціальні медіа все частіше використовуються для організації продажу зброї, особливо в регіонах з обмеженим доступом до традиційних каналів торгівлі. Так, у 2019 році в Лівії було виявлено, що значна частина нелегальної зброї продається через закриті групи на Facebook, де продавці та покупці домовляються про умови угод⁹².

Використання ІІІ для аналізу великих обсягів даних з інтернету, соціальних медіа та фінансових транзакцій дозволяє правоохоронним органам ефективніше виявляти підозрілі патерни та аномалії, що можуть свідчити про незаконну торгівлю зброєю. Алгоритми машинного навчання здатні аналізувати тисячі онлайн-транзакцій у реальному часі, визначаючи аномальні дії, які можуть вказувати на нелегальні операції.

ІІІ може моніторити фінансові транзакції, виявляючи підозрілі перекази, що можуть бути пов'язані з купівлею-продажем зброї. Крім того, аналіз даних із соціальних медіа дозволяє виявляти обговорення та рекламування нелегальної зброї, навіть якщо інформація прихована за кодовими словами або сленгом. Такий підхід допомагає правоохоронцям швидко реагувати на загрози.

ІІІ також дозволяє створювати мережеві карти зв'язків між підозрілими обліковими записами, що може допомогти виявити організовані злочинні угруповання. Наприклад, виявлення аномальної активності у групі користувачів може свідчити про наявність мережі, що займається незаконною торгівлею зброєю.

⁹² Gatehouse G. Weapons for sale on Facebook in Libya. // BBC. 6 Apr 2016. URL; <https://www.bbc.com/news/world-africa-35980338>

Таким чином, впровадження ІІІ у правоохоронну діяльність значно підвищує ефективність боротьби з незаконним обігом зброї, дозволяючи швидше виявляти та запобігати нелегальним операціям, забезпечуючи тим самим більшу безпеку для суспільства.

Виклики, пов'язані з використанням цифрових технологій та кіберпростору для незаконного обігу зброї, вимагають від правоохоронних органів постійного оновлення своїх методів та інструментів. Співпраця з приватним сектором, включаючи технологічні компанії, є важливою для розробки ефективних рішень для моніторингу та протидії незаконній діяльності. Наприклад, співпраця між правоохоронними органами та компаніями, що надають послуги хостингу та доменних імен, може допомогти виявляти та закривати веб-сайти, які використовуються для незаконної торгівлі зброєю⁹³.

Обмін інформацією між країнами дозволяє правоохоронним органам швидше виявляти та відстежувати підозрілу діяльність. Спільні бази даних про контрабандистів і підозрілі транзакції допомагають виявити міжнародні мережі. Координація операцій, як-от спільні рейди та розслідування, сприяє ефективному затриманню злочинців і конфіскації нелегальної зброї.

Спільні тренінги для правоохоронних органів дозволяють обмінюватися передовими практиками та новими методами виявлення і запобігання незаконній торгівлі зброєю. Наприклад, у 2020 році Європол ініціював спільну операцію з правоохоронними органами США та Канади, що призвела до закриття одного з найбільших майданчиків для продажу зброї на темному веб⁹⁴.

У підсумку, цифрові технології та кіберпростір значно впливають на сучасний ландшафт незаконного обігу зброї, створюючи як нові можливості

⁹³ Ransomware Report: Latest Attacks and News // Black Kite. 2023. URL: <https://cybersecurityventures.com/ransomware-report/>

⁹⁴ 288 dark web vendors arrested in major marketplace seizure. // EUROPOL 2 May 2023. URL: <https://www.europol.europa.eu/media-press/newsroom/news/288-dark-web-vendors-arrested-in-major-marketplace-seizure>

для злочинців, так і нові виклики для правоохоронних органів. Використання темного вебу, криптовалют та соціальних медіа забезпечує високий рівень анонімності та ефективності для злочинців, що ускладнює їх виявлення та переслідування. Для ефективної боротьби з цією проблемою необхідно впроваджувати передові технології, посилювати міжнародну співпрацю та забезпечувати належний рівень кібербезпеки. Це дозволить правоохоронним органам краще адаптуватися до нових викликів та забезпечити безпеку національних та міжнародних спільнот.

Вогнепальну зброю зазвичай виробляють ліцензовані виробники для законних ринків. Однак на різних етапах свого життєвого циклу ця зброя може потрапити на нелегальні ринки. На правоохоронних органах поставлено завдання попередити та припинити цей незаконний обіг.

У багатьох регіонах світу вогнепальна зброя є широко доступною для осіб, які мають фінансові можливості для її придбання. Завдяки своїй довговічності вогнепальна зброя може зберігатися як на легальному, так і на нелегальному ринку протягом тривалого періоду часу, що ускладнює спроби стримування її розповсюдження. Ця наполегливість створює значні проблеми для регулювання та моніторингу розповсюдження вогнепальної зброї. Дані про вилучення вогнепальної зброї, надані в цьому звіті, використовуються для глибшого розуміння динаміки торгівлі вогнепальною зброєю.

Складність характеру загроз, пов'язаних із вогнепальною зброєю, також відображено у міжнародній законодавчій базі. Існує ціла низка різноманітних міжнародних та регіональних документів, присвячених вогнепальній зброї та її контрабанді. На основі низки документів було проведено дослідження та створений звіт, що базується на Протоколі проти незаконного виготовлення та обігу вогнепальної зброї, її складових і компонентів, а також боєприпасів («Протокол про вогнепальну зброю»), що є додатком до Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності, яку

було ухвалено на Генеральній Асамблеї у 2001 році⁹⁵. Водночас Конвенцією та Протоколами до неї опікується УНЗ ООН. Протокол про вогнепальну зброю, який підписали 118 сторін-учасниць у жовтні 2019 року, розглядає проблему незаконного виготовлення та обігу вогнепальної зброї з позицій кримінальної юстиції, із метою надання державам-членам інструментів боротьби з транснаціональною природою цього явища та його зв'язком із організованою злочинністю й іншими видами серйозних злочинів.

Чимало інших документів впроваджують комплементарний підхід до незаконного обігу вогнепальної зброї – із погляду роззброєння, торгівлі чи розвитку

Починаючи з 2015 року, державами-членами та міжнародним співтовариством було помітно посилено увагу та зусилля щодо розробки та вдосконалення політики та стратегій боротьби з незаконним обігом вогнепальної зброї. Така підвищена увага ґрунтується на надійних даних і зумовлена зобов'язанням країн суттєво скоротити незаконні потоки зброї. Цей прогрес очевидний за кількома напрямками: помітне зростання аналітичних і дослідницьких результатів щодо незаконного обігу вогнепальної зброї, різноманітні ініціативи держав-членів щодо покращення їхніх можливостей і механізмів збору даних про вогнепальну зброю, а також значне збільшення відповідей на відповідні опитування та анкети.

Значна частина контрабандної вогнепальної зброї спочатку виробляється легально і стає незаконною лише тоді, коли після законного експорту потрапляє на чорний ринок. Міжнародні та регіональні угоди, такі як Угода про торгівлю зброєю, зобов'язують країни оцінювати ризик потенційного незаконного перенаправлення під час процесу оцінки експортного ризику. Хоча перевірка після транспортування може допомогти підтвердити точність цих оцінок, дані про контрабандну вогнепальну зброю, отримані з місця вилучення, також пропонують цінну інформацію для країни-

⁹⁵ Резолюція ГА ООН 55/255 від 31 травня 2001р. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/228067___228132

експортера. Тому для держав-членів надзвичайно важливо встановити надійні канали зв'язку та обміну інформацією щодо вогнепальної зброї, яка була контрабандою чи незаконно перепродана⁹⁶.

Відповідно до даних Глобального дослідження незаконного обігу вогнепальної зброї проведеним Управління ООН з наркотиків та злочинності основні транснаціональні потоки обігу вогнепальної зброї (за маршрутами вилученої вогнепальної зброї) наведені у **Додатку А**. Аналіз маршрутів перехопленої вогнепальної зброї показує, що транснаціональна контрабанда зосереджена переважно на окремих континентах. Північна Америка є основним джерелом, зокрема для нелегальних поставок зброї до Південної та Центральної Америки, а також до Західної Азії. Разом Північна Америка, Європа та Західна Азія були відповідальними за майже всі пункти походження контрабанди. На відміну від інших регіонів, потік зброї в Європу був здебільшого призначений для міжконтинентальної контрабанди. Очевидно, що на Центральну та Південну Америку разом із Західною Азією припадало понад 80 відсотків місць призначення контрабанди. Ці райони добре відомі високим рівнем кримінального насильства та конфліктів, що підкреслює зв'язок між торгівлею зброєю та зростанням насильницької смерті.

Потоки незаконної контрабанди є заплутаними і не обов'язково відображають маршрути, які використовуються для легальної торгівлі. Часто походження вогнепальної зброї та країни, куди вона потрапляє на нелегальний ринок і згодом вилучається, можуть бути абсолютно різними. Ця невідповідність стає очевидною, якщо порівнювати країни, визначені як виробники, з країнами, де походить торгівля людьми. Європа виділяється як основний виробник вогнепальної зброї, яку зрештою вилучають у всьому світі.

⁹⁶ Жванко Ю.П. Особливості правового регулювання обігу зброї в країнах Європейського союзу // Наука і правоохорона. 2018. №3 (41). С. 22.

Враховуючи довговічність вогнепальної зброї, її переміщення до та після надходження на чорний ринок зазвичай передбачає кілька етапів передачі⁹⁷.

Також у **Додатку Б** наведено методи транскордоного незаконного обігу вогнепальної зброї. Таким чином, очевидним є те, що для перевезення великомасштабних партій вогнепальної зброї контрабандисти часто покладаються на морський транспорт. Коли органи влади перехоплюють такі вантажі в морі, обсяг вилученої вогнепальної зброї зазвичай у п'ять разів перевищує той, який виявляється під час вилучень з використанням інших способів транспортування. Незважаючи на це, наземна контрабанда залишається найпоширенішим способом транскордонної торгівлі вогнепальною зброєю, на яку припадає близько двох третин від загального обсягу.

Основні канали та маршрути незаконного обігу зброї у світі варіюються залежно від регіону, політичної ситуації, рівня конфліктності та наявності організованих злочинних угруповань. Незаконна торгівля зброєю включає переміщення вогнепальної зброї, боєприпасів та інших видів озброєння через кордони держав, що сприяє зростанню насильства, конфліктів та тероризму. Для європейського регіону найбільш небезпечним є Балканський регіон. Даний регіон є одним із найважливіших джерел незаконної зброї для Європи, зокрема Західних Балкан (Сербія, Боснія і Герцеговина, Косово). Окрім цього, після численних конфліктів на Балканах залишилася велика кількість стрілецької зброї, яка тепер незаконно транспортується до країн Європейського Союзу через Чорногорію, Албанію, Хорватію та інші країни⁹⁸.

Безумовно для США є основним джерелом зброї для країн Центральної та Південної Америки. Зброя часто нелегально транспортується через мексиканський кордон до рук наркокартелів та злочинних угруповань. Деякі з

⁹⁷ Квашіс В.Є. До XIV Конгресу ООН щодо попередження злочинності та кримінального правосуддя: основні проблеми, цілі та завдання // Науковий портал. 2019. № 3 (47). С. 20.

⁹⁸ Глобальне дослідження незаконного обігу вогнепальної зброї // UNODC. 2021. URL: https://www.unodc.org/documents/firearms-protocol/2021/Global_Study_Compedium_UKR.pdf

цих маршрутів простягаються аж до Південної Америки, зокрема Колумбії, Венесуели та Бразилії.

До африканського регіону незаконна зброя потрапляє до Східної Африки через Африканський Ріг (Сомалі, Ефіопія, Еритрея), використовуючи морські маршрути через Червоне море та Індійський океан. Звідси зброя поширюється по всьому африканському континенту, зокрема в райони збройних конфліктів, такі як Південний Судан, Конго та Центральноафриканська Республіка. Африканський Ріг є ключовим транзитним пунктом для зброї, що використовується в численних конфліктах та збройних зіткненнях в Африці.

Близький Схід, а особливо такі країни як Іран, Ірак, Сирія та Ліван, є джерелом та транзитною точкою для зброї, що нелегально постачається до регіонів Західної Азії, Північної Африки та навіть Європи. Ці канали часто контролюються терористичними угрупованнями, такими як Хезболла та Ісламська держава, які використовують зброю для продовження конфліктів та терористичних актів. Цей регіон є однією з найбільших зон нестабільності, де зброя активно використовується у внутрішніх конфліктах та експортована до інших регіонів для загострення насильства.

Південно-Східна Азія є важливим регіоном для незаконного обігу зброї, особливо через такі країни, як Таїланд, М'янма, Камбоджа та Філіппіни. Тут діють розгалужені мережі контрабандистів, які постачають зброю до конфліктних зон і до рук злочинних угруповань. Цей регіон характеризується високим рівнем насильства та конфліктів, де зброя відіграє ключову роль у дестабілізації ситуації.

Для Латинської Америки острови Карибського басейну є важливим транзитним пунктом для зброї, що транспортується до США та Європи. Ці маршрути використовуються як для незаконної торгівлі зброєю, так і для наркоторгівлі. Цей регіон залишається важливою ланкою у глобальному ланцюзі незаконного обігу зброї, яка сприяє підвищенню рівня насильства та кримінальної активності.

Таким чином, окреслені канали та маршрути є лише частиною глобальної мережі нелегальної торгівлі зброєю, яка залишається значною загрозою глобальній безпеці та стабільності. Успішне вирішення цієї проблеми потребує міцної співпраці між державами та міжнародними організаціями, а також посилення прикордонного контролю та впровадження передових технологій для моніторингу та перехоплення незаконного переміщення зброї.

2.3 Дослідження незаконного обігу зброї

За оцінками, у 2023 році світові військові витрати продовжили зростати дев'ятий рік поспіль, перевищивши позначку в 2,4 трлн. дол. Основними чинниками такого зростання стали російсько-українська війна та загальне загострення геополітичної ситуації. Незважаючи на стабільне збільшення попиту на озброєння та активні зусилля щодо його задоволення, збройові компанії зіткнулися з труднощами у нарощуванні виробничих потужностей.

У 2023 році світові військові витрати зросли на 6,8%, що стало найзначнішим зростанням із 2009 року та встановило новий рекорд. Як результат, військовий тягар, тобто частка військових витрат у світовому ВВП, збільшився до 2,3%. У середньому уряди спрямовували на оборону 6,9% своїх бюджетів, що еквівалентно \$306 на кожного жителя планети. Вперше з 2009 року оцінювані військові витрати зросли в усіх п'яти географічних регіонах. Найвищий приріст зафіксовано в африканських країнах, де витрати зросли на 22%, тоді як у країнах Америки показник збільшився найменше – на 2,2%⁹⁹.

Сполучені Штати залишалися лідером за обсягами військових витрат у світі. Їхні оборонні витрати, що склали \$916 млрд, перевищували загальні витрати дев'яти інших країн із першої десятки рейтингу та були в 3,1 раза

⁹⁹ Щорічник СІПРІ 2023: Озброєння, роззброєння та міжнародна безпека // Центр Разумкова. 2024. URL: <https://razumkov.org.ua/images/2024/07/24/2024-SIPRI-SUMMARY-1-SITE.pdf>

вищими за військовий бюджет Китаю, який посів друге місце. Загальний розподіл військових витрат серед різних регіонів наведено у **Додатку В**.

У період з 2013 по 2022 рік у шести з 15 найбільших країн спостерігалось зменшення військового тягаря. Проте Україна залишається винятком, демонструючи значний ріст. Військовий тягар країни зріс на 32 відсоткові пункти, що є наслідком серйозного економічного спаду в поєднанні з більш ніж семикратним зростанням витрат на оборону в 2022 році. Тим часом, незважаючи на санкції та зростання військових витрат на 9,2%, військовий тягар Росії продемонстрував лише незначне збільшення протягом десятиліття – лише на 0,2 в. п.¹⁰⁰.

Саудівська Аравія посіла друге місце після України серед країн із топ-15 за рівнем військового тягаря, який становив 7,4% ВВП. Загалом у восьми державах із цього списку військовий тягар перевищував або дорівнював середньосвітовому рівню (2,2%). Найнижчий показник серед топ-15 зафіксовано в Японії – лише 1,1% ВВП.

Глобальні військові витрати, які у 2022 році досягли приблизно \$2 240 млрд, розподілені нерівномірно між регіонами. Найбільшу частку загальних витрат забезпечили країни Америки – 43%. За ними слідує Азія та Океанія з показником 26%, Європа – 21% і Близький Схід – 8,2%. Найменша частка військових витрат припадала на Африку – лише 1,8% від загальної суми. Так, можна розглянути основні тенденції військових витрат у 2022 р. та за 2013-2022 рр. у регіональному розрізі (**рис. 2.1**).

Щодо Східної Європи, то у 2022 році військові витрати зросли на 58%, досягнувши 135 млрд. дол. Основним чинником цього різкого збільшення стала війна росії проти України, що закономірно спричинила масштабне нарощування оборонних бюджетів обох країн. Загалом, у період з 2013 по 2022 рік військові витрати в регіоні зросли на 72%.

¹⁰⁰ Щорічник СІПРІ 2023: Озброєння, роззброєння та міжнародна безпека // Центр Разумкова. 2024. URL: <https://razumkov.org.ua/images/2024/07/24/2024-SIPRI-SUMMARY-1-SITE.pdf>

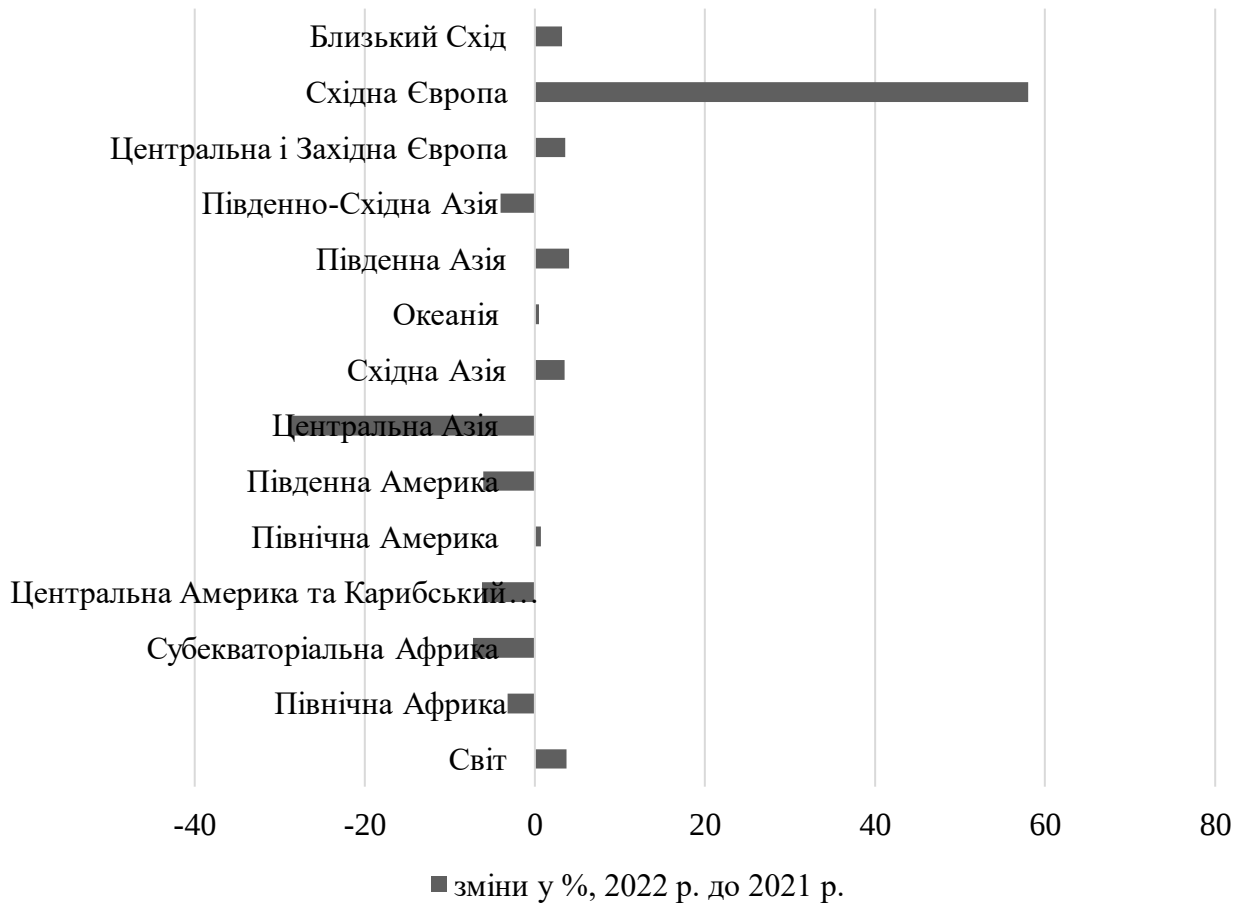

Рис. 2.1 Зміни військових витрат у субрегіонах у 2013-2022 рр. і 2021-2022 рр.¹⁰¹

Для більш детального аналізу незаконного обігу зброї було досліджено результати Глобального дослідження незаконного обігу вогнепальної зброї. Так, можна відзначити розподіл затриманої зброї відповідно до регіонів у світі на **рис. 2.2**.

Аналіз маршрутів вилученої вогнепальної зброї вказує на те, що потоки транснаціональної контрабанди здебільшого зосереджені в межах окремих континентів. Північна Америка займає ключову роль як основний субрегіон-відправник до інших регіонів, зокрема до Південної та Центральної Америки, а також Західної Азії. У 2016-2017 роках Північна Америка, Європа та Західна Азія разом сформували майже 100% відправних пунктів контрабанди¹⁰².

¹⁰¹ SIPRI Military Expenditure Database // Stockholm International Peace Research Institute. Stockholm, 2025. URL: <https://www.sipri.org/databases/milex>.

¹⁰² Глобальне дослідження незаконного обігу вогнепальної зброї // UNODC. 2021. URL: https://www.unodc.org/documents/firearms-protocol/2021/Global_Study_Compedium_UKR.pdf

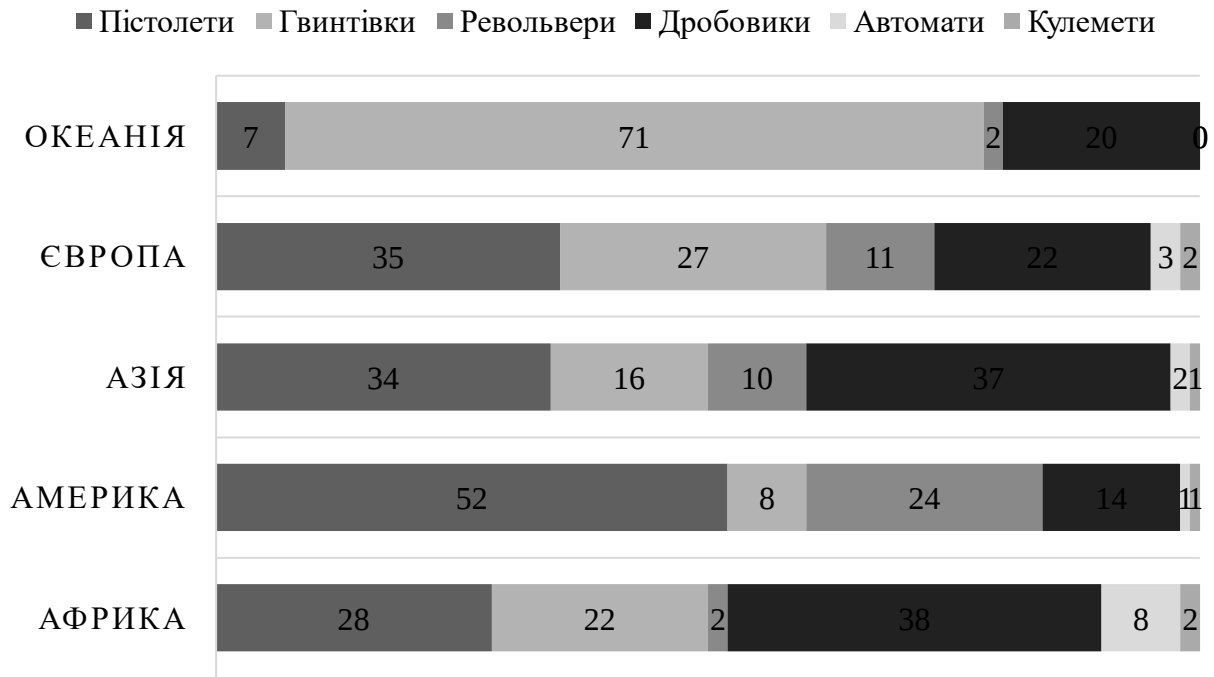

Рис. 2.2 Типовий розподіл вилученої вогнепальної/легкої стрілецької зброї по типах, за регіонами¹⁰³

Відмінність від інших частин світу полягає в тому, що вихідні потоки з Європи переважно спрямовувалися на континентальну контрабанду. Центральна і Південна Америка разом із Західною Азією складають понад 80% місць призначення контрабандної зброї. Ці основні місця призначення відомі високим рівнем кримінального насильства та конфліктів, що свідчить про тісний зв'язок між контрабандою зброї та насильницькими смертями. Більш детально розподіл виробництва незаконної зброї за регіонами наведений на **рис. 2.3**.

¹⁰³ Small Arms Survey Database // Small Arms Survey. Genève, 2025. URL: <https://www.smallarmssurvey.org/database>

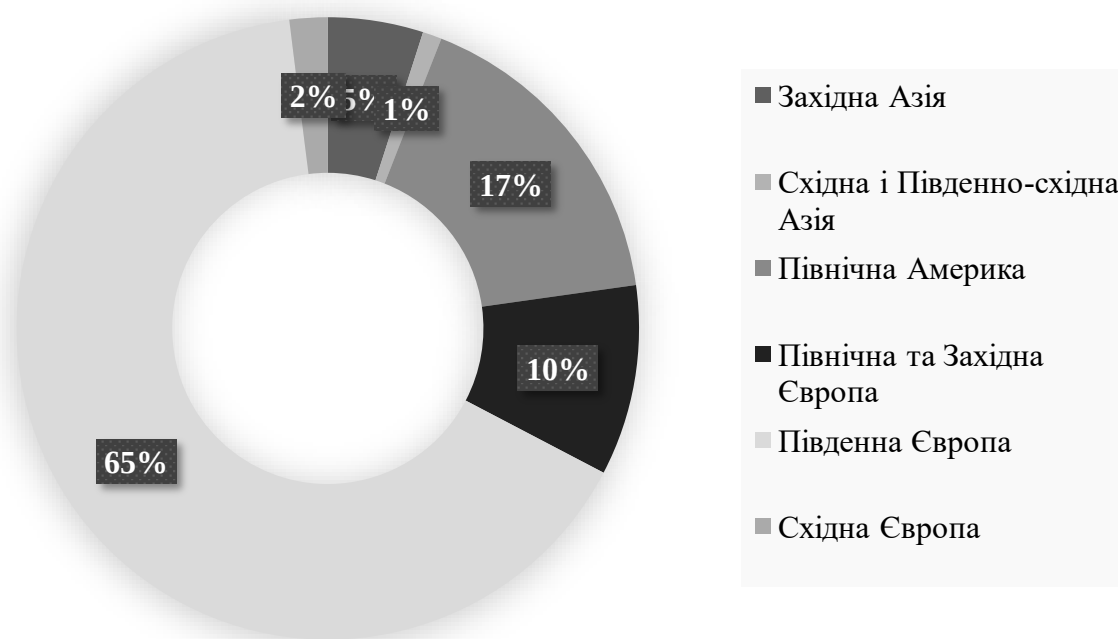

Рис. 2.3 Розподіл субрегіонів, залежно від виробництво незаконної зброї¹⁰⁴

Європа виділяється як регіон із найбільшою різноманітністю конфіскованої зброї порівняно з іншими регіонами. Серед вогнепальної та стрілецької зброї та легкої зброї пістолети становили близько 35 відсотків вилучень, потім рушниці (27 %) і гвинтівки (22 %). Револьвери становили 11%, а автоматична зброя була менш поширена – лише 4,5%¹⁰⁵. Крім того, в Європі зафіксовано найвищу різноманітність типів зброї, ймовірно, через поширеність переробки зброї та інших інноваційних методів придбання незаконної зброї. На відміну від Америки, Європа дозволила відстежувати статистично значущі довгострокові тенденції у вилученні зброї, зокрема в таких країнах, як Іспанія, Литва та Румунія. Хоча історичні дані були доступні для країн Західних Балкан, жодних помітних тенденцій зростання чи зменшення в цьому регіоні не спостерігалось. На **рис. 2.4** наведено розподіл вилученої зброї у Європі.

¹⁰⁴ Small Arms Survey Database // Small Arms Survey. Genève, 2025. URL: <https://www.smallarmssurvey.org/database>

¹⁰⁵ Глобальне дослідження незаконного обігу вогнепальної зброї // UNODC. 2021. URL: https://www.unodc.org/documents/firearms-protocol/2021/Global_Study_Compedium_UKR.pdf

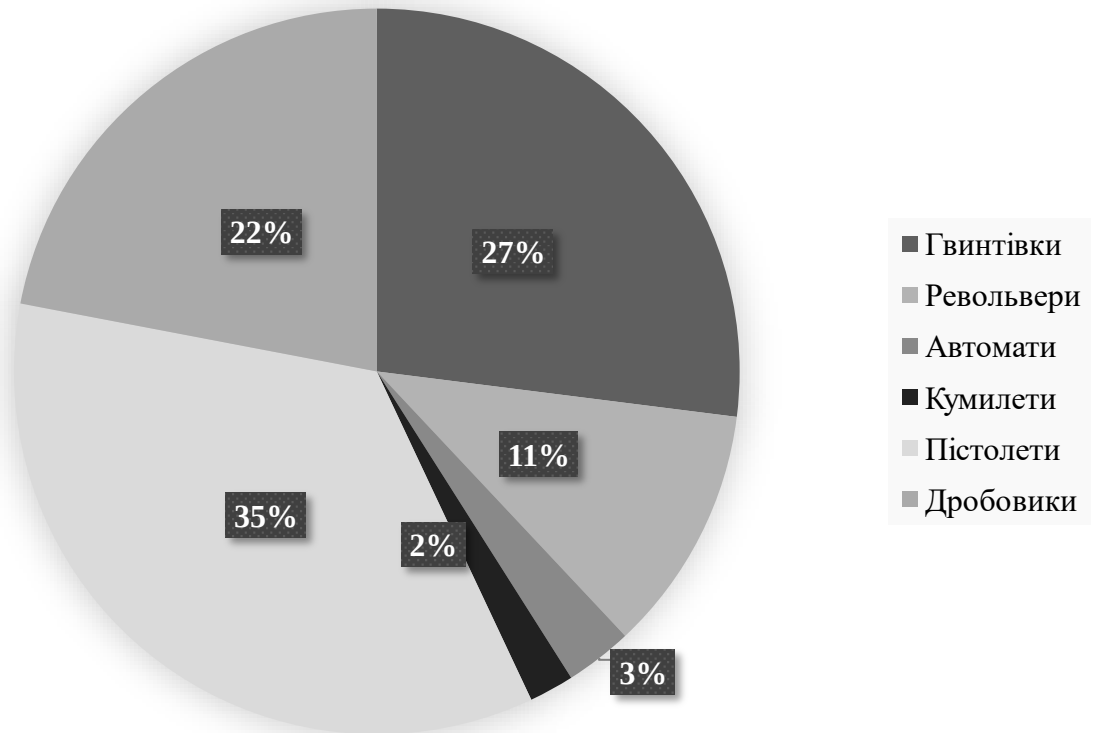

Рис. 2.4 Середній розподіл заявленої вилученої зброї в Європі¹⁰⁶

Таким чином, для Європейського континенту найбільш характерними є транзити пістолетів, гвинтівок та дробовиків.

Отже, було проаналізовано незаконний обіг зброї у світі. Разом з тим, варто відзначити, що незважаючи на постійні методи вдосконалення боротьби з незаконним обігом, все ж знаходяться нові способи для транзиту. Тому надалі важливо розглянути шляхи вдосконалення такої боротьби.

¹⁰⁶ Illicit Firearms Trafficking // European Union Agency for Law Enforcement Cooperation (Europol). Luxembourg, 2020. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52020DC0608>

РОЗДІЛ 3

ВПЛИВ НЕЗАКОННОГО ОБІГУ ЗБРОЇ НА МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ

3.1. Економічно-соціальні наслідки: тероризм, конфлікти, нестабільність

Незаконний обіг вогнепальної зброї та її зловживання продовжує становити серйозну загрозу світу, безпеці та сталому розвитку. Хоча кількість загиблих у контексті збройних конфліктів добре відома, ще більше людей страждає в усьому світі через наслідки використання вогнепальної зброї. Проблеми, пов'язані з насильством із застосуванням вогнепальної зброї, охоплюють увесь спектр безпеки людини: від високого рівня фізичної незахищеності особи (домашнє та вуличне, бандитське та кримінальне насильство) із серйозними економічними та соціальними наслідками для суспільства в цілому до широкомасштабних збройних конфліктів.

Низький інвестиційний клімат, загострення бідності та обмеження доступу до соціальних послуг, збройне насильство мають негативні наслідки для сталого розвитку. Якщо використання вогнепальної зброї стає засобом вирішення скарг і конфліктів, страждає законне та мирне вирішення спорів, підриваючи верховенство права. Зв'язки між незаконною зброєю, організованою злочинністю, конфліктами і тероризмом є досить тісними. Крім того, терористи та недержавні збройні формування отримують доступ до зброї, боєприпасів і вибухівки через мережі організованої злочинності та чорний ринок. У той же час перенаправлення в контексті збройного конфлікту є джерелом незаконної вогнепальної зброї¹⁰⁷.

Управління ООН з наркотиків і злочинності є спеціалізований орган ООН, що займається запобіганням і боротьба з транснаціональною організованою злочинністю. Будучи охоронцем кількох міжнародних

¹⁰⁷ Вітюк Д.Л. Міжнародна співпраця у сфері запобігання злочинності на сучасному етапі. Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право. 2020. №10 (112). С.105.

конвенцій щодо наркотиків, злочинності, корупції та тероризму, а також міжнародних стандартів і норм із запобігання злочинності та кримінального правосуддя, УНП ООН має всі можливості для вирішення транснаціонального виміру незаконного обігу вогнепальної зброї та його зв'язку з іншими формами злочинності.

Варто зосередити увагу на ключових наслідках для суспільства. Саме тероризм є найбільш очевидним. Постачання зброї терористичним групам, а саме незаконна торгівля зброєю надає терористичним організаціям доступ до зброї, що дозволяє їм здійснювати насильницькі напади та дестабілізувати регіони. Цей доступ посилює охоплення та летальність таких груп. Відповідно коли зброя потрапляє в руки терористів, зростає потенціал для міжнародних атак, сприяючи загостренню почуття незахищеності та страху в усьому світі.

Як наслідок таких дій відбувається посилення регіональних конфліктів. Надходження незаконної зброї в зони конфлікту часто призводить до значної ескалації насильства, що призводить до збільшення жертв, руйнувань і страждань серед цивільного населення. Можливим є збільшення кількості жертв серед цивільного населення. розповсюдження нелегальної зброї сприяє зростанню кількості жертв серед цивільного населення під час конфліктів, оскільки нерегульована зброя часто використовується для невибіркових нападів. Збройні групи, включаючи терористів і ополченців, часто вчиняють серйозні порушення прав людини, включаючи масові вбивства, примусове переміщення та використання дітей-солдат тощо¹⁰⁸.

Незаконна торгівля зброєю підриває уряди та послаблює державні інститути, що призводить до політичної нестабільності. Держави із нестабільною економічною ситуацією можуть розвалитися під тиском озброєних груп, що призведе до беззаконня та хаосу.

¹⁰⁸ Countering Illicit Arms Trafficking and its Links to Transnational Organized Crime and Terrorism and Fostering International Cooperation. The GFP at a Glance. // UNODC. 2023. URL: https://www.unodc.org/documents/firearms-protocol/2023/BROCHURE_GFP_2022_FINAL_21122022_PT_28122022toPRINT.pdf

Оскільки конфлікти посилюються, а регіони стають більш небезпечними, населення змушене тікати, створюючи масові кризи біженців та переміщення. Це створює значний тиск на сусідні країни та міжнародну спільноту. Нестабільність, спричинена незаконною торгівлею зброєю, може серйозно підірвати місцеву та національну економіку. Підприємства закриваються, інвестиції скорочуються, а економічний розвиток у постраждалих від конфлікту регіонах зупиняється.

Країни, які постраждали від незаконної торгівлі зброєю, повинні виділяти значні ресурси на безпеку, правоохоронні органи та військові витрати, відволікаючи кошти від таких основних соціальних послуг, як освіта та охорона здоров'я. Регіони, які страждають від насильства та нестабільності через незаконну торгівлю зброєю, стають менш привабливими для торгівлі та інвестицій, що призводить до економічної стагнації та бідності. Постконфліктне відновлення коштує дорого, і країни, які постраждали від тривалого насильства, стикаються з високими витратами на відновлення інфраструктури, відновлення послуг і надання гуманітарної допомоги переміщеному населенню. Транснаціональні злочинні мережі: незаконна торгівля зброєю часто пов'язана з іншими формами організованої злочинності, такими як торгівля наркотиками та людьми, створюючи складні транснаціональні злочинні мережі, які важко зруйнувати¹⁰⁹.

Крім цього, очевидним є те, що поширення нелегальної зброї становить загрозу міжнародній безпеці, оскільки конфлікти та тероризм поширюються за кордони, дестабілізуючи цілі регіони та створюючи ризики для глобального миру.

Таким чином, незаконна торгівля зброєю не лише посилює насильство та конфлікти, а й підриває глобальну безпеку, руйнує економіку та спричиняє масові людські страждання. Наслідки такої незаконної торгівлі поширюються

¹⁰⁹ Слюсаренко І.Ю. Сутність та класифікація загроз міжнародній безпеці на глобальному рівні (на основі резолюцій Першого комітету Генеральної Асамблеї ООН 2014–2021 рр.) // Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти. 2024. №13. С. 58.

далеко за межі безпосередніх уражених регіонів, впливаючи на глобальну стабільність і безпеку.

3.2. Зв'язок регіональних конфліктів із незаконним обігом зброї

Найбільш вагому роль у збільшенні незаконного обігу зброї відіграють країни Африки. У міру урбанізації Західної Африки багато міст стали взаємопов'язаними завдяки торгівлі, подорожам і технологіям, а злочинність стала більш складною та масштабною¹¹⁰. Поширення зброї в містах Західної Африки, особливо після конфліктів у Лівії (2011 р.) і Малі (2012 р.), додало цих викликів у Бамако, столиці Малі. У 2018 році Дослідження довело, що приблизно 40% насильницьких смертей у Малі були скоєні з вогнепальної зброї. Звіт ООН за 2022 рік показав, що в період з 2014 по 2020 рік співробітники служби безпеки вилучили 300 автоматів, 49 саморобних одиниць зброї та 22 кулемети. Торгівля зброєю посилює проблеми, які виникли в Бамако через швидке зростання населення. У дослідженні, проведеному з листопада 2021 року по серпень 2022 року, були опитані респонденти з митних служб, поліції, жандармерії, Національної перехідної ради Малі та суддів. Респонденти сказали, що зброя продається вздовж річки Нігер довжиною 4200 км. За даними військових джерел у Бамако, це переважно зброя малого калібру. Зброя також продається вздовж транссахарського маршруту, який включає Лівію, Алжир, Нігер і Менаку, Малі. Зброя нарешті потрапляє до Бамако та інших місць конфлікту в Західній Африці через організовані мережі.

У Бамако зростає кількість транснаціональних терористичних груп, що є основною рушійною силою торгівлі зброєю. Це частина суміші урбанізації

¹¹⁰ Квашіс В.Є. До XIV Конгресу ООН щодо попередження злочинності та кримінального правосуддя: основні проблеми, цілі та завдання // Науковий портал. 2019. № 3 (47). С. 16–21.

та безробіття, що створює соціальні, економічні виклики та проблеми безпеки¹¹¹.

Російське повномасштабне вторгнення на територію України у 2022 році сколихнуло весь світ. Вона вже названа найбільшою сухопутною війною в Європі з часів Другої світової – це війна, в якій високоінтенсивний індустріальний конфлікт поєднується зі стратегією масштабної народної оборони.

Ще до війни ринок нелегальної вогнепальної зброї в Україні «можна було охарактеризувати як відносно доступне середовище для осіб, які мали можливість і бажання вийти на цей ринок»¹¹².

Надати остаточну оцінку кількості вогнепальної зброї в Україні є складним завданням. Українська влада наразі не має точних даних щодо кількості законної зброї, яка знаходиться в руках урядових сил і цивільних. Ситуація ще більш невизначена, коли йдеться про нелегальну вогнепальну зброю, включно з тією, що є у російських військ, найманців і залишеною на полях боїв. Попередні оцінки, засновані на екстрапольованих офіційних даних до лютого 2022 року та періодичних звітах з того часу, показують, що загальна кількість легальної вогнепальної зброї в Україні коливається від 7 до 9 мільйонів одиниць. Крім того, за оцінками, понад мільйон одиниць вогнепальної зброї контролюється російськими військами та пов'язаними з ними збройними формуваннями (наприклад, з «ДНР» і «ЛНР»), а потенційно ще 7 мільйонів одиниць вогнепальної зброї перебувають у незаконному обігу¹¹³. Ці цифри, однак, дуже приблизні і повинні розглядатися лише як орієнтовні.

¹¹¹ Hood L. Slums and guns in Bamako: what's driving the illegal weapon trade in Mali's capital city // The Conversation. URL: <https://theconversation.com/slums-and-guns-in-bamako-whats-driving-the-illegal-weapon-trade-in-malis-capital-city-221326>

¹¹² Buscemi F. Illicit firearms proliferation in the EU periphery: The case of Ukraine, in Triggering Terror: Illicit Gun Markets and Firearms Acquisition of Terrorist Networks in Europe. Flemish Peace Institute, 2018, 475 p.

¹¹³ Галеотті М., Арутюнян А. Мир і розповсюдження зброї. Російсько-українська війна і нелегальна торгівля зброєю // Global Initiative. 2023. URL: <https://globalinitiative.net/wp->

Російське вторгнення значно прискорило розповсюдження зброї в Україні, зробивши її доступною для широкого кола людей. Попри посилені заходи контролю, які впроваджує адміністрація Зеленського, та втручання країн НАТО, які постачали частину зброї, доступність та легкість придбання вогнепальної зброї різко зросла. Цікаво, що буквально за день до початку вторгнення український парламент ухвалив у першому читанні закон, який дозволяє всім громадянам носити вогнепальну зброю¹¹⁴. У перший день вторгнення Зеленський оголосив, що його уряд надасть зброю всім, хто «хоче захищати країну»¹¹⁵. За словами колишнього міністра внутрішніх справ України Дениса Монастирського, лише за перші два дні цивільному населенню роздали понад 25 000 автоматів, 10 мільйонів набоїв і невідому кількість реактивних протитанкових гранатометів (РПГ). Для отримання зброї було потрібно лише посвідчення особи¹¹⁶. Будь-які попередні занепокоєння щодо надійності одержувачів зброї зникли перед необхідністю протистояння вторгненню. Серед озброєних були не лише злочинці, але, за іронією долі, ті самі праві екстремісти, які, як стверджував Путін, були метою його вторгнення. Західний спостерігач, присутній у той час, зазначив: «Це були не просто кулемети; було задіяно важке піхотне озброєння — автомати, гранатомети, протитанкові системи. Коли вторгнення розгорталося, приблизно 2 або 3 березня 2022 року, соціальні мережі вибухнули зображеннями цих екстремістів, у тому числі неонацистських груп, які

content/uploads/2023/03/Mark-Galeotti-Anna-Arutunyan-Peace-and-proliferation-The-Russo-Ukrainian-war-and-the-illegal-arms-trade-UKRAINIAN-March-2023.pdf

¹¹⁴ Ukraine MPs vote to give permission for civilians to carry firearms // Reuters. 23 February 2022. URL: <https://www.reuters.com/world/europe/ukraine-mps-vote-give-permission-civilians-carry-firearms-2022-02-23/>

¹¹⁵ Ukraine president says he will provide weapons to any citizen who wants to defend the country // Business Insider. 22 February 2022. URL: <https://www.businessinsider.com/ukraine-president-zelensky-will-provide-weapons-to-citizens-2022-2>

¹¹⁶ They want to fight for Ukraine. They just need guns // The Daily Beast, 18 March 2022. URL: <https://www.thedailybeast.com/these-ukrainians-want-to-fight-against-vladimir-putin-they-just-need-guns>

хизувалися своїми NLAW (легкою протитанковою зброєю нового покоління) та Javelins»¹¹⁷.

З лютого 2022 року з'явилося нове значне джерело нерегульованого озброєння: російська зброя та військова техніка, залишена на полі бою або покинута через масштабні та часто швидкі відступи російських військ. Примітно, що українські військові зараз використовують більше танків, захоплених у російських військ, ніж тих, які постачають західні союзники¹¹⁸. Хоча приховування, ремонт і продаж важкої техніки створює значні проблеми – незважаючи на деякі розповіді про танки, сховані в господарських будівлях, – стрілецька зброя, починаючи від пістолетів і закінчуючи ПЗРК, набагато більш сприйнятлива до несанкціонованого розповсюдження. Ця зброя має менші розміри, тому часто збирається військами для можливого майбутнього використання в боях¹¹⁹, і, можливо, неофіційно продають між підрозділами – практика, яка зберігає її під контролем уряду, але також перешкоджає «процедурам управління запасами, потенційно збільшуючи пропозицію невідстежуваної зброї, яка може потрапити на нелегальний ринок пізніше»¹²⁰. Дещо стає трофеями для вищих офіцерів і чиновників, зокрема, новітній автомат АК-12, яким хизувалися начальник Головного управління розвідки Міністерства оборони України генерал-майор Кирило Буданов і голова Миколаївської обласної державної адміністрації Віталій Кім¹²¹. З лютого 2022 року з'явилося значне нерегульоване джерело озброєння: російське озброєння

¹¹⁷ Галеотті М., Арутюнян А. Мир і розповсюдження зброї. Російсько-українська війна і нелегальна торгівля зброєю // Global Initiative. 2023. URL: <https://globalinitiative.net/wp-content/uploads/2023/03/Mark-Galeotti-Anna-Arutunyan-Peace-and-proliferation-The-Russo-Ukrainian-war-and-the-illegal-arms-trade-UKRAINIAN-March-2023.pdf>

¹¹⁸ The Ukraine repair shop: Where Russian tanks go to change sides // The Guardian. 3 February. 2023. URL: <https://www.theguardian.com/world/2023/feb/03/the-ukraine-repairshop-where-russian-tanks-go-to-change-sides>.

¹¹⁹ As Russian troops retreat, Ukrainians snap up their abandoned military gear // Times of Israel, 20 October 2022. URL: <https://www.timesofisrael.com/abandoned-military-gearjoins-ukrainian-ranks-as-russia-retreats/>

¹²⁰ New front lines: Organized criminal economies in Ukraine in 2022, GI-TOC, 2023, p. 22.

¹²¹ Captured Russian AK-12 rifles appear to be the trophy guns of choice for Ukrainians // The Drive, 9 March 2022. URL: <https://www.thedrive.com/the-war-zone/44653/capturedak-12-rifles-appear-to-be-the-trophy-weapon-of-choice-forukrainian-officials>

та військова техніка, залишені на полях битв або покинуті під час швидкого та масштабного відступу російських військ. Примітно, що зараз українські військові використовують більше танків, захоплених у російських військ, ніж танків, наданих західними союзниками.

Попри неодноразові висловлювання занепокоєння Заходом¹²², а також поодинокі випадки потрапляння зброї із зони бойових дій до нелегального обігу, реальних доказів витоку зброї з України або створення потужних каналів торгівлі зброєю за її межами практично не існує. Певною мірою, як буде показано нижче, це заслуга існуючих механізмів інвентаризації та контролю запасів, але більшою мірою це є відображенням практичних ринкових умов, що перешкоджають експорту.

Поточна ситуація значною мірою пояснюється двома ключовими факторами. По-перше, серйозні військові дії, які виникли після повномасштабного вторгнення росії 24 лютого 2022 року, порушили існуючі мережі незаконної торгівлі та зв'язки організованої злочинності, залучені до торгівлі зброєю. Як зазначив офіцер російської міліції, «злочинні мережі, які існували після анексії Криму та подій на Донбасі, які були дуже прибутковими, розпалися 24 лютого». По-друге, суворі реалії війни, включаючи зміну зон бойових дій, сильно заміновані та бомбардовані «сірі зони», зруйновану інфраструктуру та занедбані залізничні колії, значною мірою перешкоджали незаконній торгівлі зброєю, особливо у східних і південних регіонах України, де така діяльність здійснювалася досить активно. Проте, варто враховувати що такі умови можуть залишатися незмінними після завершення фази активного конфлікту.

По-друге, нещодавня історія російської агресії в Україні, а потім жорстокий характер її вторгнення, особливо з огляду на викриття порушень прав людини, таких як масові вбивства в Бучі¹²³, а також невибіркові обстріли

¹²² Nato and EU sound alarm over risk of Ukraine weapons smuggling // Financial Times, 12 June 2022. URL: <https://www.ft.com/content/bce78c78-b899-4dd2-b3a0-69d789b8aee8>

¹²³ «He's not coming back». War crimes in northwest areas of Kyiv Oblast. Amnesty International, 2022, p. 5–20.

населених пунктів та критично важливих об'єктів національної інфраструктури, спричинили безпрецедентну масову мобілізацію населення в умовах національного піднесення. Попит на зброю для особистого захисту і оборони держави затьмарив прагнення до наживи як мотив придбання зброї. «Патріотизм зараз - це валюта», - заявило приватне розвідувальне джерело, яке відстежує обіг зброї серед націоналістичних угруповань в Україні. «Якби були організовані спроби перенаправлення зброї, вони б не пропускали її через всю країну, а розкрадали б на кордоні. Вони хочуть залишити її всю собі». Легальні, нелегальні, державні та напівдержавні структури в Україні наразі бачать вагомі причини продовжувати накопичувати зброю: час розглядати можливість монетизації цих запасів через внутрішню і зовнішню торгівлю ще не настав.

Як українська, так і західна влада чітко усвідомлюють ризики, пов'язані з незаконним обігом зброї, і вжили різноманітних заходів для боротьби з нею. Масштабний конфлікт в Україні та подальша мобілізація зброї та добровольчих сил суттєво порушили транскордонну торгівлю зброєю, причому мало доказів широко поширеної контрабанди чи широкомасштабного експорту зброї за межі кордонів України. У січні 2023 року Селеста Волландер, помічник міністра оборони США з питань міжнародної безпеки, дала свідчення в Палаті представників Конгресу США, стверджуючи, що уряд США не виявив «достовірних доказів будь-якого витоку зброї, поставленої США, за межі України»¹²⁴. Але, незважаючи на це все ж є докази того, що внутрішній чорний ринок продовжує процвітати, а місцеві й міжнародні підпільні маршрути торгівлі можуть бути швидко і легко відновлені, або реорганізовані.

До війни, на тлі жевріючого конфлікту на сході країни, кримінальний ринок вогнепальної зброї був потужним. 2016 року голова Української

¹²⁴ U.S. officials overseeing aid say Ukrainian leaders are tackling corruption // The New York Times. 2023. January 27. URL: <https://www.nytimes.com/2023/01/27/us/politics/ukraine-corruption-scandal.html>

асоціації власників зброї заявив, що його країна перетворилася на «супермаркет нелегальної зброї»¹²⁵ (Додаток **Додаток Г**). У той час з'явилися повідомлення про те, що колишні українські військовослужбовці стали торговцями зброєю, пропонуючи ракетні установки за ціною менше 400 доларів США, що значно нижче як офіційної роздрібною ціни, так і очікуваної ставки на міжнародному чорному ринку.

У 2019 році двох українських військовослужбовців затримали під час спроби продажу 40 гранат РГД-5, 15 реактивних снарядів РПГ-22 і 2454 патронів загальною вартістю близько 3 тис. доларів США. Крім того, ще трьох осіб було спіймано під час спроби вивантажити 12 РПГ, 30 гранат, понад 30 детонаторів гранат і майже 3000 патронів менш ніж за 2000 доларів¹²⁶.

Значною мірою це була винятково внутрішня торгівля, хоча також траплялися випадки незаконного перевезення зброї як організованими групами, так і окремими особами. І хоча війна значною мірою перервала таку незаконну торгівлю - або, можливо, просто ускладнила пошук і відстеження випадків контрабанди - 2022 року вона продовжувалася, хоч і в більш поодиноких випадках, і знову ж таки здебільшого на внутрішньому рівні.

Оцінка ситуації на підконтрольних Росії територіях станом на лютий 2022 року виявляється особливо складною. Регіони «ДНР» і «ЛНР» де-факто діяли як кримінальні анклав, лідери яких були глибоко залучені в різні форми нелегальної торгівлі, а їхня економіка значною мірою залежала від організованої злочинності. Доступ до достовірної інформації дедалі більше обмежувався, оскільки незалежні журналісти стикалися з заборонами або їх тримали на відстані через побоювання позаправового тиску. Російська влада загалом неохоче визнавала проблеми в цих регіонах, хоча в прикордонних районах, як-от Ростов-на-Дону, іноді виникали занепокоєння щодо таких

¹²⁵ War turns Ukraine into 'supermarket' for illegal weapons // Associated Press, 6 August 2016, URL: <https://apnews.com/article/16ffe979bc2947ce9373079264232406>.

¹²⁶ Військовослужбовців ЗСУ викрили на незаконному збуті озброєння // UNN, 7 серпня 2019 року, https://www.unn-com-ua.translate.goog/uk/news/1817649-viyskovosluzhbovtstv-zsu-vikrili-na-nezakonnomu-zbuti-ozbroyennya?_x_tr_sl=uk&_x_tr_tl=en&_x_tr_hl=en&_x_tr_pto=sc

питань, як розповсюдження нелегальної зброї та наркотиків. У Криму, який, якщо не згідно з міжнародним правом Москви, вважається частиною російської Федерації, відомого як Республіка Крим, після анексії 2014 року був сильний поштовх підтримувати позитивний наратив, який затьмарив будь-які об'єктивні звіти про кримінальні проблеми регіону. Тим не менш, виклики, з якими стикаються по іншій бік лінії фронту, є значними, оскільки вони впливають як на Росію, так і на Україну, і, ймовірно, з часом стануть для Києва все більш актуальними¹²⁷.

Таким чином, розглянувши зв'язок регіональних конфліктів із незаконним обігом зброї, можна відзначити, що такі конфлікти підвищують ризик використання незаконного обігу зброї. Адже такі території, як правило не контролюються, а також учасники конфліктів потребують зброї. Тому важливо докладати зусиль для унеможливлення таких ситуацій, адже вони несуть небезпеку не лише для конкретного регіону, а й для інших країн світу також.

3.3 Вплив на національну безпеку, соціальну стабільність та громадську безпеку

Незаконний обіг зброї має серйозні наслідки для національної безпеки, посилюючи загрози як внутрішнього, так і зовнішнього характеру. Він сприяє ескаляції конфліктів, підтримці терористичних організацій та дестабілізації політичних систем, створюючи складні виклики для державного управління та міжнародної спільноти.

Одним з найбільш значущих аспектів є вплив на збройні конфлікти. Незаконна зброя живить внутрішні та міждержавні конфлікти, забезпечуючи воюючі сторони необхідними ресурсами для ведення бойових дій. За даними Стокгольмського міжнародного інституту дослідження проблем миру (SIPRI),

¹²⁷ Галеотті М., Арутюнян А. Мир і розповсюдження зброї. Російсько-українська війна і нелегальна торгівля зброєю. // Global Initiative. 2023. URL: <https://globalinitiative.net/wp-content/uploads/2023/03/Mark-Galeotti-Anna-Arutunyan-Peace-and-proliferation-The-Russo-Ukrainian-war-and-the-illegal-arms-trade-UKRAINIAN-March-2023.pdf>

приблизно 50% усіх збройних конфліктів у світі підтримуються за рахунок незаконно придбаної зброї¹²⁸. Так, у Сирії та Ємені незаконний обіг зброї забезпечив доступ до великої кількості вогнепальної зброї та боєприпасів, що сприяло продовженню і ескалації конфліктів, призвівши до значних людських жертв та руйнувань.

Терористичні організації також широко використовують нелегальну зброю для здійснення своїх операцій. Це включає як локальні терористичні акти, так і транснаціональні атаки, спрямовані проти цивільних та військових цілей. У 2015 році терористи, які здійснили атаки в Парижі, використовували нелегально придбану зброю, що була ввезена в Європу через контрабандні канали¹²⁹. Ці події підкреслюють необхідність ефективних міжнародних механізмів контролю за обігом зброї для запобігання тероризму.

Дестабілізація політичних систем є ще одним важливим аспектом впливу незаконного обігу зброї на національну безпеку. Нелегальна зброя може використовуватися для здійснення державних переворотів, підтримки сепаратистських рухів та інших форм політичного насильства. У 2020 році в Малі незаконна зброя зіграла ключову роль у збройному перевороті¹³⁰, що призвело до зміни уряду та подальшої політичної нестабільності. Такі події демонструють, як нелегальний обіг зброї може підривати суверенітет держав та створювати довготривалі проблеми для політичної стабільності.

Вплив на національну безпеку включає також економічні нюанси. Витрати на боротьбу з нелегальною зброєю, підтримання громадського порядку та ліквідацію наслідків збройного насильства є значними. За даними Всесвітнього банку, країни з високим рівнем насильства витрачають до 8% свого ВВП на заходи з безпеки та охорони здоров'я, пов'язані з насильством. У Колумбії витрати на боротьбу з організованою злочинністю та нелегальним

¹²⁸ SIPRI, Armaments Disarmaments and International Security, 2020, 12-13 p

¹²⁹ EUROPOL, General Review of Europol Activities 2015, 16–17 p

¹³⁰ Dion E., Sany J. After Two Coups, Mali Needs Regional Support to Bolster Democracy // USIP. Dec 9 2021. URL: <https://www.usip.org/publications/2021/12/after-two-coups-mali-needs-regional-support-bolster-democracy>

обігом зброї у 2019 році склали понад 4% ВВП країни¹³¹. Це знижує можливості для економічного розвитку та інвестування в інші важливі сектори, такі як освіта та інфраструктура.

Вплив незаконного обігу зброї на національну безпеку є багатограним і включає ескалацію конфліктів, підтримку терористичних організацій, дестабілізацію політичних систем, економічні витрати та корупцію. Незаконна зброя часто потрапляє до рук злочинців та бойовиків, що призводить до посилення насильства і нестабільності в регіонах, схильних до конфліктів. Це також полегшує діяльність терористичних груп, які використовують зброю для здійснення атак, що загрожують міжнародній безпеці. Дестабілізація політичних систем відбувається через підрив законної влади та підтримку повстанських рухів, що сприяє хаосу і безладдю.

Економічні витрати, пов'язані з незаконним обігом зброї, є значними, оскільки країни змушені витрачати великі ресурси на боротьбу з цим явищем, зокрема на правоохоронні заходи, судові процеси та утримання злочинців. Корупція, яка часто супроводжує нелегальну торгівлю зброєю, підриває довіру громадян до державних інституцій і заважає ефективній роботі правоохоронних органів. Залучення громадянського суспільства та підвищення обізнаності населення про небезпеку, пов'язану з нелегальною зброєю, також є важливими кроками у боротьбі з цією загрозою. Для ефективної протидії необхідно розробляти комплексні стратегії, що включають як національні, так і міжнародні заходи. Це передбачає посилення законодавства, покращення роботи правоохоронних органів, впровадження сучасних технологій для виявлення та запобігання нелегальній торгівлі зброєю, а також активну міжнародну співпрацю. Інтеграція зусиль на всіх рівнях є ключем до успішної боротьби з незаконним обігом зброї та забезпечення стабільності й безпеки в усьому світі.

¹³¹ UNODC, Violence, Crime and Illegal Arms Trafficking in Columbia, Bogota, Columbia, 2016, 96 p.

Крім цього, Незаконний обіг зброї має глибокий вплив на соціальну стабільність і громадську безпеку. Він сприяє зростанню рівня насильства, підриває довіру до державних інституцій, створює почуття небезпеки серед населення і призводить до значних соціальних та економічних втрат.

Одним із найважливіших моментів є вплив на рівень насильства в суспільстві. Легкий доступ до нелегальної зброї сприяє зростанню кількості збройних нападів, грабежів, вбивств та інших насильницьких злочинів.

Поширення нелегальної зброї також підриває довіру до правоохоронних органів і державних інституцій. Коли злочинці мають легкий доступ до зброї, а держава не може ефективно цьому протидіяти, це створює відчуття безкарності та небезпеки серед населення. У таких умовах громадяни можуть втратити віру в здатність держави забезпечити їхню безпеку, що призводить до зниження соціальної згуртованості. Це підриває громадський порядок і може спричинити зростання злочинності та насильства. Відсутність довіри до державних інституцій робить суспільство вразливішим до внутрішніх та зовнішніх загроз.

Соціальна нестабільність, спричинена незаконним обігом зброї, має також значні економічні наслідки. Зростання рівня насильства знижує інвестиційну привабливість регіонів, призводить до втечі капіталу та збільшує витрати на охорону здоров'я, правопорядок та соціальну допомогу. За даними Всесвітнього банку, країни з високим рівнем збройного насильства витрачають значні кошти на лікування поранених, компенсації жертвам насильства та заходи з підтримання громадського порядку (World Bank, 2020). У Бразилії витрати на боротьбу зі злочинністю та наслідками насильства у 2019 році склали понад 6% ВВП країни .

Важливим аспектом є також вплив на освіту та молодь. У регіонах з високим рівнем насильства діти та молодь часто стають жертвами або свідками збройних конфліктів, що негативно впливає на їхнє психічне здоров'я, навчання та соціальний розвиток. За даними ЮНІСЕФ, близько 27 мільйонів дітей у світі не відвідують школу через конфлікти та насильство .

Наприклад, у Сомалі, де нелегальна зброя широко розповсюджена, багато шкіл були змушені закритися через збройні конфлікти, що позбавило тисячі дітей можливості отримати освіту (за даними організації Save the Children).

Корупція є ще одним чинником, який підриває соціальну стабільність і громадську безпеку. Корумповані посадовці можуть сприяти нелегальному обігу зброї, забезпечуючи злочинцям доступ до арсеналів або допомагаючи у транспортуванні зброї через кордони. Це підриває ефективність правоохоронних органів та створює додаткові виклики для державного управління. Згідно з даними Transparency International, корупція є основною перешкодою у боротьбі з незаконним обігом зброї у багатьох країнах світу.

Для подолання цих викликів необхідно впроваджувати комплексні стратегії, що включають як національні, так і міжнародні заходи. Важливим є посилення законодавства, підвищення ефективності правоохоронних органів, впровадження сучасних технологій для виявлення та перехоплення нелегальних вантажів зброї, а також посилення міжнародної співпраці та обміну інформацією. У 2020 році в рамках програми ООН «Озброєння та легка зброя» було впроваджено нові стандарти для виявлення та відстеження незаконної зброї, що сприяло зниженню рівня насильства у кількох регіонах Африки .

Крім того, важливо підвищувати обізнаність громадськості про небезпеки, пов'язані з нелегальною зброєю, та залучати громадян до підтримання правопорядку. Освітні програми, громадські ініціативи та співпраця з неурядовими організаціями можуть допомогти зменшити рівень насильства і підвищити безпеку в суспільстві. У 2019 році в Кенії була впроваджена програма, спрямована на інформування населення про ризики, пов'язані з нелегальною зброєю, що призвело до зниження рівня насильства на 15% . Такі ініціативи демонструють, що просвітницька робота та активне залучення громадян до боротьби з нелегальним обігом зброї можуть мати значний позитивний вплив на безпеку суспільства. Підвищення рівня

обізнаності сприяє створенню безпечнішого середовища та зміцненню громадського порядку.

Загалом, незаконний обіг зброї має глибокий та суттєвий вплив на соціальну стабільність і громадську безпеку. Він сприяє зростанню рівня насильства, підриває довіру до державних інституцій, створює відчуття небезпеки серед населення і призводить до значних соціальних та економічних втрат. Для ефективної боротьби з цим явищем необхідно впроваджувати комплексні стратегії, що включають як національні, так і міжнародні заходи, а також підвищувати обізнаність громадськості та залучати громадян до підтримання правопорядку. Успішна боротьба з незаконним обігом зброї є ключовою для забезпечення соціальної стабільності та громадської безпеки.

РОЗДІЛ 4

МІЖНАРОДНІ АСПЕКТИ ПРОТИДІЇ НЕЗАКОННОМУ ОБІГУ ЗБРОЇ

4.1. Міжнародні договори та угоди щодо контролю за обігом зброї

Незаконний обіг зброї є глобальною проблемою, яка вимагає скоординованих зусиль на міжнародному рівні. Країни та міжнародні організації розробили різноманітні стратегії та ініціативи для боротьби з цією загрозою, спрямовані на запобігання потраплянню зброї до рук злочинців, терористів та інших нелегальних груп. Даний розділ присвячений аналізу міжнародного досвіду у боротьбі з незаконним обігом зброї, включаючи законодавчі рамки, успішні стратегії та роль міжнародних організацій.

Міжнародне законодавство відіграє ключову роль у регулюванні обігу зброї. Багато країн адаптували своє національне законодавство відповідно до міжнародних норм, що дозволяє підвищити ефективність боротьби з незаконним обігом зброї.

Міжнародні організації, такі як ООН, Інтерпол та Європол, відіграють важливу роль у координації зусиль країн у боротьбі з незаконним обігом зброї. Вони забезпечують обмін інформацією, підтримку у проведенні спільних операцій та технічну допомогу у вдосконаленні національних систем контролю.

Загалом, міжнародний досвід боротьби з незаконним обігом зброї демонструє важливість комплексного підходу, що включає законодавчі, оперативні та координаційні заходи. Аналіз цих підходів дозволяє визначити найефективніші стратегії та адаптувати їх до національних умов, що сприятиме підвищенню безпеки на глобальному рівні.

Законодавчі рамки та міжнародні угоди є фундаментальними елементами у боротьбі з незаконним обігом зброї. Вони створюють основу для координації зусиль між країнами, встановлюють стандарти та забезпечують механізми для моніторингу та запобігання нелегальній торгівлі зброєю.

Розробка та впровадження ефективних законодавчих інструментів є ключовим завданням для міжнародної спільноти у вирішенні цієї глобальної проблеми.

Однією з найбільш важливих міжнародних угод у цій сфері є Протокол проти незаконного виготовлення та обігу вогнепальної зброї, її частин і компонентів та боєприпасів, який доповнює Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності, також відомий як Протокол про вогнепальну зброю. Цей документ, прийнятий у 2001 році, має на меті сприяти, полегшувати та зміцнювати співпрацю між державами-учасницями у запобіганні, виявленні та розслідуванні злочинів, пов'язаних з незаконним обігом зброї¹³². Протокол визначає основні принципи щодо реєстрації, зберігання та переміщення зброї, а також зобов'язує країни вдосконалювати національні законодавства у відповідності до міжнародних стандартів.

Ще одним важливим документом є Міжнародна програма дій щодо запобігання та викорінення незаконної торгівлі легкими озброєннями в усіх її аспектах¹³³ (UNPoA), прийнята у 2001 році. Програма передбачає заходи з контролю за виробництвом, зберіганням, розповсюдженням та утилізацією легких озброєнь. UNPoA також сприяє міжнародному співробітництву та обміну інформацією між державами для більш ефективної боротьби з нелегальним обігом зброї (United Nations Programme of Action, 2020).

Крім того, у 2013 році було прийнято Договір про торгівлю зброєю (АТТ), який є першим глобальним інструментом, що регулює міжнародну торгівлю звичайними озброєннями. АТТ встановлює стандарти для передачі зброї між державами та зобов'язує країни оцінювати ризики, пов'язані з потенційними порушеннями прав людини та міжнародного гуманітарного права при експорті зброї. Станом на 2023 рік, 115 країн ратифікували АТТ, що підкреслює його важливість у глобальній системі контролю за обігом зброї.

¹³² UN, Protocol Against the Illicit Manufacturing of and Trafficking in Firearms, Their Parts and Components and Ammunition, Supplementing The United Nations Convention Against Transnational Organized Crime, Worldwide, 31 May 2001

¹³³ UN, United Nations Programme of Action, New-York, 2001

На регіональному рівні також існують важливі законодавчі ініціативи. Наприклад, у Європейському Союзі була розроблена система контролю за обігом зброї, яка включає директиви та регламенти, спрямовані на забезпечення безпеки та запобігання незаконному обігу зброї. Директива ЄС 91/477/ЄЕС щодо контролю за придбанням та володінням зброєю¹³⁴ встановлює обов'язкові вимоги для країн-членів щодо реєстрації зброї, перевірок покупців та обмежень на володіння певними видами вогнепальної зброї.

Законодавчі рамки також включають національні ініціативи, які підтримують міжнародні стандарти. Наприклад, у Сполучених Штатах Америки було прийнято кілька законів, спрямованих на боротьбу з нелегальним обігом зброї. Закон про контроль за зброєю (Gun Control Act) 1968 року¹³⁵ встановлює основні правила щодо торгівлі, перевезення та зберігання вогнепальної зброї, включаючи обов'язкову реєстрацію та ліцензування для торговців зброєю.

Важливу роль у зміцненні законодавчих рамок відіграють міжнародні організації, такі як ООН, Інтерпол та Європол. Вони забезпечують технічну підтримку країнам, надають допомогу у вдосконаленні національних законодавств та сприяють обміну інформацією між державами. Наприклад, Інтерпол проводить регулярні операції з виявлення та перехоплення незаконних партій зброї, а також надає підтримку національним правоохоронним органам у розслідуванні злочинів, пов'язаних з нелегальним обігом зброї.

Міжнародні угоди також передбачають створення механізмів моніторингу та звітності, які дозволяють оцінювати ефективність впроваджених заходів та виявляти прогалини у законодавстві. Наприклад, Договір про торгівлю зброєю передбачає щорічне подання державами-

¹³⁴ Official Journal of the European Communities, COUNCIL DIRECTIVE of 18 June 1991 on control of the acquisition and possession of weapons (91/477/EEC)

¹³⁵ Gun Control Act of 1968. // Bureau of Alcohol, Tobacco, Firearms and Explosives 1968. URL: <https://www.atf.gov/rules-and-regulations/gun-control-act>

учасницями звітів про здійснені експортні та імпорتنі операції з озброєнням, що сприяє прозорості та підзвітності у сфері міжнародної торгівлі зброєю.

Законодавчі рамки та міжнародні угоди є критично важливими інструментами у боротьбі з незаконним обігом зброї. Вони забезпечують основу для координації зусиль між країнами, встановлюють стандарти та механізми для моніторингу та запобігання нелегальній торгівлі зброєю. Впровадження ефективних законодавчих інструментів та забезпечення їх суворого дотримання є ключовими завданнями для міжнародної спільноти у вирішенні цієї глобальної проблеми. Аналіз та адаптація міжнародного досвіду до національних умов дозволить підвищити ефективність заходів боротьби з незаконним обігом зброї та забезпечити безпеку на глобальному рівні.

Боротьба з незаконним обігом зброї вимагає комплексних стратегій, які включають законодавчі, оперативні та координаційні заходи. Різні країни та міжнародні організації реалізували ряд успішних ініціатив, що демонструють ефективність цих підходів. Цей розділ висвітлює деякі з найуспішніших стратегій, що можуть служити прикладом для інших країн у боротьбі з цією проблемою.

Одним із найвідоміших прикладів є Програма з роззброєння, демобілізації та реінтеграції (DDR)¹³⁶ в Афганістані, яка була реалізована ООН у співпраці з урядом країни. Ця програма спрямована на збір та утилізацію нелегальної зброї, а також на реінтеграцію колишніх бойовиків у мирне суспільство. За даними ООН, з моменту запуску програми у 2003 році було зібрано понад 60,000 одиниць зброї, що значно знизило рівень насильства в країні.

Європейський Союз також демонструє успішний підхід до контролю за обігом зброї. Директива ЄС 91/477/ЄЕС щодо контролю за придбанням та володінням зброєю встановлює жорсткі вимоги щодо реєстрації та обліку

¹³⁶ Transitional Justice and DDR: The Case of Afghanistan. P. 1-4. // ICTJ. Jun 2009. URL: <https://www.ictj.org/sites/default/files/ICTJ-DDR-Afghanistan-ResearchBrief-2009-English.pdf>

вогнепальної зброї, а також обмежує доступ до певних видів зброї. Ця директива вимагає від країн-членів ЄС запровадження національних реєстрів вогнепальної зброї, обов'язкової перевірки покупців та посилення контролю за транскордонним переміщенням зброї. Завдяки цим заходам рівень нелегального обігу зброї в ЄС значно знизився.

Сингапур є ще одним прикладом країни з ефективною стратегією боротьби з незаконним обігом зброї. Законодавство Сінгапуру передбачає суворі покарання за незаконне володіння та торгівлю зброєю, включаючи смертну кару у випадках використання зброї для вчинення злочинів. Крім того, Сингапур має жорсткий контроль за імпортом, експортом та транзитом зброї через свою територію, що включає обов'язкову реєстрацію та ліцензування всіх видів зброї. Ці заходи сприяли значному зниженню рівня збройного насильства у країні.

На рівні міжнародних організацій важливим прикладом є діяльність Інтерполу. Інтерпол регулярно проводить операції з виявлення та перехоплення нелегальних партій зброї, а також надає підтримку національним правоохоронним органам у розслідуванні злочинів, пов'язаних з нелегальним обігом зброї.

Ще одним успішним прикладом є програма "Зброя за їжу" в Кенії¹³⁷, яка була запущена урядом країни у співпраці з ООН. Ця програма спрямована на зменшення кількості нелегальної зброї шляхом обміну зброї на продукти харчування та інші необхідні товари. З моменту запуску програми у 2005 році було зібрано понад 10,000 одиниць зброї, що сприяло зниженню рівня насильства та підвищенню безпеки у регіоні.

У Південній Америці, Колумбія демонструє успішний приклад боротьби з незаконним обігом зброї через програму "План Колумбія"¹³⁸, яка була запущена у співпраці зі Сполученими Штатами. Ця програма включає заходи з роззброєння незаконних збройних груп, зміцнення правоохоронних органів

¹³⁷ UNIDIR, Small Arms Management and Peacekeeping in Southern Africa, P. 56-57.

¹³⁸ Stone H. Corruption and Plan Columbia, Transparency International, June 2019, P. 24.

та забезпечення соціально-економічного розвитку регіонів, які страждають від насильства. За даними уряду Колумбії, з моменту запуску програми у 2000 році було зібрано та утилізовано понад 300,000 одиниць зброї, що сприяло значному зниженню рівня насильства у країні.

В Африці, країни Великого Африканського Рогу, такі як Кенія, Уганда та Ефіопія, успішно реалізували спільну програму з роззброєння, демобілізації та реінтеграції колишніх бойовиків. Ця програма спрямована на зменшення кількості нелегальної зброї в регіоні та реінтеграцію колишніх бойовиків у мирне суспільство. За даними Африканського Союзу, з моменту запуску програми у 2010 році було зібрано понад 50,000 одиниць зброї, що сприяло підвищенню стабільності та безпеки у регіоні.

Національні стратегії боротьби з незаконним обігом зброї також можуть включати ініціативи з підвищення обізнаності громадськості та залучення громадян до підтримання правопорядку. У 2019 році у Канаді було запуснено національну кампанію з підвищення обізнаності про небезпеки, пов'язані з нелегальною зброєю, що включала освітні програми у школах, громадські заходи та медіакампанії. Ця ініціатива сприяла зниженню рівня насильства та підвищенню безпеки у суспільстві.

Таким чином, успішні стратегії боротьби з незаконним обігом зброї демонструють важливість комплексного підходу, що включає законодавчі, оперативні та координаційні заходи. Вони показують, що поєднання суворих законодавчих рамок, ефективних правоохоронних заходів, міжнародної кооперації та залучення громадськості може сприяти значному зниженню рівня незаконного обігу зброї та підвищенню безпеки у суспільстві. Використання успішних практик інших країн може допомогти розробити та впровадити ефективні стратегії у боротьбі з цією глобальною проблемою.⁴

Міжнародні організації відіграють ключову роль у боротьбі з незаконним обігом зброї, забезпечуючи координацію, технічну підтримку, обмін інформацією та розробку глобальних стратегій для запобігання нелегальній торгівлі зброєю. Їхні зусилля спрямовані на зміцнення

національних систем контролю, підвищення прозорості та підзвітності, а також на створення механізмів для ефективного реагування на загрози, пов'язані з незаконним обігом зброї.

Організація Об'єднаних Націй (ООН) є однією з провідних міжнародних організацій, що займається питаннями контролю за обігом зброї. Важливою ініціативою ООН у цій сфері є Програма дій щодо запобігання та викорінення незаконної торгівлі легкими озброєннями в усіх її аспектах (UNPoA), прийнята у 2001 році. Ця програма спрямована на зміцнення міжнародного співробітництва та обміну інформацією між державами, розвиток національних стратегій контролю за обігом зброї, а також на підтримку роззброєння, демобілізації та реінтеграції колишніх бойовиків.

Інтерпол є ще однією ключовою міжнародною організацією, що бере активну участь у боротьбі з незаконним обігом зброї. Інтерпол забезпечує координацію міжнародних правоохоронних операцій, обмін інформацією та технічну підтримку для виявлення та перехоплення нелегальних партій зброї.

Європол, як правоохоронний орган Європейського Союзу, відіграє важливу роль у координації зусиль країн-членів у боротьбі з незаконним обігом зброї. Європол забезпечує обмін оперативною інформацією між країнами-членами, підтримує проведення спільних операцій та надає аналітичну підтримку для виявлення та розслідування злочинів, пов'язаних з незаконною торгівлею зброєю. Так, у 2019 році Європол провів операцію «Вікінг»¹³⁹, яка спрямована на розслідування нелегальної торгівлі вогнепальною зброєю в Європі, що призвела до арешту понад 200 осіб та конфіскації великої кількості зброї.

Африканський Союз (АС) також активно займається питаннями контролю за обігом зброї на континенті. АС розробив Африканську стратегію контролю за обігом легких озброєнь, яка включає заходи з підвищення

¹³⁹ 22 firearms traffickers arrested across Europe. // EUROPOL 3 Apr 2023. URL: <https://www.europol.europa.eu/media-press/newsroom/news/22-firearms-traffickers-arrested-across-europe>

ефективності національних систем контролю, розвиток регіонального співробітництва та підтримку програм роззброєння, демобілізації та реінтеграції (African Union, 2018). Завдяки цим зусиллям у багатьох країнах Африки вдалося значно знизити рівень насильства та підвищити стабільність.

Організація американських держав (ОАД) ще одна установа, яка відіграє важливу роль у боротьбі з незаконним обігом зброї в Латинській Америці та Карибському басейні. ОАД розробила Конвенцію проти виробництва та незаконного обігу вогнепальної зброї, боєприпасів, вибухових речовин та інших пов'язаних матеріалів, яка спрямована на зміцнення законодавчих та регуляторних рамок у регіоні, а також на підвищення ефективності правоохоронних органів. Завдяки цим заходам у багатьох країнах регіону вдалося знизити рівень нелегального обігу зброї та підвищити безпеку.

Крім того, міжнародні організації надають технічну допомогу країнам у впровадженні сучасних технологій для контролю за обігом зброї. Наприклад, ООН та Інтерпол надають підтримку країнам у розробці та впровадженні національних реєстрів вогнепальної зброї, систем маркування та відстеження зброї, а також у проведенні комплексних перевірок на кордонах. Це дозволяє підвищити ефективність контролю за обігом зброї та запобігти її потраплянню до рук злочинців.

Також варто відзначити, що у 2023 році тривали міжнародні, багатосторонні та регіональні ініціативи, спрямовані на посилення контролю за обігом товарів військового та подвійного призначення, що охоплюють звичайні озброєння, а також хімічну, біологічну та ядерну зброю разом із засобами їх доставки. Водночас російсько-українська війна продовжувала впливати на механізми багатосторонньої співпраці в галузі експортного контролю. Західні держави розширили санкційні заходи та ембарго на постачання озброєнь для Білорусі та Росії, а також активізували координацію міжнародних обмежень. Зокрема, було посилено співпрацю в межах Ради з торгівлі та технологій ЄС-США та запущено в червні ініціативу “Export

Enforcement Five” для ефективнішого контролю за дотриманням експортних обмежень¹⁴⁰.

Механізми контролю за торгівлею можуть слугувати інструментом для досягнення ширшого спектра стратегічних цілей у сфері міжнародної безпеки та зовнішньої політики. У 2023 році Нідерланди та Японія, у тісній співпраці зі Сполученими Штатами, запровадили національні обмеження на експорт напівпровідникових технологій. Водночас Європейська комісія представила проєкт Європейської стратегії економічної безпеки, в якому особливу увагу приділено впровадженню нових, більш скоординованих заходів контролю над передачею передових технологій.

Вплив російсько-української війни й надалі залишався значним для функціонування чотирьох багатосторонніх режимів експортного контролю: Австралійської групи (зосередженої на запобіганні поширенню хімічної та біологічної зброї), Режиму контролю за ракетними технологіями, Групи ядерних постачальників та Вассенаарської домовленості, яка регулює експорт звичайних озброєнь і технологій подвійного використання. Оскільки Росія є учасницею трьох із цих режимів, вони стикалися з труднощами у досягненні консенсусу щодо ключових рішень. Проте, попри політичні суперечності, ці структури змогли поступово оновлювати контрольні списки та продовжувати технічні обговорення.

Таким чином, було досліджено міжнародні договори та угоди щодо контролю за обігом зброї. Також встановлено, що успішна боротьба з незаконним обігом зброї вимагає тісної координації та співпраці між різними міжнародними організаціями, урядами та неурядовими організаціями. Спільні зусилля, спрямовані на зміцнення законодавчих та регуляторних рамок, підвищення ефективності правоохоронних органів та розвиток міжнародного

¹⁴⁰ Щорічник СІПРІ 2023: Озброєння, роззброєння та міжнародна безпека // Центр Разумкова. 2024. URL: <https://razumkov.org.ua/images/2024/07/24/2024-SIPRI-SUMMARY-1-SITE.pdf>

співробітництва, можуть значно знизити рівень нелегальної торгівлі зброєю та підвищити безпеку на глобальному рівні.

4.2. Регулювання обігу зброї за зарубіжним законодавством

Законодавчі підходи до регулювання боротьби з незаконним обігом і використанням вогнепальної зброї різняться в залежності від країни. Доречно розглянути кілька прикладів. У США, наприклад, згідно з офіційними даними, в обігу знаходиться приблизно 300 мільйонів одиниць вогнепальної зброї¹⁴¹. Для громадян цієї країни придбати бажану зброю не становить особливих труднощів. Однак законодавство суворо обмежує доступ до зброї певним категоріям осіб. До них належать ті, хто відбув понад рік у в'язниці, знаходиться у розшуку, є наркозалежним, має психічні розлади, перебуває в країні нелегально, або був звільнений з військової служби за скоєння злочинів.

У США на федеральному рівні контроль над злочинами, що порушують правила поводження із предметами підвищеної небезпеки, регулюється нормами Федерального кодексу і відповідними правилами. Згідно з цими нормами, незаконний обіг зброї охоплює цілу низку протиправних дій, включаючи нелегальне придбання, зберігання, використання, транспортування, передачу, модифікацію, продаж, розповсюдження, виробництво, імпорт, а також заволодіння зброєю різними способами. Крім того, до злочинів відносяться і порушення правил виготовлення, зберігання та торгівлі зброєю, у тому числі викраденою.

У Сполученому Королівстві вогнепальна зброя була заборонена з 1997 року, що відображає жорстку політику, спрямовану на пом'якшення небезпек, пов'язаних з її використанням. Цей суворий підхід до регулювання зброї призначений для запобігання несприятливих наслідків, у тому числі смертельних випадків, пов'язаних із вогнепальною зброєю. Згідно з Кримінальним кодексом Великої Британії, різні дії вважаються

¹⁴¹ Балик Д. Легалізація зброї в Україні: за і проти // ІАС. URL: <http://iac.org.ua/legalizatsiya-zbroyi-v-ukrayini-za-i-proti/>

кримінальними злочинами, включаючи несанкціоноване поводження зі зброєю та незаконне зберігання вогнепальної зброї. Також забороняється володіння пневматичною зброєю без законного обґрунтування чи вагомих причин. Крім того, у Сполученому Королівстві заборонено поводження з конкретною пневматичною зброєю, яка може бути модифікована для стрільби бойовими патронами¹⁴²и.

У Данії кримінальний кодекс не містить окремого розділу чи глави, присвяченої виключно злочинам, пов'язаним зі зброєю, боєприпасами, вибуховими речовинами та вибуховими пристроями. Натомість такі злочини розглядаються відповідно до глави 20 Кримінального кодексу Данії під назвою «Злочини, що загрожують суспільству». Ця глава містить положення, які передбачають кримінальну відповідальність за діяльність, пов'язану з незаконним виробництвом, зберіганням, перевезенням, використанням або передачею зброї та вибухових речовин.

У Федеративній Республіці Німеччини законне право громадян на володіння та носіння зброї бере свій початок у 1928 році, коли вперше було лібералізовано правила щодо вогнепальної зброї. Сьогодні будь-який громадянин Німеччини віком від 18 років може володіти зброєю, якщо він надасть підтвердження як розумової, так і фізичної придатності. Незважаючи на цю давню законодавчу базу, у Німеччині зараз діє один із найсуворіших режимів контролю над зброєю в Європі, що відображає її зобов'язання підтримувати суворий нагляд за володінням та використанням вогнепальної зброї.

У Китайській Народній Республіці Кримінальний кодекс (статті 114-139) передбачає правові наслідки за низку правопорушень, пов'язаних із вогнепальною зброєю, бойовими припасами та вибуховими речовинами. Йдеться про незаконне виготовлення, придбання, збут, поштову доставку та зберігання таких предметів. Кодекс також криміналізує наявність

¹⁴² Вареник Н. Зброя самооборони: дорого, небезпечно і незаконно // Дзеркало тижня. URL: <http://gazeta.dt.ua/business/zbroya-samooboroni-dorogo-nebezpechno-i-nezakon-no-html>

вогнепальної зброї, боєприпасів, холодної зброї, вибухових, легкозаймистих і токсичних речовин у громадських місцях або громадському транспорті. Крім того, окремі положення розкидані по інших розділах Кримінального кодексу. Зокрема, стаття 297 у розділі 6 «Злочини проти порядку державного управління» стосується кримінальної відповідальності за носіння забороненої зброї чи вибухових речовин під час публічних зібрань чи масових заходів, що має чітку нормативну спрямованість порівняно з іншими розділами.

Контроль за володінням зброєю в Японії є одним із найсуворіших у світі серед демократичних країн. У країні діє майже повна заборона на володіння та використання зброї, за винятком пневматичної. Враховуючи, що випадки незаконного поводження зі зброєю є прихованими, японське законодавство надало поліції розширені повноваження для боротьби з такими порушеннями. Поліцейські в Японії мають право зупиняти та обшукувати будь-яку особу, якщо існують вагомі підозри щодо можливого володіння нею вогнепальною або холодною зброєю¹⁴³. Закони країни надають поліції широкі повноваження щодо обшуку та затримання осіб, підозрюваних у незаконному зберіганні зброї, що відображає тверду позицію країни щодо запобігання злочинам, пов'язаним зі зброєю та вибухівкою. За КК Японії злочинним є незаконне зберігання вогнепальної зброї, що передбачає максимальний розмір покарання до 15 років ув'язнення.

На підставі вивченого законодавства зарубіжних країн, встановлено, що натеper існує дві специфічні групи злочинів у сфері незаконного обігу та застосування вогнепальної зброї:

- 1) злочини, пов'язані з діяльністю злочинних організацій: створення збройних груп та злочинних спільнот (КК ФРН), бандитизм (ФККП США);
- 2) злочини, пов'язані з неналежним поводженням з предметами, що становлять підвищену суспільну небезпеку, такі як незаконне виготовлення, зберігання, носіння, використання, придбання, збут чи передача зброї та

¹⁴³ Kopel D. Japanese Gun Control // Gun Site. URL: <http://www.guncite.com/-journals/dkjgc.html>

вибухових речовин, по-різному розглядаються в кримінальному законодавстві США, Великої Британії, Данії, Китайської Народної Республіки та Японії.¹⁴⁴

Протягом 2023 року на глобальному, багатосторонньому та регіональному рівнях тривали активні заходи щодо посилення контролю над торгівлею товарами військового та подвійного призначення. Це охоплювало регулювання експорту звичайних озброєнь, хімічної, біологічної та ядерної зброї, а також систем їх доставки. Водночас російсько-українська війна залишалася ключовим фактором, що впливав на міжнародну співпрацю у сфері експортного контролю. Країни Заходу посилили санкційні заходи, розширили ембарго на постачання зброї до Білорусі та Росії, а також активізували координацію зусиль щодо його дотримання. Одним із важливих кроків стало використання платформи Ради з торгівлі та технологій ЄС-США для розширення контрольних механізмів. У червні Австралія, Велика Британія, Канада, Нова Зеландія та США розробили спільні рекомендації для промислових і наукових установ, спрямовані на виявлення спроб Росії обходити експортні обмеження¹⁴⁵.

За період 2019–2023 років обсяг міжнародних поставок основних озброєнь зменшився на 3,3% порівняно з 2014–2018 роками, однак залишався на 3,2% вищим, ніж у 2009–2013 роках. Незважаючи на зниження в порівнянні з попереднім п'ятирічним періодом, рівень міжнародної торгівлі зброєю залишався одним із найвищих після закінчення Холодної війни. Проте ці показники все ще приблизно на 35% нижчі за рекордні обсяги постачання озброєнь, зафіксовані в період найвищої інтенсивності гонки озброєнь під час Холодної війни (Додаток Г).

Закупівля озброєнь країнами, особливо у закордонних виробників, часто обумовлена військовими конфліктами та зростаючою політичною

¹⁴⁴ Бойко І.В. Зарубіжний досвід у сфері правового регулювання протидії злочинам з незаконного обігу та застосування вогнепальної зброї // International scientific and practical conference. 2021. №10. С. 193 – 199.

¹⁴⁵ Щорічник СІПРІ 2023: Озброєння, роззброєння та міжнародна безпека // Центр Разумкова. 2024. URL: <https://razumkov.org.ua/images/2024/07/24/2024-SIPRI-SUMMARY-1-SITE.pdf>

напруженістю. З огляду на посилення цих чинників у більшості регіонів, зокрема в Європі, попит на основні види озброєнь залишається стабільно високим або навіть зростає. У найближчі роки цей попит, ймовірно, задовольнятиметься переважно за рахунок імпорتنих поставок. Ключову роль у міжнародній торгівлі зброєю продовжують відігравати далекобійні системи ураження наземних цілей, зокрема сучасні бойові літаки, ракетне озброєння, а також значно дешевші й простіші в експлуатації безпілотні літальні апарати.

У період 2019-2023 років основними постачальниками озброєнь виступали 66 країн, проте більшість із них здійснювали лише незначні обсяги експорту. Левова частка міжнародної торгівлі зосереджувалася у 25 найбільших експортерів, на яких припадало 98% загального обсягу поставок. П'ятірка світових лідерів – США, Франція, Росія, Китай і Німеччина – контролювала 75% глобального ринку.

За останні роки позиції окремих гравців зазнали суттєвих змін: частка США у світовому експорті продовжила зростати, тоді як роль Росії поступово зменшувалася. У порівнянні з 2014-2018 роками обсяги американського експорту зброї у 2019-2023 роках зросли на 17%, що призвело до збільшення їхньої частки у світовому ринку з 34% до 42%. Натомість Росія втратила позиції – її експорт скоротився на 53%, а частка в загальному обсязі поставок зменшилася з 21% до 11%. Водночас Франція змогла суттєво наростити свої показники: її експорт основних озброєнь за цей період зріс на 47%, що дозволило країні стати другим за величиною постачальником зброї у світі (табл. 4.1).

Таблиця 4.1

Головні експортери та імпортери зброї у 2019–2023 рр.¹⁴⁶

Головні експортери	Частка	Головні імпортери	Частка
США	42	Індія	9,8

¹⁴⁶ SIPRI Arms Transfers Database // Stockholm International Peace Research Institute. Stockholm, 2025. URL: <https://www.sipri.org/databases/armstransfers>

Франція	11	Саудівська Аравія	8,4
Росія	11	Катар	7,6
Китай	5,8	Україна	4,9
Німеччина	5,6	Пакистан	4,3
Італія	4,3	Японія	4,1
Велика Британія	3,7	Єгипет	4,0
Іспанія	2,7	Австралія	3,7
Ізраїль	2,4	Південна Корея	3,1
Південна Корея	2,0	Китай	2,9

Аналіз запланованих майбутніх постачань основних видів озброєнь свідчить про збереження домінуючих позицій США на глобальному ринку експорту зброї. Водночас Франція, яка вже зміцнила свої позиції, ймовірно, ще більше закріпиться на другому місці серед найбільших постачальників.

Прогнози також вказують на подальше скорочення експорту озброєнь з боку Росії, що може відбутися ще значнішими темпами. У той же час, інші провідні експортери з першої десятки, найімовірніше, збережуть стабільний рівень постачань або навіть нарощуватимуть обсяги продажів.

Таким чином, було розглянуто особливості регулювання обігу зброї відповідно до зарубіжного законодавства. Зважаючи на різницю у врегулюванні даного питання законодавством країн, важливо також розглянути пропозиції, щодо покращення заходів боротьби з незаконним обігом зброї.

4.3. Пропозиції щодо покращення міжнародних заходів боротьби з незаконним обігом зброї

Ефективна боротьба з незаконним обігом зброї вимагає міцної координації та співпраці між міжнародними організаціями, урядами та неурядовими організаціями. Колективні зусилля, зосереджені на вдосконаленні законодавчої та нормативної бази, підвищенні ефективності правоохоронних органів і сприянні міжнародному партнерству, можуть

призвести до значного скорочення незаконної торгівлі зброєю та сприяти зміцненню глобальної безпеки.

Покращення міжнародних заходів боротьби з незаконним обігом зброї потребує комплексного підходу. Ключовим у даному напрямку буде зміцнення існуючого механізму, а також впровадження нових ініціатив. Зважаючи на досвід останніх років, важливим є посилення міжнародного співробітництва. Найбільш доречним є створити міжнародну платформу для обміну розвідувальними даними про незаконні постачання зброї між країнами, зокрема інформацією про злочинні угруповання та маршрути контрабанди. Країни-учасниці мають залучатись у проведення спільних міжнародних операцій для виявлення та знешкодження мереж незаконного обігу зброї, що діють на кількох континентах¹⁴⁷. Такі дії підштовхнуть до створення загальних міжнародних стандартів для криміналізації незаконного обігу зброї та гармонізації національних законів щодо контролю за її обігом. Зобов'язання країн регулярно подавати звіти до міжнародних організацій про заходи, вжиті для боротьби з незаконним обігом зброї. За порушення домовленостей та законів необхідні більш жорсткі санкції проти компаній та держав, які порушують міжнародні правила торгівлі зброєю.

Для кожної країни важливим зходом є посилення митного контролю. Для цього варто провести спеціальне навчання для підвищення кваліфікації працівників митних служб і прикордонників, щоб вони могли ефективніше виявляти ознаки контрабанди зброї. Впровадження сучасних технологій, таких як сканування контейнерів та використання систем штучного інтелекту для аналізу ризиків при перевірці товарів на кордонах буде найбільш доречним.

¹⁴⁷ Buscemi F. Illicit firearms proliferation in the EU periphery: The case of Ukraine, in *Triggering Terror: Illicit Gun Markets and Firearms Acquisition of Terrorist Networks in Europe*. Flemish Peace Institute, 2018, 475 p.

Створення глобальних стандартів контролю за виробництвом зброї та технологій подвійного призначення, щоб запобігти потраплянню зброї на чорний ринок.

Крім того, важливим є покращення загальної ситуації у суспільстві, адже зменшення попиту на нелегальну зброю призводитиме до скорочення її пропозиції. Для цього слід більше уваги приділяти роботі правоохоронних структур. Впровадження програм, що заохочують добровільну здачу незаконної зброї населенням та створення механізмів реінтеграції осіб, які відмовились від неї, а також розробка програм соціальної підтримки в регіонах з високим рівнем злочинності для зменшення попиту на зброю як засіб самозахисту чи кримінальної діяльності.

Таким чином, такі пропозиції можуть суттєво покращити міжнародні зусилля у боротьбі з незаконним обігом зброї, підвищивши ефективність контролю та сприяючи глобальній безпеці.

ВИСНОВКИ

У результаті дослідження автор дійшов таких висновків:

1. Досліджено стан наукової розробки проблеми у вітчизняній та зарубіжній міжнародно-політичній науці. Всі дослідження було класифіковано за країнознавчим підходом: роботи вітчизняних авторів, європейських фахівців у галузі міжнародних відносин, науковців зі США. Розглянувши українських дослідників можна відзначити, що вони у більшості випадків розглядають саме український аспект даного питання та міжнародну проблему поширення нелегального обігу зброї у загальному розумінні. Встановлено, що питання незаконного обігу на прикладі країн Європи є досить популярним серед науковців, які розглядають правове регулювання протидії злочинам з незаконного обігу та застосування вогнепальної зброї. Також аналізують дану проблему у розрізі кримінальних покарань та міжнародну співпрацю у сфері запобігання злочинності на сучасному етапі. Досліджено значення міжнародно-правового регулювання обігу зброї у світі. Також науковці приділяли значення вивченню чорного ринку зброї в глобалізованому світі злочинності, зосередивши увагу на транснаціональний характер чорного ринку зброї та боєприпасів, що обумовлюється певними чинниками. Щодо інших науковців, то вони у своїх працях розглядали значення незаконного обігу зброї для України, а саме нормативного регулювання протидії незаконному обігу зброї в Україні, беручи до уваги військові дії та підвищення ризиків поширення нелегальної зброї. Закордонні ж дослідники, а саме європейські науковці та науковців із США також приділяли увагу вивченню даного питання. Зарубіжні науковці розглядають незаконний обіг зброї є однією з ключових загроз глобальній безпеці, що впливає на численні сфери міжнародних відносин, зокрема тероризм, регіональні конфлікти, торгівлю людьми та наркотиками. Крім цього, досліджено пропозиції, щодо вдосконалення регулювання поширення вогнепальної зброї. Крім цього, досліджено результати аналізу правових наслідків, пов'язаних із нелегальним

обігом зброї, що охоплює широкий спектр аспектів. Зокрема, це стосується кримінальних правопорушень, що напряду пов'язані із використанням вогнепальної зброї, ослабленням ефективності правоохоронних структур, підризом суспільної довіри до державних інституцій, значними економічними втратами, а також сприянням зростанню інших видів організованої злочинності.

2. Охарактеризовано джерельну базу дослідження, яку можна умовно поділити на такі групи, як документи глав держав та урядів, договори та документи міжнародних організацій, аналітичні звіти міжнародних організацій, публікації ЗМІ. Щодо першої групи, то було розглянуто Угоду між Кабінетом Міністрів України і Урядом Республіки Польща про співробітництво в сфері боротьби з організованою злочинністю, Спільні безпекові зобов'язання між Україною та Європейським Союзом тощо. До другої групи належать Пленарному засіданні у грудні 2003 р.. Директива ради від 18 червня 1991 року про контроль за придбанням зброї та володінням нею, а також Директива Європейської Комісії від 16 січня 2019 р., конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності, протокол проти незаконного виготовлення та обігу вогнепальної зброї, Резолюція ГА ООН від 31 травня 2001р. тощо. До третьої групи належить результати глобального дослідження незаконного обігу вогнепальної зброї, протокол протидії незаконній торгівлі зброєю та її зв'язком з транснаціональною організованою злочинністю та тероризмом та сприяння міжнародній співпраці та звіти СІПРІ. Остання група публікації ЗМІ представлена низкою публікацій, які описують дану проблему.

3. Визначено незаконний обіг зброї. Було проведено глибокий аналіз основних концепцій і наукових категорій міжнародно-політичної науки, які лягли в основу теоретичного обґрунтування досліджуваної проблеми. Основною науковою категорією, до якої звертався автор, була «зовнішня політика держави» та «міжнародні відносини», «незаконний обіг зброї», «ядерна зброя» тощо. Розглянуто різні точки зору, щодо поняття міжнародної

безпеки. Тому були визначені різні ключові моменти, можна узагальнити, що міжнародна безпека – стан відносин між державами та міжнародними акторами, який забезпечує мінімізацію ризиків виникнення конфліктів, тероризму та інших загроз, пов'язаних із незаконною зброєю. Крім цього, під час написання роботи автор прийняв типовий методологічний підхід до своїх досліджень у сфері міжнародних відносин. У ході проведеного дослідження були застосовані такі основні принципи: об'єктивність, системність та точність термінології. Автор орієнтувався на комплексний, системний, інституційний та аксіологічний підходи в процесі аналізу обраної теми. Автор застосував загальнонаукові методи, зокрема: аналізу, синтезу, дедукції та індукції, теоретичного узагальнення, аналіз документів та літератури, статистичний аналіз, порівняльний аналіз, описово-хронологічний, геополітичного аналізу, компаративний метод, ретроспективний, контент-аналіз, узагальнення та групування, кейсовий метод та метод системного підходу.

4. Проаналізовано причини та мотивацію незаконного обігу зброї. Встановлено, що незаконний обіг зброї є складним і багатофакторним явищем, яке охоплює широкий спектр економічних, соціально-політичних та технологічних чинників. Аналіз причин та мотивацій є важливим для розробки ефективних стратегій протидії незаконному обігу зброї та забезпечення безпеки як на національному, так і на міжнародному рівнях, тому доречно розглянути окремо декілька груп чинників. Серед чинників, було виокремлено економічні чинники. Вони визначають як мотивацію злочинців, так і можливості для розширення цього виду діяльності. Висока прибутковість цього бізнесу, попит на зброю, корупція та економічна нестабільність створюють сприятливі умови для розширення цього виду діяльності. Другою групою стали соціально-політичні чинники, які відіграють значну роль у формуванні умов для незаконного обігу зброї. Політична нестабільність, збройні конфлікти, високий рівень злочинності та недостатня ефективність правоохоронних органів створюють сприятливі умови для розвитку цього

явища. Також сюди було віднесено технологічні аспекти, що є не менш важливими чинниками, що впливають на незаконний обіг зброї, оскільки вони визначають способи виробництва, транспортування, зберігання та продажу зброї.

5. Розглянуто основні канали та маршрути незаконного обігу зброї у світі. Логістичні маршрути та транспортна інфраструктура відіграють ключову роль у нелегальному обігу зброї, оскільки саме вони визначають ефективність її переміщення через міжнародні кордони. Контрабандисти застосовують широкий спектр тактик і маршрутів, спрямованих на безперешкодне транспортування зброї від постачальників до кінцевих отримувачів. Для цього вони використовують морські, авіаційні та наземні шляхи, інтегруючи складні логістичні схеми, які дозволяють приховувати заборонені вантажі серед законних товарів, мінімізуючи ризики виявлення. Так було розглянуто різні транспортні шляхи серед яких морські шляхи, повітряні шляхи, наземні шляхи, тощо. Важливу роль у боротьбі з незаконним обігом зброї відіграє міжнародна співпраця та обмін інформацією. Роль кордонів та митних служб у протидії незаконному обігу зброї є незамінною. Для підвищення ефективності митних перевірок необхідно впроваджувати сучасні технології, посилювати міжнародну співпрацю, покращувати законодавчу базу та забезпечувати належний рівень фінансування та підтримки митних служб.

6. Досліджено незаконний обіг зброї. Встановлено, що у 2023 році світові військові витрати продовжили зростати дев'ятий рік поспіль, перевищивши позначку в 2,4 трлн. дол., що становило 6,8%, і стало найзначнішим зростанням із 2009 року та встановило новий рекорд. Як результат, військовий тягар, тобто частка військових витрат у світовому ВВП, збільшився до 2,3%. Сполучені Штати залишалися лідером за обсягами військових витрат у світі. Також було більш детально досліджено маршрути вилученої вогнепальної зброї, що вказує на те, що потоки транснаціональної контрабанди здебільшого зосереджені в межах окремих континентів. Північна

Америка займає ключову роль як основний субрегіон-відправник до інших регіонів, зокрема до Південної та Центральної Америки, а також Західної Азії. Європу ж виділяють як регіон із найбільшою різноманітністю конфіскованої зброї. Серед вогнепальної та стрілецької зброї та легкої зброї пістолети становили близько 35 відсотків вилучень, потім рушніці (27 %) і гвинтівки (22 %). Револьвери становили 11%, а автоматична зброя була менш поширена – лише 4,5%. Крім того, в Європі зафіксовано найвищу різноманітність типів зброї, ймовірно, через поширеність переробки зброї та інших інноваційних методів придбання незаконної зброї.

7. Проаналізовано економічно-соціальні наслідки: тероризм, конфлікти, нестабільність. Серед інших наслідків саме тероризм є найбільш очевидним, адже незаконна торгівля зброєю надає терористичним організаціям доступ до зброї, що дозволяє їм здійснювати насильницькі напади та дестабілізувати регіони. Цей доступ посилює охоплення та летальність таких груп. Крім цього, незаконна торгівля зброєю підриває уряди та послаблює державні інститути, що призводить до політичної нестабільності, хаосу та конфліктів. Оскільки конфлікти посилюються, а регіони стають більш небезпечними, населення змушене тікати, створюючи масові кризи біженців та переміщення. Країни, які постраждали від незаконної торгівлі зброєю, повинні виділяти значні ресурси на безпеку, правоохоронні органи та військові витрати, відволікаючи кошти від таких основних соціальних послуг, як освіта та охорона здоров'я. Регіони, які страждають від насильства та нестабільності через незаконну торгівлю зброєю, стають менш привабливими для торгівлі та інвестицій, що призводить до економічної стагнації та бідності. У результаті цих дій можна стверджувати, що незаконна торгівля зброєю не лише посилює насильство та конфлікти, а й підриває глобальну безпеку, руйнує економіку та спричиняє масові людські страждання.

8. Визначено специфіку зв'язку регіональних конфліктів із незаконним обігом зброї. Встановлено, що найбільш вагому роль у збільшенні

незаконного обігу зброї відіграють країни Африки. На території Європи найбільш складною ситуацією залишається війна в Україні. Надати остаточну оцінку кількості вогнепальної зброї в Україні є складним завданням. Українська влада наразі не має точних даних щодо кількості законної зброї, яка знаходиться в руках урядових сил і цивільних. Російське вторгнення значно прискорило розповсюдження зброї в Україні, зробивши її доступною для широкого кола людей. До того ж з лютого 2022 року з'явилося нове значне джерело нерегульованого озброєння: російська зброя та військова техніка, залишена на полі бою або покинута через масштабні та часто швидкі відступи російських військ. Примітно, що українські військові зараз використовують більше танків, захоплених у російських військ, ніж тих, які постачають західні союзники. Оцінка ситуації на підконтрольних Росії територіях станом на лютий 2022 року виявляється особливо складною. Регіони «ДНР» і «ЛНР» де-факто діяли як кримінальні анклав, лідери яких були глибоко залучені в різні форми нелегальної торгівлі, а їхня економіка значною мірою залежала від організованої злочинності.

9. Досліджено вплив на національну безпеку, соціальну стабільність та громадську безпеку. Варто зазначити, що терористичні організації використовують нелегальну зброю для здійснення своїх операцій, що мають вплив на національну безпеку в країні. Нелегальна зброя може використовуватися для здійснення державних переворотів, підтримки сепаратистських рухів та інших форм політичного насильства. Вплив на національну безпеку включає також економічні нюанси. Економічні витрати, пов'язані з незаконним обігом зброї, є значними, оскільки країни змушені витрачати великі ресурси на боротьбу з цим явищем, зокрема на правоохоронні заходи, судові процеси та утримання злочинців. Також незаконний обіг зброї має глибокий вплив на соціальну стабільність і громадську безпеку. Він сприяє зростанню рівня насильства, підриває довіру до державних інституцій, створює почуття небезпеки серед населення і призводить до значних соціальних та економічних втрат. Нелегальне

поширення нелегальної зброї також підриває довіру до правоохоронних органів і державних інституцій. Для подолання цих викликів необхідно впроваджувати комплексні стратегії, що включають як національні, так і міжнародні заходи.

10. Вивчено особливості міжнародних договорів та угод щодо контролю за обігом зброї. Міжнародне законодавство відіграє ключову роль у регулюванні обігу зброї. Багато країн адаптували своє національне законодавство відповідно до міжнародних норм, що дозволяє підвищити ефективність боротьби з незаконним обігом зброї. Міжнародні організації, такі як ООН, Інтерпол та Європол, відіграють важливу роль у координації зусиль країн у боротьбі з незаконним обігом зброї. В цілому міжнародний досвід боротьби з незаконним обігом зброї демонструє важливість комплексного підходу, що включає законодавчі, оперативні та координаційні заходи. Аналіз цих підходів дозволяє визначити найефективніші стратегії та адаптувати їх до національних умов, що сприятиме підвищенню безпеки на глобальному рівні. Так було проаналізовано низку документів. Також важливу роль у зміцненні законодавчих рамок відіграють міжнародні організації, такі як ООН, Інтерпол та Європол. Вони забезпечують технічну підтримку країнам, надають допомогу у вдосконаленні національних законодавств та сприяють обміну інформацією між державами. Міжнародні угоди також передбачають створення механізмів моніторингу та звітності, які дозволяють оцінювати ефективність впроваджених заходів та виявляти прогалини у законодавстві. Успішна боротьба з незаконним обігом зброї вимагає тісної координації та співпраці між різними міжнародними організаціями, урядами та неурядовими організаціями.

11. Розглянуто процес регулювання обігу зброї за зарубіжним законодавством. На прикладі різних країн визначено основні заходи, що мають місце в боротьбі із незаконним обігом зброї. У США, наприклад, згідно з офіційними даними, в обігу знаходиться приблизно 300 мільйонів одиниць вогнепальної зброї. У США на федеральному рівні контроль над злочинами,

що порушують правила поведження із предметами підвищеної небезпеки, регулюється нормами Федерального кодексу і відповідними правилами. Згідно з цими нормами, незаконний обіг зброї охоплює цілу низку протиправних дій, включаючи нелегальне придбання, зберігання, використання, транспортування, передачу, модифікацію, продаж, розповсюдження, виробництво, імпорт, а також заволодіння зброєю різними способами. Наступним прикладом є Сполучене Королівство, де вогнепальна зброя була заборонена з 1997 року, що відображає жорстку політику, спрямовану на пом'якшення небезпек, пов'язаних з її використанням. Цей суворий підхід до регулювання зброї призначений для запобігання несприятливих наслідків, у тому числі смертельних випадків, пов'язаних із вогнепальною зброєю. Крім того, у Сполученому Королівстві заборонено поведження з конкретною пневматичною зброєю, яка може бути модифікована для стрільби бойовими патронами. У Данії такі злочини розглядаються відповідно до глави 20 Кримінального кодексу Данії під назвою «Злочини, що загрожують суспільству», що містить положення, які передбачають кримінальну відповідальність за діяльність, пов'язану з незаконним виробництвом, зберіганням, перевезенням, використанням або передачею зброї та вибухових речовин. Натомість у Німеччини законне право громадян на володіння та носіння зброї бере свій початок у 1928 році, коли вперше було лібералізовано правила щодо вогнепальної зброї. Сьогодні будь-який громадянин Німеччини віком від 18 років може володіти зброєю, якщо він надасть підтвердження як розумової, так і фізичної придатності.

Запропоновано пропозиції щодо покращення міжнародних заходів боротьби з незаконним обігом зброї. Доведено, що покращення міжнародних заходів боротьби з незаконним обігом зброї потребує комплексного підходу. Перш за все варто звернути увагу на зміцнення існуючого механізму, а також впровадження нових ініціатив. Зважаючи на досвід останніх років, важливим є посилення міжнародного співробітництва. У цьому випадку, найдоречнішим є створити міжнародну платформу для обміну розвідувальними даними про

незаконні постачання зброї між країнами, зокрема інформацією про злочинні угруповання та маршрути контрабанди. Для кожної країни важливим заходом є посилення митного контролю. Впровадження сучасних технологій, таких як сканування контейнерів та використання систем штучного інтелекту для аналізу ризиків при перевірці товарів на кордонах буде найбільш доречним. Важливим також є створення глобальних стандартів контролю за виробництвом зброї та технологій подвійного призначення, щоб запобігти потраплянню зброї на чорний ринок. Також важливим є покращення загальної ситуації у суспільстві, адже зменшення попиту на нелегальну зброю призводитиме до скорочення її пропозиції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

Джерела

Документи глав держав та урядів

1. Угода між Кабінетом Міністрів України і Урядом Республіки Польща про співробітництво в сфері боротьби з організованою злочинністю (Із змінами, внесеними згідно з Угодою (616_252) від 27.08.2015) // Верховна Рада України. Законодавство. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/616_049#Text
2. Спільні безпекові зобов'язання між Україною та Європейським Союзом (27 червня 2024 року) // Офіційний сайт Президента України. URL: <https://www.president.gov.ua/news/spilni-bezpekovi-zobovyazannya-mizh-ukrayinoyu-ta-yevropejsk-91801>
3. Торговці зброєю, схрони та арсенали боєприпасів: результати роботи Нацполіції за рік // Міністерство Внутрішніх Справ України. URL: <https://mvs.gov.ua/news/torgovci-zbrojeiu-sxroni-ta-arsenali-bojepripasiv-rezultati-roboti-nacpoliciyi-za-rik>
4. Kangaroo `95 defence exercises, Senator Margetts // Parliament of Australia. URL: <https://parlinfo.aph.gov.au/parlInfo/search/display/display.w3p;db=CHAMBER;id=chamber/hansards/1995-05-09/0181;query=Id:%22chamber/hansards/1995-05-09/0032%22>

Договори та документи міжнародних організацій

5. Вассенаарська домовленість щодо контролю за експортом звичайних озброєнь та товарів і технологій подвійного використання (зі змінами, внесеними на Пленарному засіданні у грудні 2003 р.) // Верховна Рада України. Законодавство. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_177#Text

6. Директива ради від 18 червня 1991 року про контроль за придбанням зброї та володінням нею (91/477/ЄЕС) // Zakononline. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/155357___666060
7. Директива Європейської Комісії (ЄК) від 16.01.2019 р. № 2019/68 // Верховна Рада України. Законодавство. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_017-19#Text
8. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності // Верховна Рада України. Законодавство. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_789#Text
9. Конвенція про заборону або обмеження застосування конкретних видів звичайної зброї, які можуть вважатися такими, що завдають надмірних ушкоджень або мають невибіркову дію. Текст Конвенції українською мовою з поправкою, внесеною 21 грудня 2001 року // Верховна Рада України. Законодавство. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_266#Text
10. Протокол проти незаконного виготовлення та обігу вогнепальної зброї, її складових частин і компонентів, а також боєприпасів до неї, який доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності // Верховна Рада України. Законодавство. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_792#Text
11. Резолюція ГА ООН 55/255 від 31 травня 2001р // Zakononline. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/228067___228132
12. 22 firearms traffickers arrested across Europe. // EUROPOL 3 Apr 2023. URL: <https://www.europol.europa.eu/media-press/newsroom/news/22-firearms-traffickers-arrested-across-europe>
13. 27 million children out of school in conflict zones. // UNICEF 18 Sept 2017. URL: <https://www.unicef.org/press-releases/27-million-children-out-school-conflict-zones>
14. 288 dark web vendors arrested in major marketplace seizure. // EUROPOL 2 May 2023. URL: <https://www.europol.europa.eu/media->

- press/newsroom/news/288-dark-web-vendors-arrested-in-major-marketplace-seizure
15. Addressing maritime law enforcement challenges. // IMO 2019. URL: <https://www.imo.org/en/MediaCentre/MeetingSummaries/Pages/IMO-INTERPORTPOLICE-Symposium--.aspx>
 16. General Assembly 1. Measures against illegal arms trade. Report 2024 // General Assembly. URL: <https://mun.disdh.nl/wp-content/uploads/2024/01/GA1-measures-against-illegal-arms-trade.pdf>
 17. Firearms (Amendment) Act 1997 // Legislation. URL: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1997/5>.
 18. Global law enforcement action against vendors and buyers on the dark web. // EUROPOL 26 March 2019. URL: <https://www.europol.europa.eu/media-press/newsroom/news/global-law-enforcement-action-against-vendors-and-buyers-dark-web>
 19. Illicit Firearms Trafficking. // EUROPOL. URL: <https://www.europol.europa.eu/crime-areas/illicit-firearms-trafficking>
 20. Small Arms and Light Weapons. // UNODA. 2022 URL: <https://disarmament.unoda.org/convarms/salw/>
 21. The IMF and The Fight Against Money Laundering and Terrorism Financing. // IMF 2023. URL: <https://www.imf.org/en/About/Factsheets/Sheets/2023/Fight-against-money-laundering-and-terrorism-financing>
 22. Traffickers supplying conflict zones with weapons and explosives disarmed in Spain. // EUROPOL 14 Nov 2020. URL: <https://www.europol.europa.eu/media-press/newsroom/news/traffickers-supplying-conflict-zones-weapons-and-explosives-disarmed-in-spain>
 23. Regional Centre on Small Arms and Light Weapons (RECSA), Report to the United Nations Department of Disarmament Affairs, New York, USA, 2006.
 24. UNIDIR, Small Arms Management and Peacekeeping in Southern Africa, P. 56-57.

25. United Nations Development Programme, Reducing maritime trafficking of wildlife best practices for ports, New York, USA, Aug 2023.
26. United Nations Office on Drugs and Crime, Global Study on Firearms Trafficking, Vienna, 2020, 59 p, p. 68.
27. United Nations Office on Drugs and Crime, Violence, crime and illegal arms trafficking in Colombia, Bogota, Columbia, 2021, p. 96.
28. United Nations, The Arms Trade Treaty, Vienna, 2013, 39 p
29. United Nations, World Wildlife Crime Report, New York, USA, 2020, 86 p.
30. United States Department of State, Bureau of Democracy, Human Rights and Labor, Country Reports on Human Rights Practices for 2022, Washington, USA, 2022.
31. World Customs Organization, Safe framework of standards, Brussel, Belgium, 2021.

Аналітичні звіти міжнародних організацій

32. Глобальне дослідження незаконного обігу вогнепальної зброї. // Управління ООН з наркотиків та злочинності. 2020. URL: https://www.unodc.org/documents/firearms-protocol/2021/Global_Study_Compedium_UKR.pdf
33. Щорічник СІПРІ 2023: Озброєння, роззброєння та міжнародна безпека // Центр Разумкова. 2024. URL: <https://razumkov.org.ua/images/2024/07/24/2024-SIPRI-SUMMARY-1-SITE.pdf>
34. Щорічник СІПРІ 2023: Озброєння, роззброєння та міжнародна безпека: переклад з англійської. Стокгольм. міжнар. ін-т дослідження миру; Укр. центр екон. і політ. досліджень ім. О. Разумкова; Редкол. укр. вид.: О. Мельник (керівник проєкту) та ін. Київ: Заповіт, 2024. 662 с. URL: https://razumkov.org.ua/images/2024/07/24/2024-SIPRI_2023-SITE.pdf
35. Amnesty International, «He's not coming back». War crimes in northwest areas of Kyiv Oblast, 2022, p. 5–20.

36. Countering Illicit Arms Trafficking and its Links to Transnational Organized Crime and Terrorism and Fostering International Cooperation. The GFP at a Glance // Global firearms programme. UNODC. 2023. URL: https://www.unodc.org/documents/firearms-protocol/2023/BROCHURE_GFP_2022_FINAL_21122022_PT_28122022toPRINT.pdf
37. CPI 2021 for Sub-Saharan Africa: Amid Democratic Turbulence, Deep-Seated Corruption Exacerbates Threats to Freedoms // Transparency International. 2021. URL: <https://www.transparency.org/en/news/cpi-2021-sub-saharan-africa-amid-democratic-turbulence-deep-seated-corruption>
38. Dion-Schwarz C. Terrorist Use of Cryptocurrencies. // Rand. Mar 27 2019 URL: https://www.rand.org/pubs/research_reports/RR3026.html
39. EUROPOL, Cryptocurrencies: tracing the evolution of criminal finances, Luxembourg city, Luxembourg, 2021, p. 5-7 .
40. Europol, Europol Programming Document 2018-2020, The Hague, Netherlands, 22 January 2018, p. 57.
41. EUROPOL, General report on europol activities 2015, The Hague, The Netherlands, 2016, p. 16-17.
42. Kenya 2022 Human Rights Report, 2019, P. 13
43. Martínez R. CPI 2022: Corruption as a Fundamental Threat to Peace and Security // Transparency International. 2022. URL: <https://www.transparency.org/en/news/cpi-2022-corruption-fundamental-threat-peace-security>
44. Ransomware Report: Latest Attacks and News. // Black Kite 2023. URL; <https://cybersecurityventures.com/ransomware-report/>
45. Reporting of Security Incidents. // KCAA 2021. URL: <https://www.kcaa.or.ke/safety-security-oversight/aviation-security/reporting-of-security-incidents>

46. Persi Paoli G. Behind the curtain. The illicit trade of firearms, explosives and ammunition on the dark web. // Rand. Jul 19 2017. URL: https://www.rand.org/pubs/research_reports/RR2091.html
47. SIPRI, Armaments Disarmaments and International Security, 2020, 12-13 p
48. SIPRI Yearbook 2024: Armaments, Disarmament and International Security // SIPRI. 2024. URL: https://www.sipri.org/sites/default/files/2024-06/yb24_summary_en_2_1.pdf
49. Transitional Justice and DDR: The Case of Afghanistan. P. 1-4 // ICTJ Jun 2009. URL: <https://www.ictj.org/sites/default/files/ICTJ-DDR-Afghanistan-ResearchBrief-2009-English.pdf>
50. Venezuela Events of 2022. // Human Rights Watch. URL: <https://www.hrw.org/world-report/2023/country-chapters/venezuela>

Публікації ЗМІ

51. Військовослужбовців ЗСУ викрили на незаконному збуті озброєння, UNN, 7 серпня 2019 року, https://www-unn-com-ua.translate.goog/uk/news/1817649-viyskovosluzhbovtsiv-zsu-vikrili-na-nezakonnomu-zbuti-ozbroyennya?_x_tr_sl=uk&_x_tr_tl=en&_x_tr_hl=en&_x_tr_pto=sc
52. As Russian troops retreat, Ukrainians snap up their abandoned military gear // Times of Israel. 20 October 2022. URL: <https://www.timesofisrael.com/abandoned-military-gearjoins-ukrainian-ranks-as-russia-retreats/>
53. Captured Russian AK-12 rifles appear to be the trophy guns of choice for Ukrainians // The Drive. 9 March 2022, URL: <https://www.thedrive.com/the-war-zone/44653/capturedak-12-rifles-appear-to-be-the-trophy-weapon-of-choice-forukrainian-officials>
54. Gas Smugglers Busted as Colombia-Venezuela Contraband in Flux. // Venezuela Investigative Unit 15 Aug 2016. URL: <https://insightcrime.org/news/brief/gasoline-smugglers-busted-as-colombia-venezuela-contraband-dynamic-evolves/>

55. Gatehouse G. Weapons for sale on Facebook in Libya. // BBC. 6 Apr 2016. URL; <https://www.bbc.com/news/world-africa-35980338>
56. In Day-long Debate, Speakers in Security Council Wrestle with Impacts of Illicit Small Arms, Light Weapons as Both ‘Source and Symptom’ of Violent Conflict // UN Press. 2023. URL: <https://press.un.org/en/2023/sc15533.doc.htm>
57. Kopel D. Japanese Gun Control // Gun Site. URL: <http://www.guncite.com/journals/dkjgc.html>
58. Marshall E. Crime Costs Hundreds of Billion to Brazil’s Public and Private Sector. // Brazilian Report. 2 Apr 2024. URL: <https://brazilian.report/liveblog/politics-insider/2024/04/11/crime-costs-hundreds-of-billions-to-brazil/>
59. Suleiman Q. Top Nigeria Customs officers enmeshed in multi-billion naira corruption scandal // Premium Times. February 27, 2024. URL; <https://www.premiumtimesng.com/news/top-news/672132-exclusive-top-nigeria-customs-officers-enmeshed-in-multi-billion-naira-corruption-scandal.html?tztc=1>
60. The Ukraine repair shop: Where Russian tanks go to change sides // The Guardian, 3 February. 2023, URL: <https://www.theguardian.com/world/2023/feb/03/the-ukraine-repairshop-where-russian-tanks-go-to-change-sides>.
61. They want to fight for Ukraine. They just need guns // The Daily Beast, 18 March 2022. URL: <https://www.thedailybeast.com/these-ukrainians-want-to-fight-against-vladimir-putin-they-just-need-guns>
62. U.S. officials overseeing aid say Ukrainian leaders are tackling corruption, The New York Times, 2023. January 27. URL: <https://www.nytimes.com/2023/01/27/us/politics/ukraine-corruption-scandal.html>

63. Ukraine MPs vote to give permission for civilians to carry firearms // Reuters, 23 February 2022, URL: <https://www.reuters.com/world/europe/ukraine-mps-vote-give-permission-civilians-carry-firearms-2022-02-23/>
64. Ukraine president says he will provide weapons to any citizen who wants to defend the country // Business Insider, 22 February 2022, URL: <https://www.businessinsider.com/ukraine-president-zelensky-will-provide-weapons-to-citizens-2022-2>
65. War turns Ukraine into ‘supermarket’ for illegal weapons // Associated Press, 6 August 2016, URL: <https://apnews.com/article/16ffe979bc2947ce9373079264232406>.

Література

Монографії, підручники, посібники

66. Галеотті М., Арутюнян А. Мир і розповсюдження зброї. Російсько-українська війна і нелегальна торгівля зброєю // Global Initiative. 2023. URL: <https://globalinitiative.net/wp-content/uploads/2023/03/Mark-Galeotti-Anna-Arutunyan-Peace-and-proliferation-The-Russo-Ukrainian-war-and-the-illegal-arms-trade-UKRAINIAN-March-2023.pdf>
67. Галян О.В. Методологія та організація наукових досліджень: навч.-метод. видання. Луцьк : Вежа-Друк, 2021. 26 с.
68. Кримінальна відповідальність за незаконний обіг зброї / За заг. ред. к.ю.н., доцента Шалгунової С.А. Дніпро : Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2020. 364 с.
69. Щербаковський М.Г., Андрєєв Д.В. Розслідування незаконного обігу зброї: Монографія. Харків, 2021. 192 с.
70. Buscemi F. Illicit firearms proliferation in the EU periphery: The case of Ukraine, in Triggering Terror: Illicit Gun Markets and Firearms Acquisition of Terrorist Networks in Europe. Flemish Peace Institute, 2018, 475 p.

71. European Union Agency for Law Enforcement Cooperation (Europol), Internet Organised Crime Threat Assessment (IOCTA), The Hague, Netherlands, 2020, p. 37.
72. The influx of weapons to Ukraine after Russia's full-scale invasion in February 2022, added to an already large reservoir of weapons in the country (especially since the outbreak of the conflict in 2014), raised concern over the spread of these weapons in the hands of criminals further in Western Europe, and the possible effect on organized criminal activities // Global initiative. 2024. URL: <https://globalinitiative.net/analysis/trends-arms-trafficking-conflict-ukraine-russia-monitor/>
73. Hannah Stone, Corruption and Plan Colombia, Transparency International, June 2019, P. 24.
74. Hannah Stone, Transparency International Defence and Security (TI-DS), Corruption and Plan Colombia The Missing Link, Amsterdam, Netherlands, June 2019.
75. Institute for Economics & Peace, Global Terrorism Index 2020 Measuring the Impact, Sydney, Australia, Nov 2020.
76. Institute for Economics & Peace, Global Terrorism Index 2020, Measuring the impact of terrorism, Worldwide, 2020, P. 8-10.
77. Jashandeep Singh, Department of Computing and informatics, Bournemouth University, Bournemouth, United Kingdom, 15 dec 202, 7-14 p
78. Pinson L. Addressing the linkages between illicit arms, organized crime and armed conflict, Geneva, Switzerland, 2022, p. 22.
79. New front lines: Organized criminal economies in Ukraine in 2022, GI-TOC, 2023, 95 p.
80. Nye J. S. Soft power: The means to success in world politics/ Joseph Nye. New York : Public Affairs. 2004. P. 57.
81. Varisco A.E. Types of Firearms Used in Violence in the European Union. Research report. 2023. №12. 24 p. URL: https://gunviolence.eu/wp-content/uploads/2023/11/Project_INSIGHT_Types_guns_DEF-1.pdf

Статті

- 82.Балик Д. Легалізація зброї в Україні: за і проти // ІАС. URL: <http://iac.org.ua/legalizatsiya-zbroyi-v-ukrayini-za-i-proti>
- 83.Бойко І.В. Зарубіжний досвід у сфері правового регулювання протидії злочинам з незаконного обігу та застосування вогнепальної зброї // International scientific and practical conference. 2021. №10. С. 193 – 199.
- 84.Брисковська О.М. Запобігання незаконному обігу зброї в Україні // Електронне наукове видання «Порівняльно-аналітичне право». 2020. №4. С. 692 – 698.
- 85.Бугайчук К.Л. Актуальні питання нормативного регулювання протидії незаконному обігу зброї в Україні. Вісник ХНУВС // Актуальні проблеми правоохоронної діяльності. 2024. №1 (104). С.270 – 282.
- 86.Вареник Н. Зброя самооборони: дорого, небезпечно і незаконно // Дзеркало тижня. URL: <http://gazeta.dt.ua/business/zbroya-samooboroni-dorogo-nebezpechno-i-nezakon-no-html>
- 87.Вітюк Д.Л. Міжнародна співпраця у сфері запобігання злочинності на сучасному етапі // Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право. 2020. №10 (112). С.100 – 107.
- 88.Герєга Г. Ф., Зарубінський О. О. Цивільна зброя в Україні: міфи та реальність // Українська дійсність і міжнародний досвід легалізації та контролю. Київ: Видавничий дім «АДЕФ-Україна», 2015. С. 89–90. URL: <https://docplayer.net/72303101-Civilna-zbroya-v-ukrayini-mifi-ta-realnist.html>
- 89.Джафарова О.В., Дунаєва Т.Є. Запобігання незаконному обігу вогнепальної зброї в умовах повномасштабної агресії РФ проти України // Наукові перспективи. 2023. № 11 (41). С. 848–857.
- 90.Діденко С.В. Правові аспекти поняття та класифікація зброї в Україні // Науковий вісник Херсонського держ. ун-ту. 2018. С. 135-140.

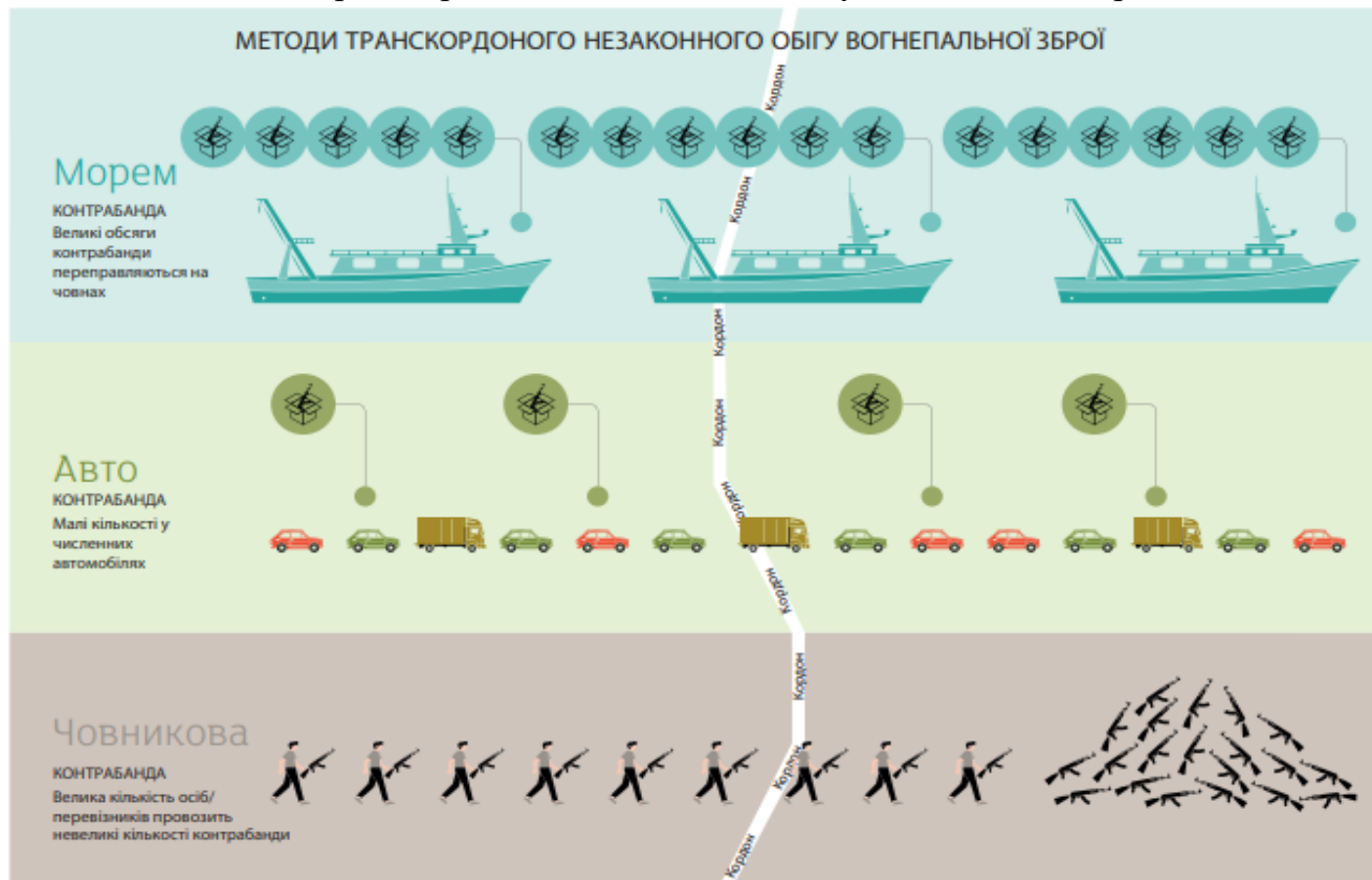
91. Жванко Ю.П. Особливості правового регулювання обігу зброї в країнах Європейського союзу // Наука і правоохорона. 2018. №3 (41). С. 22 – 29.
92. Квашіс В.Є. До XIV Конгресу ООН щодо попередження злочинності та кримінального правосуддя: основні проблеми, цілі та завдання // Науковий портал. 2019. № 3 (47). С. 16–21.
93. Кобко О.О. Протидія незаконному обігу зброї // The First international forum. 2024. №8. С. 201 – 204.
94. Мальцев В. В. Право на зброю: досвід країн Європейського Союзу // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2018. Спеціальний випуск № 3: Права людини. Методологічний, гносеологічний та онтологічний аспекти. С. 185–189.
95. Мельник С. В., Грецьких О. В. Закон про зброю в Україні: воєнна необхідність чи вимога часу? // Аналітично-порівняльне правознавство. 2022. № 3. С. 250–253.
96. Миронюк Р.В. Особливості здійснення контролю поліцією за обігом вогнепальної зброї в умовах воєнного стану // Юридичний бюлетень. 2022. №26. С. 158 – 167.
97. Міняйло Н.Є. Зростання світових обсягів незаконного обігу вогнепальної зброї та їх наслідки для України // Науковий вісник публічного та приватного права. 2018. №1. С. 160 – 172.
98. Мітрухов М.В. Сучасний стан незаконного обігу зброї, бойових припасів або вибухових речовин в Україні // Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави. Харків, 2019. №12. С. 116 – 119.
99. Нерсисян А.С. Законодавча регламентація та ефективність регулювання обігу зброї за зарубіжним законодавством // Правова держава. 2023. №24. С. 518 – 529.
100. Орлов Ю.В. Тенденції у змінах криміногенної обстановки в Україні в умовах війни: від ординарної злочинності до кримінального

- радикалізму // Вісник Кримінологічної асоціації України. 2023. №1. С. 120 – 131.
101. Расюк Е.В. Чорний ринок зброї в глобалізованому світі злочинності // Кримінологія. 2020. URL: http://criminology.nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/10/zbirnik_kriminologiya_2020_ch.1__foto_pdf.pdf#page=217
 102. Романов О. Міжнародно-правове регулювання обігу зброї у світі та національний досвід України // Justinian. URL: <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=-2028>
 103. Слюсаренко І.Ю. Сутність та класифікація загроз міжнародній безпеці на глобальному рівні (на основі резолюцій Першого комітету Генеральної Асамблеї ООН 2014–2021 рр.) // Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти. 2024. №13. С. 57-70.
 104. Шаріфе Х. Незаконна торгівля зброєю // Gijn. URL: <https://gijn.org/ua/resurs-ua/nezakonna-torgivla-zbroeu/>
 105. Швейцарія. Мандри клуб. URL: <https://mandry.club/krainy/switzerland/>
 106. Шевелев К. Є. Проблеми протидії незаконному обігу зброї і боєприпасів серед військовослужбовців в умовах війни // Злочинність і протидія їй в умовах війни: глобальний, регіональний та національний виміри : зб. доп. наук.-практ. конф. (м. Вінниця, 12 квіт. 2023 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, Кримінол. асоц. України, Наук. парк «Наука та безпека». Харків: ХНУВС, 2023. С. 246–248.
 107. Association between firearms and mortality in Brazil, 1990 to 2017: a global burden of disease Brazil study. // Pop health metrics. 2020. URL: <https://pophealthmetrics.biomedcentral.com/articles/10.1186/s12963-020-00222-3>
 108. Blocher J. The biggest legal obstacle to gun regulation: State preemption laws, not the second amendment // American Journal of Public Health, 2021. №111(7). P. 1192–1193.

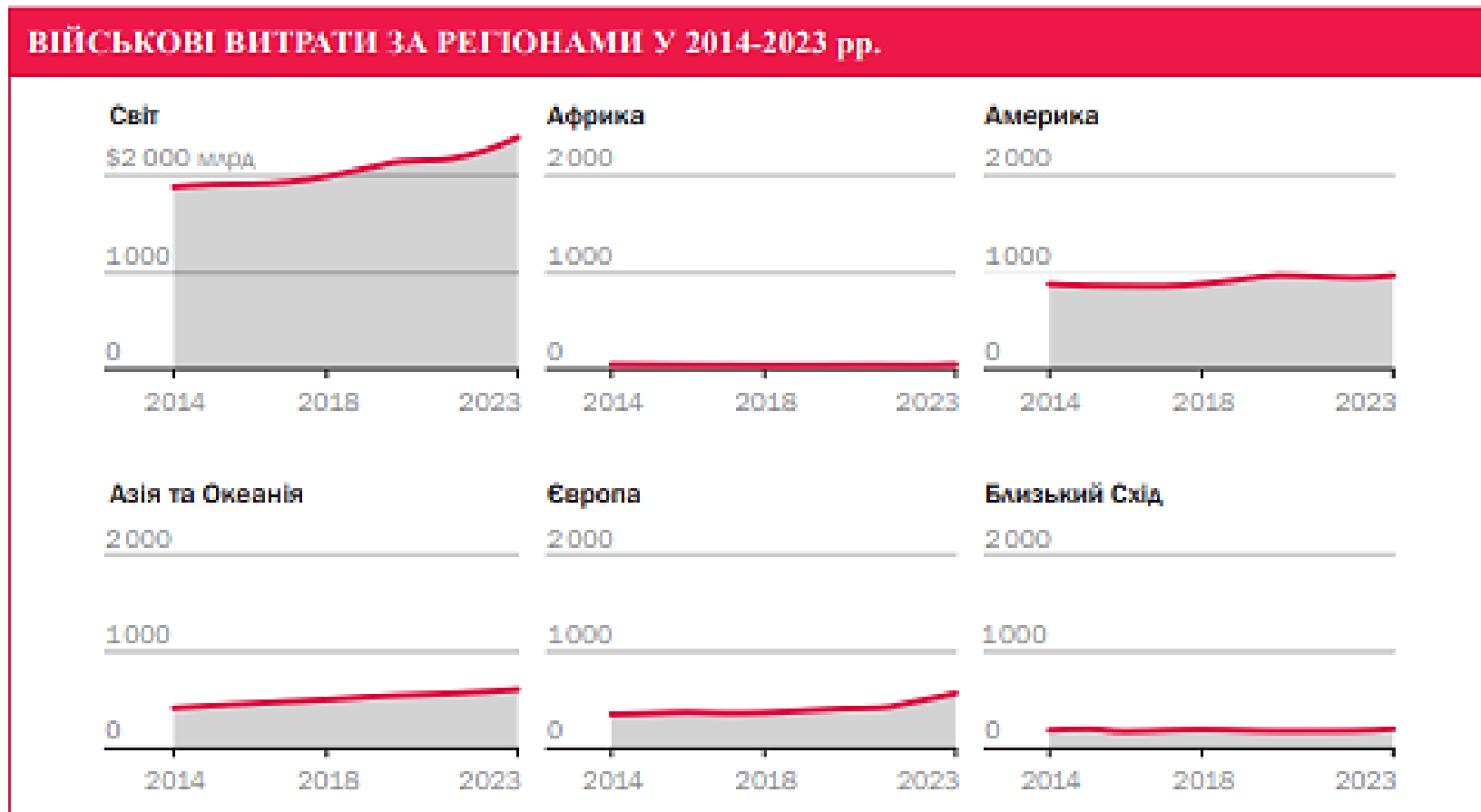
109. Darwish A. Illicit Arms Trade. The Palgrave Encyclopedia of Global Security Studies. 2023. P. 770 – 778.
110. Dion E., Sany J. After Two Coups, Mali Needs Regional Support to Bolster Democracy. // USIP. Dec 9 2021. URL: <https://www.usip.org/publications/2021/12/after-two-coups-mali-needs-regional-support-bolster-democracy>
111. Genevieve J., Former C. Arms Trafficking: Fueling Conflict in the Sahel // Iar-gwu. URL: <https://www.iar-gwu.org/print-archive/ikjtfxf3nmqgd0np1ht10mvkfron6n-bykaf-ey3hc-rfbxp-dpte8-klmp4>
112. Global Firearms Holdings. // Small Arms Survey. 2018 URL: <https://www.smallarmssurvey.org/database/global-firearms-holdings>
113. Hood L. Slums and guns in Bamako: what's driving the illegal weapon trade in Mali's capital city // The conversation. URL: <https://theconversation.com/slums-and-guns-in-bamako-whats-driving-the-illegal-weapon-trade-in-malis-capital-city-221326>
114. Illicit Firearms Ammunition and Other Explosive Munitions in the European Union. // Small Arms Survey. Dec 2023. URL: <https://www.smallarmssurvey.org/resource/illicit-firearms-ammunition-and-other-explosive-munitions-european-union>
115. James N., & Menzies M. Dual-domain analysis of gun violence incidents in the United States // Chaos: An Interdisciplinary Journal of Nonlinear Science. 2023. № 32(11). P. 101 –111.
116. New Technologies, New Control Challenges, Part 1: Polymers, 3D printing, and appropriate policies. // Small Arms Survey. URL: <https://www.smallarmssurvey.org/resource/small-arms-survey-podcast-26-new-technologies-new-control-challenges-part-1-polymers-3d>
117. Oghuvbu E. A. Arms Trading and Weapons Proliferation in Africa: Implications for Nigeria. Acta Universitatis Danubius // Relationes Internationales. 2020. №2. P. 17 – 29.

118. Pomeranz J.L., Silver D., & Lieff S.A. State gun-control, gun-rights, and preemptive firearm-related laws across 50 US states for 2009–2018 // American Journal of Public Health, 2021. №111(7), P. 1273–1280.
119. Security Council Examines Risks of Illicit Weapons Exports, Hears International Instruments Are Paramount, in Debate on Arms Control. URL: <https://reliefweb.int/report/world/security-council-examines-risks-illicit-weapons-exports-hears-international-instruments-are-paramount-debate-arms-control>
120. Squires P. Illegal firearms, illicit markets and weapon trafficking // Firearms. 2021. P. 95 – 116.
121. Ungar M. The Armed Arena: Arms Trafficking in Central America // Latin American Research Review. 2020. #55(3). P. 445-460. URL: <https://www.cambridge.org/core/journals/latin-american-research-review/article/armed-arena-arms-trafficking-in-central-america/9A009D77F8483A3437A3E93725EF2BDE#article>

Методи транскордонного незаконного обігу вогнепальної зброї¹⁴⁹

¹⁴⁹ Illicit Firearms Trafficking // European Union Agency for Law Enforcement Cooperation (Europol). Luxembourg, 2020. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52020DC0608>.

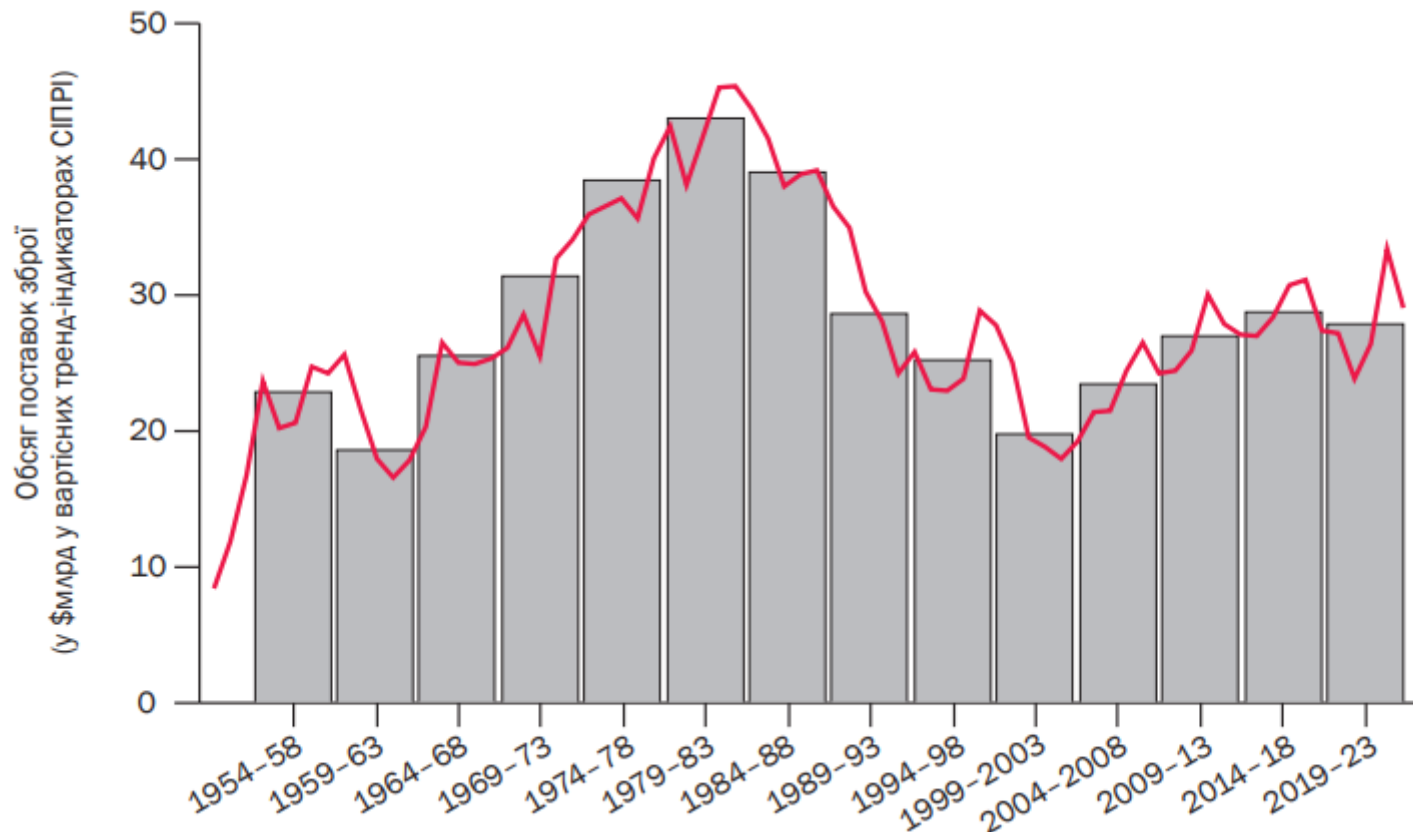
Військові витрати за регіонами у 2014-2023 рр.¹⁵⁰

¹⁵⁰ SIPRI Military Expenditure Database // Stockholm International Peace Research Institute. Stockholm, 2025. URL: <https://www.sipri.org/databases/milex>

Нелегальні потоки та вилучення зброї перед російським вторгненням 2022 року¹⁵¹

¹⁵¹ Small Arms Survey Database // Small Arms Survey. Genève, 2025. URL: <https://www.smallarmssurvey.org/database>

Тенденції поставок основних озброєнь у 1954-2023 рр.¹⁵²

Примітка: Столпчики діаграми показують середньорічні обсяги поставок озброєнь за відповідний 5-річний період, а крива – річні прибутки.

¹⁵² Wezeman P., Wezeman S., Hartley K. Trends in International Arms Transfers, 2023 // Stockholm International Peace Research Institute. Stockholm, 2024. URL: <https://www.sipri.org/publications/2024/sipri-fact-sheets/trends-international-arms-transfers-2023>